

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMETÎ DİVANI (İNCELEME-METİN-DİZİN)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif GÜNAYDIN

BURSA - 2020

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMETÎ DİVANI (İNCELEME-METİN-DİZİN)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif GÜNAYDIN

0000-0002-2259-6605

Danışman:

Doç. Dr. Özlem ERCAN

BURSA – 2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: **10/07/2020**

Tez Başlığı / Konusu: İSMETİ DİVANI (İNCELEME-METİN-DİZİN)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **238.** sayfalık kısmına ilişkin, **10./07/2020** tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % **18.4'tür.**

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10.07.2020

Adı Soyadı: Elif GÜNAYDIN

Öğrenci No: 701741001

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Doç. Dr. Özlem ERCAN

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İsmetî Divanı İnceleme-Metin-Dizin” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

E. Günaydin

29/07/2020

Adı Soyadı : Elif GÜNAYDIN

Öğrenci No : 701741001

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Elif GÜNAYDIN

Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Bilim Dalı: Eski Türk Edebiyatı

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı: xvi + 220

Mezuniyet Tarihi: 29/07/2020

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özlem ERCAN

İSMETÎ DİVANİ (İNCELEME-METİN-DİZİN)

Bu çalışma, XVII. yüzyılda yaşamış olan Divan şairlerinden İsmetî'nin hayatını, edebî kişiliğini ve Divanı'nın tespit edilen on dört nüshasını esas almaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İsmetî'nin hayatı hakkında bilgiler verilip edebî kişiliği incelendi.

İkinci bölümde Divan'ın incelemesine yer verildi. İsmetî Divanı'ndaki nazım şekilleri ve türleri, ahenk özellikleri, dil ve üslup özellikleri ve muhteva özellikleri incelendi.

Üçüncü bölümde metni oluştururken izlenen yol gösterildi. Tespit edilen nüshalar tanıtıldı.

Dördüncü bölüm ise tenkitli metin ve dizini içermektedir.

Hazırlanan bu yüksek lisans teziyle kaynaklardan yapılan araştırmalar ve *Divan*'ından hareketle İsmetî'nin Türk Edebiyatı içindeki yeri tespit edilmeye çalışıldı.

ANAHTAR SÖZCÜKLER:

İsmetî, XVII.Yüzyıl, Sebk-i Hindî, Divan

ABSTRACT

Name and Surname: Elif GÜNAYDIN

University: Bursa Uludağ Üniversitesi

Institution: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Field: Türk Dili ve Edebiyatı

Branch: Eski Türk Edebiyatı

Degree Awarded: Yüksek Lisans Tezi

Page Number: xvi + 220

Degree Date: 29/07/2020

Supervisor: Doç. Dr. Özlem ERCAN

DIVAN OF İSMETÎ (EXAMINATION – TEXT – INDEX)

This thesis has been studies life of İsmetî, and his literary personality and only known 14 works Divan.

This thesis is formed on four parts. In the first part the details of İsmetî's life has been mentioned and studied his literary personality.

In the second part the “Divan” has been studied. İsmetî Divanı examined according to verses structure and types, harmony elements, language characteristics and content.

In the third part, the path followed has been shown. The found texts have been introduced.

In the fourth part there are critical text of “İsmetî” and index.

With this thesis Divan of İsmetî is presented to determine its place in Turkish literature.

KEY WORDS:

İsmetî, XVII.Century, Sebk-i Hindî, Divan

ÖN SÖZ

Divan edebiyatında şairlerin şiirlerini topladığı “divanlar” önemli yere sahiptir. Bu eserler sayesinde şairlerin şiir anlayışları, edebî yönelişleri, başka şairlerle benzerlikleri hakkında bilgiler elde edilmektedir.

XVII. yüzyılda Divan sahibi şairlerinden biri olan İsmetî’nin adı tezkirelerde Mehmed olarak geçer. Şairliğinin yanı sıra devlet kademesinde de görev yapan İsmetî, ilmiye sınıfına mensuptur. Müderrislik, kadılık vazifelerinin ardından bir defa Anadolu ve iki defa Rumeli kazaskerliğiyle vazifelendirilen şair, her ne kadar devlet kademesinde üst mevkilerde yer alsa da sık sık görevlerinden alınmıştır. Özellikle Şam’da görev yaptığı iki yıla yakın dönemde işini gereken özenle yapmadığını, devrinde zulüm ve haksızlığın arttığını söyleyen halk tarafından şikâyet edilince azledilerek İstanbul’a gelmiştir.

Hazırlanan bu çalışmada, *İsmetî Divanı*’nın transkripsiyonlu metin çevrisi ve metin incelemesinin yapılması hedeflenmektedir. Şairin *Divan*’ı üzerine ilk çalışmayı 1974 yılında Haluk İpekten yapmıştır. İpekten bu çalışmasında dokuz yazma nüshayı karşılaştırarak *Divan*’ın edisyon kritiğini hazırlamıştır. 2003 yılında Tülay Söğüt tarafından yüksek lisans tezi olarak İsmetî Divanı’nın tahlili yapılmıştır. 2005 yılında Serdar Yüksel yüksek lisans tezinde *Divan*’ın Gramer İndeksi’ni hazırlamıştır.

Çalışmada esas nüsha olarak kabul edilen İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ne kayıtlı TY 391/3 numaralı yazma, Haluk İpekten’in çalışmasında da temel alınan nüshadır. Nüshanın kütüphane numaraları aynı olmakla birlikte muhtemelen farklı nüshalardır. Çünkü söz konusu bu iki nüsha arasında birçok kelime ve imla farklılıkları mevcuttur. Ayrıca *Divan*’a tespit edilen üç yeni nüsha eklenmiştir. Mecmualarda kayıtlı ancak *İsmetî Divanı*’nda bulunmayan manzumeler tespit edilmiş ve onlar da çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmada Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi ve Türkiye Yazma Eserler Kurum Başkanlığı’ndan verilen dijital görsellerden faydalanıldı.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri incelendi.

Hayatı başlıklı bölümde, kaynaklarda yer alan bilgiler doğrultusunda İsmetî'nin mahlası, ailesi, tahsili ve mesleği hakkında bilgiler verildi. *Divan*'ından ve tezkirelerdeki bilgilerden hareketle kişiliğine dair izler ortaya konulmaya çalışıldı.

Edebî Şahsiyeti başlığı altında yar alan *Şair ve Şiir Hakkında Görüşleri, Nazireleri, Dönem Şairlerine Olan Yakınlığı, Mecmualarda Tespit Edilen Şiirler* alt başlıklarıyla şairin edebî kişiliğinin değerlendirilmesine çalışıldı.

Eserleri başlığı altında İsmetî'nin tespit edilen eserleri hakkında bilgi verildi.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Divan'ın İncelenmesi*'ne yer verildi. Bu bölüm *Şekil Özellikleri, Âhenk Özellikleri, Dil ve Üslup Özellikleri, Muhteva Özellikleri* adı altında dört ana başlıktan oluşmaktadır.

Şekil Özellikleri kısmında *Nazım Şekilleri ve Türleri* alt başlığı altında *Divan*'da yer alan nazım şekilleri incelenip manzumelerin içeriklerinden bahsedildi.

Âhenk Özellikleri başlığı *Vezin, Kafiye, Redif, Söz Tekrarları* alt başlıklarından oluşmaktadır.

Dil ve Üslup Özellikleri başlığı altında İsmetî'nin dil ve üslup özellikleri hakkında bilgiler verildi. *Genişletilmiş Tamlamalar, Birleşik Yapılar, Yeni Kelime ve Terkipler, Konuşma Diline Yer Verme, Somutlaştırma, Alışılmamış Bağdaştırmalar, Üslûb-ı Muâdele, Bazı Edebî Sanatlar* alt başlıklarıyla şairin özellikle Sebk-i Hindî üslubuna ait ayırıcı özellikleri incelendi. Bu üslubun manzumelerdeki yansıması örneklerle ispat edilmeye çalışıldı.

Muhteva Özellikleri adını taşıyan kısımda *Sosyal ve Gündelik Hayatın Şiire Yansıması, Vâsûht Aşk ve Sevgiliden Yüz Çevirme, İstirap ve Ateş* alt başlıklarıyla *Divan*'ın içerik özellikleri üzerinde duruldu.

Üçüncü bölüm *İsmetî Divanı'nın Tenkitli Metni* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde metni oluştururken izlenen yol gösterildi. *Metin Tespitiyle İlgili* adını taşıyan alt başlıkta daha önce tespit edilmeyen üç yeni nüshayla beraber on dört nüshanın tanıtımı yapıldı. Tespit edilen on dört nüsha haricinde yurtdışında olan nüshalar

hakkında da bilgi verildi. Karşılaştırmalı metni oluştururken çalışılan nüshalar üzerinde değerlendirmelerde bulunuldu.

Metnin İmlası Üzerine alt başlığında *Metin Tertibiyle İlgili Hususlar, Vezinle İlgili Hususlar, Nüsha Farklılıklarının Gösterilmesi Üzerine* bilgiler verildi.

Dördüncü bölümde *Karşılaştırmalı Metin* yer almaktadır. Tüm nüshalar çalışmaya dahil edilerek nüsha farkları ortaya konulmuş böylece İsmetî'ye en yakın metin ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Oluşturulan metin çeviri yazı alfabesiyle gösterilip dizin verildi.

Ortaya konan bu çalışmayla İsmetî'nin hayatı, edebî kimliği, XVII. asırdaki şairler arasındaki konumu ve *Divan*'ındaki Sebk-i Hindî üslubunun özellikleri belirlenmeye çalışıldı.

Tez konusunu tespit etme ve hazırlama aşamasında bilgi ve birikimiyle yardımlarını esirgemeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Özlem ERCAN'a, eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman üzerimden eksik etmeyen, bana her zaman inanan aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI	ii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ TABLOSU.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMETİ'NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.HAYATI.....	3
1.1. Adı ve Mahlası.....	3
1.2.Doğum Yeri, Yılı ve Ailesi	3
1.3 Tahsili ve Mesleği.....	4
1.4.Ölümü	6
1.5. Kişiliğine Dair İzler.....	7
2. EDEBİ ŞAHSİYETİ.....	9
2.1. Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri.....	9
2.2.Nazireleri	11
2.3.Dönem Şairlerine Olan Yakınlığı.....	24
2.4.Mecmualarda Tespit Edilen Şiirler	26
3.ESERLERİ	29

İKİNCİ BÖLÜM
İSMETİ DİVANI'NIN İNCELENMESİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	30
1.1. Nazım Şekilleri ve Türleri.....	30
1.1.1. Kaside.....	30
1.1.2. Gazeller	32
1.1.3. Tarihler	34
1.1.4. Nazım / Kıta	35
1.1.5. Rubailer.....	36
1.1.6. Matla ve Müfretler.....	37
2. AHENK UNSURLARI	38
2.1. Vezin.....	38
2.2. Kafiye	43
2.3. Redif.....	45
2.4. Söz Tekrarları	50
3. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	52
3.1. Genişletilmiş Tamlamalar, Birleşik Yapılar	52
3.2. Yeni Kelime ve Terkipler	53
3.3. Konuşma Diline Yer Verme	54
3.4. Somutlaştırma, Alışılmamış Bağdaştırmalar.....	56
3.5. Üslub-ı Muâdele.....	59
3.6. Bazı Edebî Sanatlar.....	60
3.6.1. Tensikü's-sıfat.....	60
3.6.2. Teşhis ve Tecsım	61
3.6.3. Mübalağa.....	62
3.6.4. Tezat.....	63
3.6.5. Teşbih	64
3.6.6. İstiare	65
4. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	66
4.1. Sosyal ve Gündelik Hayatın Şiire Yansıması	66
4.2. Vâsuht Aşk ve Sevgiliden Yüz Çevirme	68

4.3. İstırap ve Ateş	71
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSMETÎ DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

1. METİN TESPİTİYLE İLGİLİ HUSUSLAR	73
1.1. Nüsha Tavsifleri.....	73
1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi	83
2. METNİN İMLÂSİ ÜZERİNE.....	94
2.1. Metin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi.....	94
2.2. Vezinle İlgili Hususlar	94
2.3. Nüsha Farklılıklarının Gösterilmesi ve İmlâyla İlgili Hususlar	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI METİN

KARŞILAŞTIRMALI METİN.....	97
DİZİN.....	200
Kişi İsimleri Dizini	200
Yer İsimleri Dizini.....	202
Eser İsimleri Dizini.....	203
SONUÇ	204
YAZMA NÜSHA ÖRNEKLERİ.....	205
KAYNAKLAR.....	215

TABLÖLAR LİSTESİ:**SAYFA**

TABLO I	: İsmetî'nin kullandığı nazım biçimlerinin sayısı.....	30
TABLO II	: Gazellerin beyit sayısının kullanım sıklığı.....	33
TABLO III	: Gazellerin beyit sayılarının yüzdelik dağılımı	33
TABLO IV	: Elifbâya göre gazel sayıları.....	34
TABLO V	: Vezin bahirlerinin nazım biçimlerine göre dağılımı.....	38
TABLO VI	: Redif formları.....	46
TABLO VII	: İsmetî'de somutlaştırılan soyut unsurlar.....	57

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.yer	: Yazara ait son zikredilen yer
AE	: Ali Emirî Efendi Manzum Eserler (Millet Kütüphanesi), 298 / 1
b.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
E	: Esad Efendi (Süleymaniye Kütüphanesi), 3798 / 3
G.	: Gazel
H	: Hicri
Hz.	: Hazreti
K.	: Kaside
Kıt.	: Kıta
M	: Miladi
Mat.	: Matla
Mil1	: Millî Kütüphane, Yz, FB 297
Mil2	: Millî Kütüphane, Yz, FB 37
mm.	: Milimetre
Müf.	: Müfret
N	: Nuruosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 34 Nk 4959 / 4

Naz.	: Nazım
R1	: Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 764 / 2
R2	: Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 798 / 3
R3	: Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 789 / 1
Rüb.	: Rübai
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfadan sayfaya
T.	: Tarih
TDK	: Türk Dil Kurumu
Ü1	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 1597 / 2
Ü2	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 391 / 3
Ü3	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2838 / 2
Ü4	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 978 / 1
Ü5	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3966 / 4
Ü6	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 462 / 6
vr.	: Varak
Yz.	: Yazmalar

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ TABLOSU			
آ	a, ā	ش	ş
أ	a, e	ص	ş
ء	’	ض	ž, ḍ
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	و	v (o, ö, u, ü, ū)
ز	z	ه	h (a, e)
ژ	j	ی	y (ı, i, ī)
س	s		

GİRİŞ

XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti için parlak dönemin sona erip duraklamanın başladığı ve bununla beraber birçok değişimin görüldüğü bir yüzyıldır. Bir asır önce görülen ihtişamlı zaferlerin yerini bu dönemde iç karışıklıklar, ekonomik ve siyasi problemler almıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüyle beraber Osmanlı Devleti'ni meydana getiren temel unsurlarda birtakım aksaklıklar, siyasi ve ekonomik bozulmalar kendini göstermeye başlamıştır¹ ancak bu sorunların devletin kudretini gölgeleyecek boyuta ulaşması XVII. yüzyılı bulmaktadır.²

Dönemin ilk yarısında duraklama çok hissedilmese de ikinci yarısından itibaren yeni topraklar kazanılamaması, eldeki toprakların kaybedilmesi, idari açıdan bozulmaların başlaması, rüşvet ve iltimasın artması, medreselerin bozulması gibi sebeplerle duraklama toplumun her kademesinde kendini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde padişahların çocuk yaşta tahta geçmeleri özellikle valide sultanların devlet işlerine müdahale etmelerine neden olmuştur. Devlet yönetiminde yaşanan bu bozulmalar halkın devlete olan güveninin sarsılmasına yol açmıştır.³

Bunun neticesinde cereyan eden isyanlarla devlet otoritesi sekteye uğramıştır. XVII. yüzyılın ilk yıllarında tahta oturan I. Ahmed, bu isyanlar neticesinde 1606 yılında Zitvatorak Antlaşması'nı imzalayarak devletin yeni fetihlerde bulunma emellerine son vermiştir.⁴

Siyasi başarısızlıkların getirmiş olduğu otorite boşluğu sık sık padişah değişikliklerinin yaşanmasına sebep olmuş ve yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça Antlaşması'yla Osmanlı Devleti ilk defa büyük çapta bir toprak kaybı yaşamıştır.⁵

İmparatorluğu içinde bulunduğu bu kötü vaziyetten kurtarmayı amaçlayan devlet yetkilileri birtakım ıslahat faaliyetlerine başlamışlardır. Özellikle Köprülüler'in bu

¹ Lokman Erdemir, *17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Islahat Ve Yenileşme Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.1.

² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 13. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, s. 191.

³ Fatma Baş, "17. Yüzyıl Divanlarında Köprülü Ailesinden Sadrazamlara Sunulan Kasideler", *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 2, Winter 2016. s.36.

⁴ Mengi, a.g.e., s. 192.

⁵ Mengi, a.g.e., s. 191,192.

konuda başarılı olduğu söylenebilir. Devletin uzun zamandır kötü giden vaziyetini bir anda tersine çevirmişler ve toplumda düzeni sert tedbirlerle yeniden tesis etmeye çalışmışlardır.⁶ Yine de tüm çabalara karşın duraklamaya engel olunamamış yüzyılın sonuna doğru Osmanlı Devleti için gerileme dönemi başlamıştır.

Siyasî, ekonomik ve askerî alanda sorunların baş gösterdiği bu yüzyılda Türk edebiyatı bu kötü gidişten etkilenmemiştir. Özellikle yüzyılın ilk yarısında yetişen Nef'î, Nâ'ilî, Neşâtî gibi sanatçılar sadece kendi dönemlerindeki şairleri değil; daha sonraki yüzyıllarda yetişen şairleri de etkileyip onlara üstat olmuşlardır. Bu dönem Türk şiiri önceki yüzyıllara göre oturmuş ve yerli bir yapıdadır. Şiirdeki yerlilikle beraber İran edebiyatının etkisi de azalmış⁷ ve güçlü eserler kaleme alınmıştır.

XVII. yüzyıl Divan edebiyatı sanatçıları bu dönemde eserlerini kaleme alırken yeni anlatım biçimi arayışlarına girmişlerdir. Bu anlamda en fazla dikkat çeken söyleyişler Sebk-i Hindî ve Hikemî Şiir üslubudur.⁸

Çalışmanın konusu olan İsmetî, Sebk-i Hindî üslubu şairlerinden biridir. Manzumlerinde üslubun birçok özelliği görülmektedir. Bu özelliklerin bazıları şiirlerinde yoğun bir şekilde kullanılırken bazı özelliklere ise daha az yer verilmiştir.

⁶ Baş, a.g.m., s. 36.

⁷ Mengi, a.g.e., s. 195.

⁸ Mengi, a.g.e., s. 197.

I.BÖLÜM

İSMETÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. HAYATI

1.1. Adı ve Mahlası

İsmetî mahlasını kullanan şairin asıl adı tezkirelerde *Mehmed* olarak geçer.⁹ “Masumluk, günahsızlık, temizlik ve haramdan çekinme”¹⁰ anlamlarına gelen “ismet” kelimesine, nispet î’sinin getirilmesiyle oluşturulan İsmetî mahlası, “temizliğe ait, temiz olan, haramdan kaçınan” anlamına gelmektedir.

Kaynaklarda şairin neden bu mahlası seçtiğine ya da kendisine bu mahlası kimin verdiğine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır.

1.2. Doğum Yeri, Yılı ve Ailesi

İstanbul’da dünyaya geldiği bilinen İsmetî’nin doğum yerine dair Safâyî tezkiresinde¹¹ “*Nihâl-i vücud-ı fezâ’il-nümûdı dıraht-zâr-ı İstanbul’dan bedidâr olmuştur.*”¹² bilgisi yer almaktadır.

⁹ Gencay Zavotçu, *Rızâ Tezkiresi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3550, 2017, s.163.

¹⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25. b., Ankara: Aydın Kitapevi, 2008, s. 452.

¹¹ Nuran Üzer Altuner, *Safâî ve Tezkiresi*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 1989, s. 517.

¹² “Faziletli olan beden fidanı İstanbul bahçesinden ortaya çıkmıştır.”

İsmetî'nin hangi yılda doğduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Haluk İpekten, şairin ilk vazifeye tayin olduğu H. 1037 / M. 1627 yılını dikkate alarak H. 1020-1022 / M. 1611-1613 yılları arasında doğmuş olabileceği kanaatine varmıştır.¹³

Dedesı Birgili Mehmed Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı yıllarında dünyaya gelmiş, çeşitli sahalarda eserler veren ve sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalmayarak sonraki dönemlerde de derin izler bırakmış büyük bir ilim adamıdır.¹⁴

Babası da I. Mustafa devrinin tanınan ilim adamlarından Şeyh Fazullah Efendi'dir.¹⁵ İsmetî meşhur ve saygı duyulan bir ailenin mensubu olarak dünyaya gelmiştir. Dedesinin babası olan müderris Pir Ali'nin Balıkesir'deki kabri bugün dahi ziyaret edilmektedir.¹⁶

1.3. Tahsili ve Mesleği

İlmiye sınıfına mensup olan bir ailede doğan İsmetî, ilk tahsilinin ardından medrese öğrenimini tamamlayıp Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin yanında müderrisliğe başlamış ancak bazı cahillerin ona üstünlük taslamasından gönlü kırılarak görevinden feragat etmiştir.¹⁷

İsmetî, bir dönem Yenikapı Mevlevîhanesi'nde şeyh olan Toganî Ahmed Dede'ye intisap etse de sonrasında tekrar müderrislik görevine geri dönmüştür. Görev yaptığı yerlerle ilgili Şeyhî Mehmed Efendi'nin eserinde ayrıntılı bilgiler mevcut olup söz konusu yerler tarihleriyle birlikte aşağıdadır:

[Rebiülevvel 1037 / Kasım-Aralık 1627]'de Gümülcinelî Ali Efendi yerine Şeyhülislâm Zekeriya Efendi Medresesi'nde,

[Zilkâde 1040 / Haziran 1631]'de Bostan-zâde Ahmed Efendi yerine Siyavuş Paşa Sultan Medresesi'nde,

¹³ Haluk İpekten-Şinasi Tekin, "XVII. Asır Şâirlerinden İsmetî", *Tarih Dergisi*, C.XIII, S.17-18 (1963) s. 105.

¹⁴ Emrullah Yüksel, "Birgivi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 6, s. 191.

¹⁵ İpekten-Tekin, a.g.m., s.103.

¹⁶ Yüksel, a.g.m., s. 192.

¹⁷ Üzer Altuner, a.g.e., s. 517.

[Ramazan 1042 / Mart-Nisan 1633]'te Müezzinzâde Abdülkadir Efendi yerine Sahn Medreseleri'nden birinde,

[Safer 1044 / Temmuz-Ağustos 1634]'te Hasan Efendizâde Şeyh Mehmed Efendi yerine Kalenderhane Medresesi'nde,

[Muharrem 1048 / Mayıs-Haziran 1638]'de Astarıcı Sinanzâde Mehmed Efendi yerine Vâlide Sultan Medresesi'nde görev yapmıştır.

Şairin kadılık yaptığı yerler ise tarihleriyle birlikte şunlardır:

[Şevval 1049 / Şubat 1640 – Recep 1051 / Ekim 1641] arasında Bahayî Mehmed Efendi yerine Şam'da,

[Zilkâde 1054 / Ocak 1645 – Rebiülevvel 1055 / Mayıs 1645] arasında Kudsizâde Şeyh Mehmed Efendi yerine Bursa'da,

[Recep 1055 / Ağustos 1645 – Şevvâl 1055 / Kasım 1645] arasında Caferzâde Abdalbâki Efendi yerine İzmir'de,

[Recep 1057 / Ağustos 1647 – Şaban 1057 / Eylül 1647] arasında Yahya Paşazâde Mehmed Nutki Efendi yerine Ebu Eyyup El-Ensârî'de,

[Recep 1059 / Temmuz 1649 – Şevvâl 1060 / Ağustos 1650] arasında Abdurrahimzâde Mehmed Efendi yerine Galata'da,

[Ramazan 1062 / Ağustos 1652 – Şevval 1062 / Eylül 1652] arasında Beyâzî Hasan Efendi yerine İstanbul'da,

[Şevvâl 1062 / Eylül 1652 – Zilkâde 1063 / Eylül 1653] arasında Selanik'te kadı olarak görev yapmıştır.

Sonrasında İsmetî'nin kazaskerlik dönemi başlar.

[Ramazan 1067 / Haziran 1657 – Şaban 1068 / Mayıs 1658] arasında Bolevî Mustafa Efendi yerine Anadolu,

[Rebiülevvel 1069 / Aralık 1658 – Recep 1071 / Mart 1661] arasında Bostanzâde Efendi yerine Rumeli,

[Muharrem 1074 / Ağustos 1663 – Ramazan 1075 / Mart 1665] arasında Abdulkadir Efendi yerine ikinci defa Rumeli kazaskerliği yapmıştır.¹⁸

H. 1037-48 / M. 1627-38 yılları arasında müderris, H. 1049-62 / M. 1641-53 yılları arasında kadı ve son olarak H. 1067-74 / M. 1658-65 yılları arasında ise kazasker olarak görev yapan İsmetî, devletin üst mevkilerinde kendisine yer bulan devlet adamlarından biridir. Bu şekilde taltif edilmesinde kendi meziyetlerinin yanı sıra onu her zaman himaye eden Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin etkisi muhakkak ki vardır. Öte yandan İsmetî her ne kadar yüksek mertebelere getirilse de görevlerinden sık sık uzaklaştırılmıştır. Özellikle Şam'da görev yaptığı iki yıla yakın dönemde işini gereken ciddiyetle yapmadığını, devrinde zulüm ve haksızlığın arttığını dile getiren halk tarafından şikâyet edilince H. 1051 / M. 1641 yılında azledilerek İstanbul'a geri gelmiştir.¹⁹

1.4. Ölümü

H. 12 Safer 1076 / M. 24 Ağustos 1665 Pazartesi günü Kanlıca'daki yalısında fenalaşarak vefat eden İsmetî'nin cenazesi Edirnekapısı dışında Sırt Tekye karşısındaki mezarlığa defnedilmiştir.²⁰ Belîğ tezkiresinde “*Biñ yetmiş altı senesinde terk-i ârâyış-i İsmetî-i fânî idüp Edirnekapusu hâricinde medfûndur.*”²¹ kaydı mevcuttur. Ölümü üzerine Nazmî ve Feyzî'nin yazdığı tarihler şöyledir:

Ben daği nazmı didüm târîhîni

‘İşmetînüñ cāy-ı ‘adn ola yeri

(H. 1076 / M. 1665)

Fevtinüñ feyzî du‘ â ile didüm târîhîni

İde bârî ‘İşmetîye cāy-ı ‘adni cilvegâh

(H. 1076 / M. 1665)

¹⁸ Ramazan Ekinci, *Vekâyi ‘u’l Fuzalâ Şeyhî’nin Şakâ’ik Zeyli*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018, C. 1, s. 907-909.

¹⁹ İpekten-Tekin, a.g.m., s. 107.

²⁰ İpekten-Tekin, a.g.m., s. 109.

²¹ Abdulkadir Abdulkadiroğlu, *İsmail Belîğ Nubetü’l-Âsâr Li-Zeyli Zübtetü’l Eşâr*, Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, 8, 1985, s. 418.

1.5. Kişiliğine Dair İzler

Her Divan şairinde olduğu gibi İsmetî'nin şiirlerinde de kişiliğine ait birtakım izleri görmek mümkündür.

Geleneksel şiirde fikirler beyan edilirken “ben” değil “biz” vurgulanır ve nesneler, olaylar belli kalıplar içinde ele alınıp değerlendirilir. Oysa Sebk-i Hindî şairleri “ferdîleşen” bir şiir dili oluşturmayı hedeflemektedirler.²²

Sebk-i Hindî üslubunu benimseyen bir şair olarak İsmetî de eserinde “ben” zamirini ve 1. tekil kişi ekini zaman zaman kullanarak ferdî bir pencereden duygu ve düşüncelerini anlatmaya çalışır.

İsmetî aşk içinde sadece Allah'a niyaz edilmesini ondan başka hiç kimseden bir şey istenmemesini öğüt verir.

‘İşk içre ne dervîşe ne hûd şâhe niyâz it
Her kâr ki düşvâr ola Allâhe niyâz it (G. 4 / 1)

Şairin devamlı ümit ve ümitsizlik arasında gidip geldiği dikkat çekmektedir. Geçici dünyanın zevki sürekli gama bulaşmıştır. Sevgilinin bir tebessümü için binlerce ağlamaya değmez diyerek ümitsiz bir bakış açısı sergileyen şair, bir başka beytinde ise gam denizinin sahili şimdilik görünmese de uygun bir rüzgârla talih gemisinin kıyıya çıkacağını söyleyerek ümitli bir kişilik sergiler.

Hemîşe zevkî gam-âlûdedür bu bâğ-ı fenânuñ
Tebessüm-i güli giryânî-i hezârına degmez (G. 39 / 3)

Sâhil-i ‘ummân-ı gam şimdi görünmezse n’ola
Keştî-i bahta müsâ‘id rûzgâr olsun da gör (G. 20 / 4)

²² İsrail Babacan, *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara: Akçağ, 2012, s. 391.

Bir beytinde kanaatkâr olmayı, sevgilinin hayaliyle avunmayı tavsiye eden İsmetî, başka bir beytinde ise gerçek vuslatı düşler. Hayalini daha da ileriye götüren şair sevgiliyle bir bahçede el ele olmayı arzular. Bu Divan şiirindeki âşıklık geleneğinde çok karşılaşılan bir hayal değildir. Aşağıdaki beyitler şairin yaşadığı ikilemi göstermektedir.

Yād-ı la‘ lile anuñ eyle kanā‘ at ey dil
Bezm-i ğamda heves-i bāde-i gülfām itme (G. 93 / 2)

Açılsa ğoncaveş dil geşt-i bāğ itsem bahār olsa
Bir elde sāğar-ı la‘ lîn bir elde dest-i yār olsa (G. 90 / 1)

İsmetî, hayat tecrübelerini aktarırken birtakım nasihatlerde bulunur. Bu aşamada “ben” diline başvurur. “Pendümi gûş it, gûş it niyâzımı” gibi öğüt niteliğindeki söyleyişler için “ben” dilinin kullanımı oldukça etkili bir yöntemdir:

Pendümi gûş idüp ey ‘İşmetî mengûş eyle
Yârsız cennet olursa yerüñ ārām itme (G. 94 / 5)

Bil kıadr-i ‘ışķ pākümi gûş it niyâzumı
Ħarf-ı recā zebān-ı temennāya bir gelür (G. 33 / 3)

İsmetî hakkında bilgi veren kaynaklar kendisinden iyi huylu, hoşsohbet, nazik ve zeki bir insan olarak bahseder.²³ Şeyhî Mehmed Efendi eserinde İsmetî’nin kişiliği hakkında birçok övgüde bulunur ve İsmetî’nin övülecek vasıflarının çok olup itibarlı bir insan olduğunu dile getirir. Terbiye ve iyi ahlâkın ona ailesinden bir miras kaldığını, çeşitli ilimlerde ve maarifte döneminde kimseyle kıyaslamayacak şekilde tek olduğunu söyler.²⁴

²³ İpekten-Tekin, a.g.m., s. 109.

²⁴ Ekinci, a.g.e., 909.

Güftî ise İsmetî'nin Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'den terbiye gördüğünü, nükteleri yerinde kullanan biri olduğunu ifade eder. Eserinde İsmetî'yi övdükten sonra bazı eleştirilerde de bulunur. Güftî'ye göre böyle nazik hayallere ve nadir sözlere sahip birinin bu kadar cimri olması uygun değildir.

Öyle nâzûk-ḥayâl ü nâdire-ḥarf
Hiç lâyıḳ mı ola ḥisset-i zarf²⁵

2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

İsmetî hakkında bilgi veren kaynaklarda onun sanatına dair bilgiler mevcuttur. Safâyî tezkiresinde “*Hakkâ ki inşâsı hûb ve elfâzı mergûbdur.*”²⁶ ifadesiyle İsmetî'nin nesirlerinin güzel olduğunu ve sözlerinin beğenildiğini söyleyip şairi överken, Güftî²⁷ onu şair meclislerinin en başta oturanı, meclislerin meliki olarak niteler. Rıza da “*Eşârı dil-pezîr ü muhayyel ve ebyâtı lâ-nazîr ü bî-bedeldür.*”²⁸ sözleriyle İsmetî'nin şiirlerini eşsiz benzersiz, hoş giden olarak betimler.

Tezkirelerde kendisi için söylenen sözlere bakılarak İsmetî'nin yaşadığı dönemde şairliği açısından belirli bir seviyede olduğu, şairlik kimliğiyle birçok insanı etkileyip onların saygısını kazandığı görülmektedir.

2.1. Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri

İsmetî, *Divan*'ında şiir ve şair hakkında görüşlerine yer vermekten ziyade kendi şiirinin -sözlerinin- niteliklerini vurgular, bazı tavsiyelerde bulunur. *Divan*'da başka şairlerden ve onların şiirlerinden hiç bahsetmez, herhangi beğeni veya eleştiri ifadesine yer vermez.

Şair özellikle gazellerinin mahlas beyitlerinde kendi şiiriyle ilgili görüşlerini ortaya koyar.

²⁵ Kâşif Yılmaz, *Güftî-Teşrifâtü's Şuarâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3646, 2019, s. 117.

²⁶ Üzer Altuner, a.g.e., s. 518. “Hakikaten nesirleri güzel, sözleri beğenilmiştir.”

²⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 117.

²⁸ Zavotçu, a.g.e., s. 163. “Şiirleri gönle hoş giden hayallerle dolu, beyitleri eşsiz ve benzersizdir.”

Sözlerinin eşsiz olduğunu söyleyen şair, bunu herkese bahşedilmeyen Allah vergisi bir yetenek olarak görür:

Böyle bir sūz-ı suhen nādîr olur ‘İşmetiyā
Nuṭṭ-ı cān-sūzda bir feyz-i Ḥudā-dād ister (G. 24 / 5)

Şiirler, şairlerin duygularını okuyucuya aksettirme görevini taşır. Şairin tavrında, ruhunda neler varsa şiirine de onlar yansır. İsmetî, sözlerinin gönül ateşinden kopup geldiğini söyleyerek bir nevi bu düşünceyi dile getirir. Ona göre şiirleri “*rengîn*” yani gösterişli, renkli ve parlaktır. Ayrıca bu kelime, ıstılah manasıyla “mecazlı, süslü, kinayeli, değişmeli, tasvirli²⁹” anlamlarını da karşılamaktadır. Şair, bu özelliklere sahip sözlerini sadece bu işte ehil olanların anlayacağını, cahillerin ise anlayamayacağını dile getirir:

Sūz-ı dilden kopmadur bu şi‘r-i rengîn ‘İşmetî
‘Arz iderseñ ehline ‘arz eyle nā-dān görmesün (G. 63 / 5)

Bir diğer manzumesinde şair, saf şiir söyleme niteliğine ve güzel anlatıma sahip olmak isteyen şairlerin saf şiirin üstatlarının yolundan ayrılmaması gerektiğini salık verir:

Eger pākîze-gūy-ı hūb-ta‘ bir olmak isterseñ
Ṭarîkin ‘İşmetî üstād-ı pākîze-suḥenden bil (G. 50 / 5)

Hız. Muhammed’i övmesiyle kaleminin mürekkebinden etrafa ölümsüzlük suyunun yayıldığını söyleyerek mübalağalı bir şekilde anlatımını övmektedir:

Hāmem revān ider ise ta‘ dād-ı medḥine
Āb-ı ḥayātı micmere-i yem-nişārdan (K. 1 / 53)

Başka bir manzumesinde ise kıymetinin çok bilinmediğinden yakınarak şairliği için güneş benzetmesini yapan İsmetî, bu güneşin elbet ortaya çıkıp ışık saçacağını yani bir gün şairliğinin kıymetinin bilineceğini dile getirir:

²⁹ Ömer Zülfe, *Hecrî Kara Çelebî Muhyî’-d-dîn Mehmed Dîvân*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 29.

Şāhid-i ma‘ nā ider elbette bir yerden zūhūr

‘İşmetî hūrşîd-i ṭab‘ uñ tâbdār olsun da gör (G. 20 / 5)

Şair, döneminde insanların şiir zevkini de eleştirir. Onun şiirleri tıpkı bir mücevher gibi çok değerlidir. Fakat döneminde toprakla mücevher arasında bir fark kalmadığını söyleyen şair, mücevher gibi olan şiirlerine bu açıdan itibar olmadığını vurgulayıp serzenişte bulunur:

Şimdi hāzefle yok güherüñ farkı ‘İşmetî

Kim rağbet eyler almağa bir pâreye seni (G. 100 / 5)

2.2. Nazireleri

Bir şairin şiirine sonradan başka bir şair ya da şairin kendisi tarafından aynı vezin, aynı kafiye ve aynı konuda yazılan şiirlere *nazire* denir.³⁰ Nazire, Divan şiirinde önemli bir yer tutar. Nazire geleneği, iyi şairlerin yetişmesi için önemli işleve sahiptir. Şairler, nazireler yazarak şiir yazma becerilerini geliştirirler. Ayrıca nazire, şairler arasındaki etkileşimin ve üslup benzerliklerinin anlaşılmasını sağlar.

İsmetî de nazire yazma geleneğini sürdüren şairlerden biridir. *Divan*’ının Ali Emirî nüshasında Bâkî, Nâdirî, Yetîmî, Vücûdî’ye ait olan gazellerin hemen altında “Nazîre-i İsmetî, Nazîre-i Be Gazel-i Yetîmî³¹” şeklindeki başlıklardan şairin söz konusu şiirlerini nazire olarak yazdığı anlaşılmaktadır. Adı geçen nüshada belirlenen şiirlerin matla beyitleri şu şekildedir:

1. Bâkî:

Açıl bâguñ gül ü nesrîni ol ruhsârı görsünler

Salın serv ü sanavber şive-i reftârı görsünler (G. 55 / 1)³²

³⁰ Kemal Yavuz, “Türk Şiirinde Nazire”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10 (2013), s. 359.

³¹ İsmetî Birgili-zâde Mehmed Efendî, *Divan*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Efendî, No. 298/1, vr. 4b, 5a, 13b, 15a.

³² Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, 2. b, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s. 134.

İsmetî:

Niķābuñ yüzden ey mehrū gider ruķsārı görsünler
Temāşā eylesünler nic{e} olur dīdārı görsünler (G. 13 / 1)

2. Nâdirî:

Dil-i sūzānı ol şuķ-ı keman-dārum nişān eyler
Semenderdür ĥadengi āteş içre āşyān eyler (G. 29 / 1)³³

İsmetî:

Bu dil bār-ı gamuñla ķaddini āķir kemān eyler
Ĥadeng-i āhı ol dem menzilin tā āsmān eyler (G. 17 / 1)

3. Yetîmî:

İtsem n'ola ben ol ruķ-ı pūr-nāba teveccūh
Def'-i ģam ider āba teveccūh³⁴

İsmetî:

İtmez şanemā mihr-i cihān-tāba teveccūh
‘ Ālemde iden sen meh-i tābāna teveccūh (G. 95 / 1)

4. Vücûdî:

Ĝam-ı zülfüñ her ‘ uşşāk-ı nālāna belādur heb
Bu cānā bir kemer-i gedālar mübtelādur heb³⁵

İsmetî:

Dilā sulţān-ı ‘ işķuñ bendesi bāy u gedādur heb
Yanında en gedā kemter ģulāmı pādişādur heb (G. 3 / 1)

³³ Numan Külekçi, *Gani-Zāde Nâdirî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserler: Dîvânı ve Şeh-nâmesinin Tenkidli Metni*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1985, s. 236.

³⁴ XVI. ve XVII. yüzyılda Yetîmî mahlasını kullanan birden fazla sanatçı vardır. <http://teis.yesevi.edu.tr/arama> İsmetî'nin nazire yazdığı şiirin aynı mahlaslı hangi şaire ait olduğu tespit edilememiştir. Söz konusu gazel Yetîmî Ali Çelebi'nin Divanı'nda da mevcut değildir.

³⁵ Vücûdî mahlasını kullanan şairler arasında Divan'ı tespit edilen sanatçı yoktur. Bu sebeple gazelin hangi Vücûdî'ye ait olduğu anlaşılamamıştır. <http://teis.yesevi.edu.tr/arama>

Ayrıca bu konu kapsamında Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*³⁶ isimli nazire mecmuası tarandığında mecmuada İsmetî'ye ait matla beyitlerinin bulunduğu ancak zemin şiirlerin belirtilmediği görülmektedir. Aşağıda mecmuadan alınan şiirler İsmetî'nin diğer şairler ile benzerliklerini göstermek amacıyla verilmiştir:

1. Şeyhülislâm Yahyâ:

Dil degüldür kafes-i cismüme bülbül qodılar
Dâğlar anlamanuz yir yir aña gül qodılar (G. 98 / 1)³⁷

İsmetî:

Ehl-i 'ışkuñ dil-i hünînin adın gül qodılar
Bâğ-ı kūyuñda benüm adımı bülbül qodılar (G. 19 / 1)

2. Nef'î:

Ol ebrûlar ki levh-i cebhe-i cānāne yazmışlar
Cemāli matla' ıdur kim ser-i dīvāna yazmışlar (G. 34 / 1)³⁸

İsmetî:

Ruḥuñ resmin muşavvirler 'aceb şāhāne yazmışlar
Güle seyr eyleye anı göre cānāne yazmışlar (G. 25 / 1)

3. Azmizâde Hâletî:

Mîve-i vaşluña yāruñ ṭama' -ı ḥām itme
Ey gönül olmayacak nesneye iḳdām itme (Mat. 475)³⁹

İsmetî:

Mîve-i vaşlına yāruñ gönül iḳdām itme
Olacak nesne degüldür ṭama' -ı ḥām itme (G. 93 / 1)

³⁶ Bkz: Bilge Kaya, *Hisâli Hayatı Eserleri ve Metâli'ün Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2003; Abuzer Kalyon, *Peşteli Hisâli Metâli'ü'n-Nezâ'ir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, (Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2011.

³⁷ Kaya, a.g.t., s. 437.

³⁸ Kaya, a.g.t., s. 766.

³⁹ Bayram Ali Kaya, *Azmizâde Hâletî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3524, 2017, s. 642.

Nazire mecmuasının haricinde olan şiir mecmualarında da İsmetî'ye ait olan şiirler belirlenmiştir. Bu mecmualarda yer alan bazı başlıklardan İsmetî'nin çağdaşı olan şairlerin şiirlerini tanzir ettiği anlaşılmaktadır. Nazire yazdığı şiirler ile kendi şiirleri söz konusu şiirler ile İsmetî'nin şiirlerinin matla beyitleri şöyledir:

1. Ebû Sâid Efendi:

Ruḥ-ı pür-tābuñ āteş-i gerdüñdür şem' i kâfûrî
Dağıt zülfüñ siyāhın dūd-veş efzûn olur tûrî⁴⁰

İsmetî:

Elinden içmemek yāruñ ne mümkün cām-ı pür-şûrî
Çeker meclisde ḥānçer sīnem üzre çeşm-i maḥmûrî (G. 103 / 1)

2. Şeyhülislâm Yahyâ:

Ḥüsn kim ğāliye vü ğāzeden imdād ister
İstemez dil anı bir ḥüsn-i Ḥüdā-dād ister⁴¹

İsmetî:

Rind 'ālemde nice ḥāṭır-ı āzād ister
Güli bî-dād bunuñ bülbüli feryād ister (G. 24 / 1)

Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde yer alan İsmetî'ye ait matlalarla başlayan şiirler *İsmetî Divanı*'nda bulunmamaktadır. Söz konusu matlalar şu şekildedir:

Mir'ât-ı ḥüsni olsa anuñ rû-nümā baña
'Ālemde yiter idi hemān ol şafā baña⁴²

⁴⁰ Kebiran Gül, *Milli Kütüphane FB-464 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (v.1b-109b) İnceleme-Metin, Çeviri Yazısı*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019, s. 518.

⁴¹ İlhami Atak, *İBB Atatürk Kitaplığı MC Yz K 0131 Numarada Kayıtlı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuların Sistemik Tasnifi Projesine (MESTAP) Göre Tasnifi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019, s. 258.

⁴² Kaya, a.g.t., s. 19.

Elinde t ze l 'le yakd gunca ol g l-i ra' n 
 anurlar kırmızı  atmer  aranf l eylemi  peyd ⁴³

 a -ı m    n   eyler   l-i ' anber-b  n  n -peyd 
 emen-z r-ı mel  at i re g y   abbet 's-sevd ⁴⁴

Dem-i c n-ba  sile '  s  gibi oldu g y 
Bir dem i inde b t n '  lemi itdi i y ⁴⁵

'      n   zere o   l-i ' anber n c n 
 u  zre d  di hem n  anki  abbet 's-sevd ⁴⁶

Ne  o  yara mı  o ru    re  a  -ı m   -   
Hem n a ar  uya  onmı  benef    r g y ⁴⁷

Ser m k  h-ı bel  dur m y  olmu dur     b-   
D ker b r n-ı e   m d  ne-i d  r-i  o - b-   ⁴⁸

Re  k-i la' l   le      e  k-i ter  m b  de-i n b
N r-ı   yretle der  numda ci er oldu keb b⁴⁹

 ar da  anma n m y  n olanı ebr      b
Nev-' ar s-ı felek aldı y zine yine ni  b⁵⁰

G r   n' -ı  ud -y  m te'   l  ki ne  udret
Heng m-ı  it  ola hev  b yle le   fet⁵¹

⁴³ Kaya, a.g.t., s. 71.

⁴⁴ a. yer

⁴⁵ Kaya, a.g.t., s. 87.

⁴⁶ Kaya, a.g.t., s. 121.

⁴⁷ a. yer

⁴⁸ Kaya, a.g.t., s. 135.

⁴⁹ Kaya, a.g.t., s. 157.

⁵⁰ a. yer

⁵¹ Kaya, a.g.t., s. 203.

Nedür bu zāt-ı şerîfünde bu hamîde-sıfât
Hudâsını yed-i kudretle eylemiş bi'z-zāt⁵²

Dendānuñile la' l-i lebün itmiş imtizâc
Güyâ ikisi olmuş anuñ sükkeri gülâc⁵³

Dil-berâ şîrîn kelāmuñ oldu sükkerden lezîz
Büse-i la' l-i lebün kând-i mükerrerden lezîz⁵⁴

Bildüñ mi zâhidâ zeķan-ı dil-rübâ nedür
Murğ-ı dile gümüşden o bir âşiyānedür⁵⁵

İtseñ olmaz mı şehâ bu dil-i şad-çâke nâzar
Göñül alçaklık idüp eyle ne var hâke nâzar⁵⁶

Bize geldükçe ol şüh-ı cihân cevri ü cefâ eyler
Varup ağıyâre ammâ tırmayup mihr ü vefâ eyler⁵⁷

Ṭîğ-ı firâķuñile göñül pâre pâredür
Görseñ biricik anı hele yare yaredür⁵⁸

Göñül ey saçları Leylî senüñ Mecnûnuñ olmuşdur
Gezer vâdî-i ğamda rûz u şeb maḥzûnuñ olmuşdur⁵⁹

Lebleri üzre görinen şanmañuz teb-hâledür
Bâğ-ı hüsni içre ol mâhuñ açılmış lâledür⁶⁰

⁵² Kaya, a.g.t., s. 213.

⁵³ Kaya, a.g.t., s. 259.

⁵⁴ Kaya, a.g.t., s. 330.

⁵⁵ Kaya, a.g.t., s. 371.

⁵⁶ Kaya, a.g.t., s. 398.

⁵⁷ Kaya, a.g.t., s. 404.

⁵⁸ Kaya, a.g.t., s. 405.

⁵⁹ Kaya, a.g.t., s. 429.

⁶⁰ Kaya, a.g.t., s. 430.

Dür-i nazmı yine gūşına mengūş itmemüz vardır
Hezārı ol gülüñ bezminde hāmūş itmemüz vardır⁶¹

Sākī göre meclisde şurāhī neler eyler
Erbāb-ı dile tırmayup ol nağmeler eyler⁶²

Tāb-ı mihri dilde maḥfī dīdede hūn-ābı var
Haḳ bu kim ol şāh-ı hūsnūñ hayli āb u tābı var⁶³

Şehā sevdā-yı hālūñ bādī-i ‘ıṣṣ u cünūnumdur
Cihāna sırr-ı ‘ıṣṣuñ fāş iden āh-ı derūnumdur⁶⁴

Dil-rübālar merḥabā eyler o dem a‘ yād olur
‘İyd-ı ‘ıḍḥādur bugün ‘uṣṣāḳ aña dil-şād olur⁶⁵

Ḳadri yüce olurdı eger eylese dil-dār
Manşūr-ı dili zūlf-i dil-āvīzine ber-dār⁶⁶

Yine raḥm idüp şorarsa ey şabā ḥālüm eger
Diyesün ey dil-ber-i ra‘ nā anuñ ḥālī deger⁶⁷

Rūyuñ şanemā mihr-i dıraḥşāna berāber
Olsa n’ola her zerresi Keyvāna berāber⁶⁸

‘Ālemde şanurdum ola āzāde şanavber
Üftāde meger bir boyı şimşāde şanavber⁶⁹

⁶¹ Kaya, a.g.t., s. 502.

⁶² Kaya, a.g.t., s. 522.

⁶³ a. yer

⁶⁴ Kaya, a.g.t., s. 523.

⁶⁵ Kaya, a.g.t., s. 544.

⁶⁶ Kaya, a.g.t., s. 557.

⁶⁷ Kaya, a.g.t., s. 564.

⁶⁸ Kaya, a.g.t., s. 619.

⁶⁹ Kaya, a.g.t., s. 659.

Ölümlü hastañ ancağ dil tabībüm bir nice demdür
Diriğ itme marīz -i ʿışka luṭf it leblerüñ emdür⁷⁰

N'ola āh u fiğān itsem gelen mäh-ı Muḥarremdür
Delüp ney gibi bağrum eylesem eyyām-ı mātemdür⁷¹

Bezm-i ğamında yārüñ eşküm şarāba beñzer
Nār-ı firākı ile bağrum kebāba beñzer⁷²

Gönlümde şehā mihr ü maḥabbet ezelidür
ʿUşşāka bu bir mevhibe-i lem-yezelidür⁷³

Bāğ-ı dehr içre yüzüñ görelı ey gül-ruḥsār
Āh dir āh işidür bülbül-i dil leyl ü nehār⁷⁴

Şol ḥabāb-ı mey ki sākı sāğar-ı şahbādatur
Kaṭre kaṭre jālelerdür ki gül-i ḥamrādatur⁷⁵

Serv-i nāzum ben niyāz itdükçe her dem nāz ider
Nāz u istiğnā yeter disem yine ṭurmaz ider⁷⁶

Endüh u ğam-ı ʿışkuñile pek elemüm var
Gel defʿ -i melāl eyleyelüm dilde ğamum var⁷⁷

Āh kim gerdiş-i gerdün ile ol dem mehcūr
Ṭālīʿ ümdür beni ey dost iden senden dūr⁷⁸

⁷⁰ Kaya, a.g.t., s. 693.

⁷¹ a. yer

⁷² Kaya, a.g.t., s. 714.

⁷³ Kaya, a.g.t., s. 721.

⁷⁴ Kaya, a.g.t., s. 740.

⁷⁵ Kaya, a.g.t., s. 757.

⁷⁶ Kaya, a.g.t., s. 764.

⁷⁷ a. yer

⁷⁸ Kaya, a.g.t., s. 790.

Giyse gül-günî kabā ol gül-i ḥandāna düşer
Ne giyerse yaraşur ol şeh-i ḥübāna düşer⁷⁹

Yüzüñi göstermeyeydi gün gibi cānānımız
Ḥasret ü derd-i firākıyla çıkardı cānımız⁸⁰

Vişālūñ mübtelā-yı derd-i hicrān olmağa degmez
Dem-i vaşluñla ḥande şöñra giryān olmağa degmez⁸¹

Sāḳiyā sāğarı şun oldı göñül ğamdan pas
Ki ola cür' a-i mey ḥurde-i la' l ü elmās⁸²

Ey qaşları hilāl felekde yüzi güneş
Mihr ü maḥabbet itdi göñül saña zerreveş⁸³

Şanma metā' -i vaşlı anuñ rāy-gānmış
Ey ḥ'āce bil ki aña bahā naḳd-i cānmış⁸⁴

Bend-i zülfinden dil-i Mecnūnı itmezsen ḥalāş
Ey saçı Leylī anı gīsūlaruñla bāri aş⁸⁵

La' l-i dil-berdür hemān cām-ı muşaffādan ğareż
Yā nedür ey şāḳī-i gül-çihre şaḥbādan ğareż⁸⁶

Şafḥa-i rūyında yārūñ kıt' a-i mīrdür o ḥaṭ
Ḥāl-i ' anber-būyı üstinde anuñ yir yir nuḳaṭ⁸⁷

⁷⁹ Kaya, a.g.t., s. 805.

⁸⁰ Kaya, a.g.t., s. 834.

⁸¹ Kaya, a.g.t., s. 882.

⁸² Kaya, a.g.t., s. 949.

⁸³ Kaya, a.g.t., s. 962.

⁸⁴ Kaya, a.g.t., s. 983.

⁸⁵ Kaya, a.g.t., s. 1010.

⁸⁶ Kaya, a.g.t., s. 1015.

⁸⁷ Kaya, a.g.t., s. 1027.

Olmadı ol bî-vefâ derd-i derûna muṭṭalı‘
Gerden-i cāna urur tîġ-i cefâ lâ-yenḳatı‘⁸⁸

Āteş-i ‘ışķuñla yaḳdum sîneḋe bir tâze dāġ
Ḥāne-i dilde bi-Ḥamdi’l-lāh uyandurdum çerāġ⁸⁹

Eger dirsen nedür ḥadden ziyāde sende şeydālîḳ
Yine oldum şehā āşüfte-dil oldur bu rüsvālîḳ⁹⁰

Dendānuñ oldı her biri bir lü’lü-i Necef
Ḥoḳḳa dehānuñ olsa n’ola çün aña şadef⁹¹

Nāgehān ḳavş-ı ḳuzāḥdan çıksa ey dil tîr-i ‘aşḳ
Lā cerem olur dil-i ‘aşîḳ ana ḥacîr-i ‘aşḳ⁹²

Ḳaddüñe öykünemez bâġda serv-i çemenüñ
Ṭoġrusın mı diyeyin iy lebi şîrîn-suḥanuñ⁹³

Pervāne derdmendi yandurdı rāzı şem‘üñ
Olsun hemîşe efzûn sûz u güdāzı şem‘üñ⁹⁴

Faşl-ı bahār irdi gelüñ bade-nüş oluñ
Geldi irişdi ‘ıyş u ṭarab vaḳti ḥüş oluñ⁹⁵

Vaşlı el virdi dilā bir bût-i sîm-endāmuñ
Eyledüñ zevḳ u şafāsını yine bayramuñ⁹⁶

⁸⁸ Kaya, a.g.t., s. 1037.

⁸⁹ Kalyon, a.g.t., s. 86.

⁹⁰ Kalyon, a.g.t., s. 142.

⁹¹ Kalyon, a.g.t., s. 108.

⁹² Kalyon, a.g.t., s. 172.

⁹³ Kalyon, a.g.t., s. 190.

⁹⁴ Kalyon, a.g.t., s. 192.

⁹⁵ Kalyon, a.g.t., s. 194.

⁹⁶ Kalyon, a.g.t., s. 255.

Ḳanğı ‘āşık kim felekde pür-mihr-i hem-dem degül
Giryedür kārı dem-ā-dem ebrveş hurrem degül⁹⁷

Açmazam sırr-ı lebün zerrece ey hūr-ı cemāl
İttiḥād eyleyüp ağıār-ı bed-endīşi Ḥalīl⁹⁸

Sīnem üzre tāze dāğum dāyimā eksik degül
Özge gülşendür güli şayf u şitā eksik degül⁹⁹

Mevsim-i rûze gidüp geldi yine çün bayram
Sāḳiyā sāğarı şun eyleyelüm ‘ıyş-ı müdām¹⁰⁰

Günden güne ‘ışık ile anuñ oldı ğam efzün
Bilmem nice ola anuñla ḥāl-i diger-gün¹⁰¹

İlāhī gül gibi ‘āşıklarūñ cānā hezār olsun
Gülistān-ı ğamuñda bülbülāsā cümle zār olsun¹⁰²

Lebleri mül ğabğabı bir cāmdur billürdan
Pertev-i ‘aks-i ruḥı bir lem‘a oldı ḥürdan¹⁰³

Baḥa gösterdi felek gerçi o māhuñ fūrḳatın
Göresin āhum anuñ silleye n’yer şüretin¹⁰⁴

Ḳılıcuñ üstün olup yarıcuñ Allāh olsun
Düşmenüñ cümlesi kem küşte vü kem-rāh olsun¹⁰⁵

⁹⁷ Kalyon, a.g.t., s. 358.

⁹⁸ Kalyon, a.g.t., s. 388.

⁹⁹ Kalyon, a.g.t., s. 397.

¹⁰⁰ Kalyon, a.g.t., s. 449.

¹⁰¹ Kalyon, a.g.t., s. 619,620.

¹⁰² Kalyon, a.g.t., s. 700.

¹⁰³ Kalyon, a.g.t., s. 730.

¹⁰⁴ Kalyon, a.g.t., s. 747.

¹⁰⁵ Kalyon, a.g.t., s. 777.

Bülbül-i dil oldu lâl ey gonca-fem şimden gerü
Kimseye sırr-ı dehānuñ söylemem şimden gerü¹⁰⁶

Dilâ ol gamze vü bu çeşm-i ebrû
Harāmîdür hemân bi oklu yaylu¹⁰⁷

Dir hatt-ı sebzini gören ol la‘l-i yârde
Bitmiş benefşe şanki leb-i cūybārda¹⁰⁸

Haḳḳa budur ki ḥüsn-i melāḥat kemâlde
Yokdur anuñ leṭāfeti āb-ı zelâlde¹⁰⁹

Eşküm şanemâ dide-i giryân arasında
Lü‘lû gibidür la‘l-i bedaḥşân arasında¹¹⁰

Fürkat deminde geçdi günüm āh u vāh ile
Bilmem nice ola ḥālümüz ey dil o māh ile¹¹¹

Çemen şahnında gelse tañ mıdur bād-ı şabā ser-cūşā
Kenār idüp getürdi bir boyı servi der-āğūşa¹¹²

Ḥüsnüñ cihāna ey yüzi gül şaldı ḡulgule
Şūrîde diller anuñçün döndi bülbüle¹¹³

Çıkdı āhum şereri çarḥ-i zümüröd fāme
Eşer itmez n’ideyin ol meh-i sīm-endāma¹¹⁴

¹⁰⁶ Kalyon, a.g.t., s. 799.

¹⁰⁷ Kalyon, a.g.t., s. 803.

¹⁰⁸ Kalyon, a.g.t., s. 849.

¹⁰⁹ Kalyon, a.g.t., s. 850.

¹¹⁰ Kalyon, a.g.t., s. 870.

¹¹¹ Kalyon, a.g.t., s. 912.

¹¹² Kalyon, a.g.t., s. 926.

¹¹³ Kalyon, a.g.t., s. 941.

¹¹⁴ Kalyon, a.g.t., s. 953.

O dil-ber uğramaz semt-i Vefāya
Velī māyildurur cev̄ ü cefāya¹¹⁵

Bir dāğ yaqdı geldi dilā yār sīneye
Mihr urdı şāh kendü eliyle hāzīneye¹¹⁶

Göñlüm nice meyl itmesün ol dürr-i sīmīne
Fer virdi ziyā-güster olup rüy-i zemīne¹¹⁷

Yolın gözetse n'ola dīde reh-güzār üzre
Giçer diyü o şehi hayli intizār üzre¹¹⁸

Hevā-yı kākūli mesken tūtaldan ol mehūñ serde
Dil-i şūrīde hiç eglenmez oldu gitdi bir yerde¹¹⁹

Ey dil-i biçāre sende mübtelālīk var gibi
Şāhlardan birine yine gedālīk var gibi¹²⁰

Ne māhiyyet durur bilseñ o māhı
Gelüp 'uşşāka mihr itmez kemāhı¹²¹

Hezāruñ yine beñzer kim irişdi āh-ı pür-sūzı
Çemen bezminde yandı ğoncanuñ şem' -i dil-firūzı¹²²

Kaçan meclisde muṭrib-i būselikden itse āğāzı
İder 'uşşāka karşı nağme-sāz olup şehnāzı¹²³

¹¹⁵ Kalyon, a.g.t., s. 1018, 1019.

¹¹⁶ Kalyon, a.g.t., s. 1051.

¹¹⁷ Kalyon, a.g.t., s. 1068.

¹¹⁸ Kalyon, a.g.t., s. 1081.

¹¹⁹ Kalyon, a.g.t., s. 1109.

¹²⁰ Kalyon, a.g.t., s. 1265.

¹²¹ Kalyon, a.g.t., s. 1326.

¹²² Kalyon, a.g.t., s. 1370.

¹²³ a. yer

Olmazdı o şeh böyle iken meh gibi şehri
Ağyār-ı bed-endîşe eger olmasa dehri¹²⁴

‘İyd irüp geldi yine çünkü şafâ hengāmı
Sâkiyâ şun bize şol cām-ı sürür encāmı¹²⁵

2.3. Dönem Şairlerine Olan Yakınlığı

Aynı edebî ortamda bulunan şairlerin birbirlerinden etkilenmeleri ve şiirlerinde birtakım benzerliklerin olması kaçınılmazdır. Aynı dönemde yaşamış şairlerin birbirlerini hangi surette etkiledikleri, hangi şairin etkileyen, hangi şairin etkilenen olduğunu tespit etmek oldukça güçtür.

Aşağıda seçilen manzumelerin matla beyitlerinden yola çıkarak İsmetî’nin kimleri etkilediği veya kimlerden etkilendiğine dair kesin bir yargıya varılması mümkün olmamakla beraber şiirler, devrin şairleri arasındaki etkileşimi vurgulamak ve yüzyılın şiir anlayışına dair bazı ipuçlarını göstermek amacıyla verilmiştir.

1. Nâilî-i Kadîm:

Yāra dil virmede ‘uşşāka haber virmezler
Cān virürlerse de cānāna keder virmezler (G. 126 / 1)¹²⁶

İsmetî:

Bezme rindān mey-i sāgarla keder virmezler
Āftāb olsa gelen meclise yer virmezler (G. 7 / 1)

Nâ’ilî-i Kadîm:

Sūz-ı elemle hâtır-ı nāza niyāz degmesün
Dāmenine ağun daği āteş-i nāz degmesün (G. 285 / 1)¹²⁷

¹²⁴ Kalyon, a.g.t., s. 1383.

¹²⁵ Kalyon, a.g.t., s. 1397.

¹²⁶ Haluk İpekten, *Nâilî-i Kadîm Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3645, 2019, s. 368.

¹²⁷ İpekten, a.g.e., s. 491.

İsmetî:

Nāme-i sūziş-i dile āb-ı niyāz degmesün
Āyine-i ḥaḳīḳate jeng-i mecāz degmesün (G. 60 / 1)

2. Neşâtî:

‘ Āşıkuñ kim ‘ ıřķ ile dīvāne dirler göñline
Şevķ-i la‘ l-i yār ile mestāne dirler göñline (G. 107 / 1)¹²⁸

İsmetî:

‘ Ārif-i Cem-meşrebüñ mestāne dirler göñline
Her belā-keş ‘ āşıkuñ dīvāne dirler göñline (G. 92 / 1)

3. Şeyhülislām Yahyâ:

Umup nigāh der-i dil-rübāya yüz sürerüz
Ayağına düşerüz ol ricāya yüz sürerüz (G. 136 / 1)¹²⁹

İsmetî:

Recā-yı luṭf ile dest-i niyāze yüz sürerüz
‘ İtāb iderse düşer ḥāk-pāye yüz sürerüz (G. 40 / 1)

Şeyhülislām Yahyâ:

Göñül şol murga döndi kurtulınca lāne ḳaydından
Giriftār ola bir dām-ı belāya dāne ḳaydından (G. 291 / 1)¹³⁰

İsmetî:

Şehā murğ-ı dili ḳurtardı zülfüñ lāne ḳaydından
‘ İzār-ı alüñ üzre ḥāl-i müşķin dāne ḳaydından (G. 77 / 1)

¹²⁸ Mahmut Kaplan, *Neşâtî Dîvânı*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùtùphaneler ve Yayimler Genel Mùdùrlùđù, 3650, 2019, s. 193.

¹²⁹ Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Dîvânı*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùtùphaneler ve Yayimler Genel Mùdùrlùđù, 3147, s. 161.

¹³⁰ Kavruk a.g.e. s. 316.

Şeyhülislâm Yahyâ:

Ele cām-ı şarāb alsan yine sākī bahār olsa
Şaçılma cür' alar yer yer çemenler lālezār olsa (G. 361 / 1)¹³¹

İsmetî:

Açılma goncaveş dil geşt-i bāğ itsem bahār olsa
Bir elde sāğar-ı la' lîn bir elde dest-i yār olsa (G. 90 / 1)

4. Beyânî:

Ruḥuñ ki seyr ide ' aşık nice qarārı qalır
Güli görince hezāruñ ne ihtiyārı qalır (G. 220 / 1)¹³²

İsmetî:

Dilüñ görince o şūḥı nice qarārı qalır
O mäh-pāreyi kim görse ihtiyārı qalır (G. 9 / 1)

Beyânî:

Āteşüm nā'ire-sāz-ı dil-i zār olsun mı
Ḥabb-ı sevdā-yı derün aḥker-i nār olsun mı (G. 769 / 1)¹³³

İsmetî:

Āh-ı dil-süz o mehi şayda medār olsun mı
Pençe-i dūd-ı derün mihre şikār olsun mı (G. 101 / 1)

2.4. Mecmualarda Tespit Edilen Şiirler

1

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Hevāyī meşreb olsa göñlüm eyler dil-rübādan ḥazḡ
Hevāyidür bu göñlüm çün ider [...] hevādan ḥazḡ

¹³¹ Kavruk a.g.e. s. 388.

¹³² Fatih Başpınar, *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2008, s. 292.

¹³³ Başpınar, a.g.t. s. 610.

Ne deñlü ħasta vü bî-çāresi olsañ şafā eyler
‘ Acebdür eyler imiş dil-rübālar mübtelādan ħazẓ

Lebüñ emdür şifā-sāz [.] ola şāyed bu bīmāra
Ṭabībüm ħoş bilürsin ħaste eyler [.] devādan ħazẓ

Ser-i kūyunda feryād itmek ‘ aceb olmasun cānā
Gül-i nevreste eyler bülbül-i nağme-serādan ħazẓ

İrişse vaqt-i gül devr itse sāgar heb şafā itsem
Olinur ‘ İşmeti hengām-ı gülden çün şafādan ħazẓ¹³⁴

2

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Dil ser-i kūyuñda kim buldı şafā-yı cāvidān
Cilvegāhı cennet-i ‘ Adn olsa tutmaz āşiyān

Bir ‘ aceb āşüftedür çeşmüñ ki zîr-i ‘ işveden
Eylemez ‘ uşşāka nigāh nāzla zaĥmın ‘ ayān

Dād ol yiñe süvār-ı nāzdan kim dillerüñ
Kimisin fitrāk-ı bend itmiş kimin der-zîrdān

Bir gülnāze niyāz ur ey dil-i āşüfte kim
Şad Mesîḥāya virür mu‘ cîz lebi ruḥ-ı revān

Tā ki o bād-ı felekden şekve sâzî Naẓmiyā
Saña yitmez mi der-i iḳbāl-i üstād-ı cihān

¹³⁴ *Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, No. 34 SÜ-Tarlan 67/1, vr. 1b.

Fāzıl-ı yektā cenāb-ı ‘İşmeti kim sözleri
Olsa lāyık gevher-i tesbîh bize kıdsiyān¹³⁵

3

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

N’ola şād olsa dil hengām-ı hicr-i pür melâlinde
Cemâl-i nağş-ı yârun her dem âgûş-ı hayâlinde

Hadeng-i cān-sitânından hirāsân murğ-ı dil gūyā
Hezārān hâr pinhân eylemişler zîr ü bālinde

Dem-â-dem fitneye tahrîk iderler çeşm-i bîmārın
Kıomazlar ğamzeler ol nātüvânı kendi hâlinde

İder gāhî nem-i şubh-ı bahārı şüst şu amma
Gülün dağı nihāndur hūn-ı bûlbûl dest-mâlinde

Ruğ-ı ebrû-yı yâri āndurur ehl-i dile yoğsa
Ne ‘âlem var sipihrüñ ‘İşmeti bedr-i hilâlinde¹³⁶

4

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

Ol dem ki eyledüm nigeht-i ibtidā saña
Ol dem bu demdür oldı gönül mübtelā saña¹³⁷

¹³⁵ *Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id*, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 240, vr. 79b.

¹³⁶ *Mecmû‘a-i Müntehabât-ı Eş‘âr*, Nuruosmaiye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 34 Nk 4967/1, vr. 75b.

¹³⁷ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 578, vr. 1b.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Şafâsın görmemişsin zâhid inkâr itme meydür bu
Nümû-dâr-ı havâşş-ı cümle eşyâ turfesidür bu¹³⁸

3. ESERLERİ

İsmetî'nin tespit edilen eserlerinden ilki çalışmanın esas konusunu teşkil eden mürettep *Divan*'ıdır. Çalışmanın diğer kısımlarında *Divan* hakkında detaylı bilgi verilecektir.

Bir diğer eseri ise *Terceme-i Tarîkatü'l-Muhammediyye*'dir. Bu eser, dedesi Mehmed Birgivî Efendi'nin Arapça yazmış olduğu *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eserin Türkçe tercümesidir.

Ayrıca İsmetî'nin fıkha dair bazı talikatı ve çeşitli mecmualarda rastlanan mektupları vardır. *İsâ-zâde Tarihi*'nde İsmetî'nin *Tevârih-i Devlet-i Aliyye* isimli bir eserinin olduğu söylene de bu eserin varlığına dair bir kayda henüz rastlanmamıştır.¹³⁹

¹³⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 578, vr. 131b.

¹³⁹ İpekten-Tekin, a.g.m., s. 111.

İKİNCİ BÖLÜM

İSMETÎ DİVANÎ'NİN İNCELENMESİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.1. Nazım Şekilleri ve Türleri

Tespit edilen nüshalar içinde *İsmetî Divanı*'ndaki manzumelerin nazım şekillerine göre dağılımı şu şekildedir:

TABLO I: İsmetî'nin kullandığı nazım biçimlerinin sayısı.						
Nazım Şekilleri	Gazel	Kaside	Kıta Nazım	Tarih	Rübaî	Matla Müfred
Sayılar	112	3	3	3	3	12

Sebk-i Hindî üslubunda nazım şekilleri açısından dikkat çeken artışlar, müstezad, musammat ve rübaîlerde olmuştur.¹⁴⁰ Ancak küçük bir *Divan*'a sahip olan İsmetî'yi bu genellemenin dışında tutmak yerinde olacaktır çünkü Sebk-i Hindî şairi olarak ele alınan İsmetî; *Divan*'ında sözü edilen nazım şekillerinden musammat ve müstezata hiç yer vermemiştir.

1.1.1. Kaside

Divan'da yer alan ilk kaside, Rızâyî Efendi'ye nazire olan bir naattır. 68 beyitten müteşekkil olan naat, aruzun *Meḥ'ülü Fā'ilātü Meḥ'ülü Fā'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Şairin mahlası 66. beyitte yer alır.

Klasik kaside niteliklerini taşıyan manzumenin 1-15 beyitleri nesip bölümüdür. Şair burada baharın tasvirini yapar. Daha sonra girizgâh beyti olan;

¹⁴⁰ Babacan, a.g.e., s. 177.

Tahrir-saz-ı nağme ola muṭrib-i hezār

Pākīze böyle bir ğazel-i ābdārdan

(K. 1 / 16)

beytiyle beraber Hz. Muhammed'in övgüsüne geçer. Hz. Muhammed'i tüm peygamberlerin şahı olarak niteleyen şair, naat boyunca Hz. Muhammed'in birçok mucizesine telmihte bulunur. Miraç hadisesini anlatırken namazı adalet evinden gönderilen beş hediye olarak niteler. Peygamberin mucizesiyle eski bir dal bile Cennet bahçesindeki fidana dönüşmüştür. Hz. Muhammed'in iyiliğinin gölgesi kendisine inananları kıyamet gününün yakıcılığından koruyacaktır. Ayrıca şair Allah'tan levh-i mahfuzda kendi tabiatını "nükte-gir" olarak yazmasını ister. Son olarak dua bölümüyle manzumesini bitirir.

İsmetî Divanı'nda 2 ve 3 numaralı manzumeler birer methiyedir. Her ikisinde de Sultan IV. Mehmed'in övgüsü bulunur. Şiirler bir kaside gibi dua bölümüyle bitmekte ve her iki manzume de yedi beyitten oluşmaktadır.

İki numaralı manzume yazma nüshada gazellerin içinde kayıtlıdır. Tahallüs beytinden sonra iki beyitlik zeyl bulunmaktadır. Mahlas beytinden sonra beyit ya da beyitlerin eklenmesiyle oluşan bu tür gazellere müzeyyel gazel denir. Müzeyyel gazeller ve kasideler arasında birtakım yapısal benzerlikler de bulunmaktadır.¹⁴¹ Bazı araştırmacılar mahlas beytinden sonra eklenen dizelerin sadece methiye olması durumunda şiirin müzeyyel gazel olacağını, dua bölümü özelliği taşımasında ise kaside olarak nitelenmesi gerektiğini belirtirler.¹⁴² Bu konu hakkında bir diğer görüş ise müzeyyel gazellerin *kaside-i beççe* olarak ele alınması gerektiğidir. Kaside-i beççe olarak adlandırılan nazım türünün kasidelerden kısa gazellerden uzun olması açısından müzeyyel gazellere benzediğini vurgulanmaktadır.¹⁴³ Dolayısıyla *Divan*'da yer alan bu şiiri, yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı küçük kaside olarak değerlendirmek uygun olacaktır.

¹⁴¹ Osman Ünlü, "Müzeyyel Gazelerde Fahriye", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 31 (2012), s. 38.

¹⁴² Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, 1. b., Ankara: H Yayınları, 2010, s. 81,82.

¹⁴³ Ünlü, a.g.m., s. 39.

Üç numaralı manzume yazma nüshada gazel ve kasidelerden bağımsız olarak yazmanın sonlarında kayıtlıdır. Manzumenin taç beyti yoktur fakat methiye ve dua bölümlerinden oluşmaktadır. Bu sebeple söz konusu manzume de ikinci manzumedeki aynı sebeplerden ötürü küçük kaside olarak değerlendirilmiştir.

Her iki manzume de Sultan IV. Mehmed'i övgüsü bulunmaktadır. Şair Sultan'ın yanında kendisini "eski kul" olarak nitelemektedir. Tarihsel olarak bakıldığında IV. Mehmed dönemi fetih hareketleri bakımından olumsuz bir dönemdir. Fethedilen herhangi bir toprak yoktur. Ülke toprakları kuzeyden ve güneyden istilaya uğramıştır. Padişah'ın ilgisiz tavırları ise halkın tepkisine yol açmaya başlamıştır.¹⁴⁴ Buna rağmen şair iki manzumesinde de Sultan için *Ebu'l Feth* (Fetihlerin Babası) ifadesini kullanır. Aynı zamanda IV. Mehmed'in adaletli yönünü Dahhâk'ı mağlup ederek İran tahtına geçen meşhur padişah Feridun¹⁴⁵'a benzetir. Saltanatında tüm halkın huzurla yaşadığını söyleyerek bu saadetin devam etmesini ister.

Ebu'l-feth ol şeh-i Sultân Mehemmed Hân-ı gâzî kim
Sa' âdetdür ki dergâhı hemîşe busegâhumdur (2 / 2)

Ebu'l-feth Sultân Mehemmed k'odur
Sipîhr-âstân şâh-ı gerdün-veķâr (3 / 1)

Daği görmedi dide-i rûzgâr
Ferîdün-meniş böyle bir şehryâr (3 / 3)

1.1.2. Gazeller

Divan'da toplamı 557 beyit tutan 112 gazel bulunmaktadır. *İsmetî Divanı*'ndaki gazellerden dördü nâ-tamâm gazeldir.¹⁴⁶ Az beyitle çok şey söylemeyi amaçlayan Sebk-i Hindî şairlerinden biri olarak İsmetî de *Divan*'ındaki gazellerde beyit sayıları açısından aşırıya kaçmaz. *Divan*'da en fazla tercih ettiği beyit sayısı beştir. Yedi

¹⁴⁴ Abdulkadir Özcan, "Mehmed IV" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2004, C. 28. s. 416, 417.

¹⁴⁵ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, 1. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, s. 166.

¹⁴⁶ G. 35, G. 74, G. 83, G. 109.

beyitten fazla olan gazellere ise hiç yer vermemiştir. Beyit sayılarına göre yazılan gazeller şu şekildedir:

TABLO II: Gazellerin beyit sayısının kullanım sıklığı.

Beyit Sayıları	Gazel Sayıları
4	4
5	103 ¹⁴⁷
6	4 ¹⁴⁸
7	1 ¹⁴⁹

TABLO III: Gazellerin beyit sayılarının yüzdeler dağılımı.

Beyit Sayısı	4	5	6	7
Yüzdelere	%3.57	%91.96	%3.57	%0.89

Matla beytinde yer alan bir mısraın şiirin farklı bir beytinde tekrarlanmasıyla oluşan redd-i matlanın XVII. ve XVIII. asırda Sebk-i Hindî üslubunun kendisini daha fazla göstermesiyle beraber arttığı gözlenmektedir.¹⁵⁰ Fakat bu durum, *İsmetî Divanı*’nda aynı şekilde kendini göstermez. Şair 112 gazelden oluşan *Divan*’ında sadece bir (G. 11) gazelinde redd-i matlaya yer verir.

İsmetî, bir gazelinde (G. 103) mahlas beytinden sonra iki beyit daha ekleyerek müzeyyel gazel örneği vermiştir. 35. gazelinde ise şairin mahlası bulunmamaktadır.

İsmetî Divanı’ndaki 62. gazel, birbiriyle kafiyeli birden fazla beyti barındıran “zü’l-metâlî” örneğidir.

Divan elifbâya göre düzenlenmiştir. se, ce, ha, hı, zal, sin, sad, dâd, tı, zı, ayın, gayın, fe, vav harfleri dışında aşağıdaki tabloda belirtilen harflerde ve sayıda gazel yazılmıştır:

¹⁴⁷ G. 1, G. 2, G. 3, G. 4, G. 5, G. 6, G. 7, G. 8, G. 9, G. 10, G. 11, G. 12, G. 13, G. 14, G. 15, G. 16, G. 17, G. 18, G. 19, G. 20, G. 21, G. 22, G. 23, G. 24, G. 25, G. 26, G. 27, G. 28, G. 30, G. 31, G. 32, G. 33, G. 34, G. 56, G. 37, G. 38, G. 39, G. 40, G. 41, G. 42, G. 43, G. 44, G. 45, G. 46, G. 47, G. 48, G. 49, G. 50, G. 51, G. 42, G. 53, G. 54, G. 55, G. 56, G. 57, G. 58, G. 59, G. 60, G. 61, G. 63, G. 64, G. 65, G. 66, G. 68, G. 69, G. 70, G. 71, G. 72, G. 73, G. 75, G. 76, G. 77, G. 78, G. 79, G. 80, G. 81, G. 82, G. 84, G. 85, G. 86, G. 87, G. 88, G. 89, G. 90, G. 91, G. 92, G. 93, G. 94, G. 95, G. 96, G. 97, G. 99, G. 100, G. 101, G. 102, G. 104, G. 105, G. 106, G. 107, G. 108, G. 110, G. 111, G. 112.

¹⁴⁸ G. 29, G. 62, G. 67, G. 98.

¹⁴⁹ G. 103.

¹⁵⁰ Babacan, a.g.e., s. 210.

TABLO IV: Elifbâya göre gazel sayıları.			
Harf	Gazel Sayısı	Harf	Gazel Sayısı
Elif	1	Qâf	1
Bâ	2	Kef	3
Tâ	2	Lâm	3
Dâl	1	Mîm	7
Râ	32	Nûn	18
Zâ	5	Hâ	22
Şîn	2	Yâ	13

Tablodan anlaşılacağı gibi İsmetî elifbânın on dört harfiyle gazel yazmıştır. Gazelerde en fazla tercih edilen sırasıyla râ, ha, nun, ye harfleridir.

1.1.3. Tarihler

Divan'da üç tarih manzumesi vardır. “Târîh-i Kasr-ı Sultân İbrâhîm” başlığını taşıyan birinci manzume aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır ve 6 beyitten oluşan bir kıta-i kebiredir. İsmetî, Hz. Süleyman'ın peygamber olmasının yanında bir padişah olmasından yola çıkarak Sultan İbrahim'i Hz. Süleyman'ın mülkünün varisi olarak niteler. Sultan İbrahim'in padişahlığına övgülerde bulunan şair, onun muazzam bir hükümdar olduğunu söyler.

Şehinşâh-ı mu'azzam Hâzret-i Sultân İbrâhîm

Odur devletle şimdi vâriş-i mülk-i Süleymânî (T. 1 / 1)

Şaire göre Sultan İbrahim'in yaptırmış olduğu kasrın güzelliği karşısında insan aklı aciz kalır. Öyle yüce ve ihtişamlı bir eserdir ki kasrın yüksekliği gökyüzünü alçakta bırakır.

O deñlü irtifâ'ı var o kaşr-ı dil-pesendûñ kim

Sipihruñ pestdür nisbetle aña tāk-ı eyvânı (T. 1 / 4)

Nesīmāsā hevāsı rūḥ-baḥş ābı ḥayāt-efzā

Muḥaşşal ḥüsınün fehminde ‘āciz ‘aql-ı insānī (T. 1 / 5)

“Târîh-i Feth-i Bagdâd” başlığını taşıyan diğer tarih manzumesi aruzun *Meḥ’ülü Meḥ’ülü Meḥ’ülü Fe’ülün* kalıbıyla yazılmıştır. 4 beyitten oluşan bir kıta-i kebiredir. “Fethüke müteyemmin” ifadesi Bağdat’ın fetih tarihi olan H. 1048 / M. 1639 yılını vermektedir.¹⁵¹ İsmetî, IV. Murat’ı “zıllu’llah” yani yeryüzünde Allah’ın gölgesi olarak niteleyerek övmektedir.

Tebrik-i gāzā eyleyüp ol zıllu’l-lāha

Hâfîf didi târîḥini fethüke müteyemmin (H. 1048 / M. 1639)

“Târîh-i Yahyâ Efendi El-Merhûm” başlığını taşıyan son tarih beyti, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi’nin ölümü üzerine yazılmış tek beyitten oluşan Farsça bir tarihtir. Bu tarih beyti yalnızca Ü5 nüshasında kayıtlıdır.

1.1.4. Nazım / Kıta

Divan’da iki nazım ve bir kıta bulunmaktadır. İlk nazım aruzun *Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Beyit sayısı bakımından ikiden fazladır. Birinci beyti musarra‘, ikinci ve üçüncü beytinin ikinci dizeleri birinci beyitle kafiyevidir. Manzumenin ilk beytinin kendi içinde kafiyevidir. Bu manzumenin kıta olduğunu göstermektedir.¹⁵² Manzumenin ilk beyti şudur:

Eyyeda’l-lāh¹⁵³ zihî zāt-ı mekârim-üslûb

Eyledi kâh-rübâ-yı keremi cezb-i kılûb

Âşık sevgilinin dergâhının toprağında bir saman çöpü de olsa değerlidir. Tıpkı hilal gibi âşık da parmakla gösterilir. Bu beyitte Ramazan’ın ve bayramın başladığının habercisi olan hilalin gösterilmesi de telmih vardır.

¹⁵¹ Mehmet İnbaşı, “Dördüncü Murad’ın Bağdat Seferi Masraf Defteri”, *Erzurum, AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 12 (1999), s. 277.

¹⁵² Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 8. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 202.

¹⁵³ Allah’ın eli manasında Arapça bir tabirdir.

Gösterürler beni engüşt ile m̄anend-i hilāl
Ḥāk-i dergāhına bir kāh da olsa mensüb

İkinci nazım aruzun *Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün* yazılmıştır. Şairin gül ve bülbül mazmunu üzerinden aşkını dile getirdiği bir manzumedir.

Ḥār-ı miḥnetden şikāyetdür şanurlar nālesin
Bülbülüñ ammā ki maḫşūdı niyāz-ı gōncadur

Divan'daki tek kıta ise şairin Ramazan Bayramı'nın gelişini anlattığı manzumedir. Kıta aruzun *Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Şair, bayramın gelişiyile beraber atılan topları feleğin ahları olarak değerlendirmektedir.

Bir iki tūp ki atılır şeb-i 'id
Felegüñ āh-ı şu' lenākidür

1.1.5. Rubaîler

Divan'da üç rubaî bulunmaktadır. Manzumelerin hepsi *Mef' ülü Mefā' ilün Mefā' ilün Fa'* vezninde yazılmıştır. Birinci ve ikinci rubaîler aaaa kafiye şemasıyla oluşurken üçüncü manzumenin kafiye şeması aaxa şeklindedir. Üçünde de şair, aşktan ve sevgiliden bahseder.

Şair, sevgilinin aşkına düştüğünden, kendini onun aşkında unuttuğundan beri tüm tanıdıklara yabancı olduğunu dile getirmektedir.

Mehcūr ideli bendesini cānāne
Hem-sāyeler oldı cümle hep bī-gāne (Rüb. 1)

Bir diğer rubaîde şair sevgilinin yüzündeki siyahlığın ayva tüyü olmadığını, siyah sürmeyi sürerken yer yer dökülmesi sebebiyle ayva tüyüne benzediğini söylemektedir. Ayrıca şair, kadınların gözlerine siyah sürme çekme âdetine telmihte bulunmuştur.

Seyr eyleriken naķş-ı ruķ-ı dildārı
Şanma ola görinen ĥaķ-ı ruķsārı
Dögmiş yer yer çekerken üstād-ı cemāl
Ol çeşm-i siyāhına sürme-i bīmārı (Rüb. 3)

1.1.6. Matla ve Müfretler

Divan'da üç müfret ve dokuz matla beyti bulunmaktadır. Müfret ve matlalarda genel olarak aşk, sevgilinin karşısında âşığın aciz hali ve rakiplerin çokluğu vurgulanmıştır.

Güzellik padişahı olan sevgilinin gözleri bir doğandır. Bu doğana hüma kuşları bile av olurken âşığın gönül kuşunun yakalanması şaşılacak bir şey değildir.

Ey pādişāh-ı ĥüsn ne şeh-bāz olur gözüñ
Dil murğı n'etsün aña hümālar şikār olur (Müf. 1)

Sevgilinin siyah saçlarının esiri olmasıyla âşığın beli iki büklüm olmuştur. Bu sebeple şair, sevgiliden lütufta bulunmasını ve âşığı daha fazla süründürmemesini ister.

Luţf eyle 'İşmetīyi süründürme dostum
Çokdan esir-i zülf-i siyāh-ı dü-tā imiş (Müf. 3)

Bir numaralı matlada şair, sevgiliye kavuşma yolunda çer çöpün çok olduğunu söyleyerek rakipleri değersiz bir çöp olarak nitelemektedir.

Dimeñ ki rāh-ı vişāl içre ĥār u ĥaş çokdur
O ĥārzārı açar āteşin nefes çokdur (Mat. 1)

Baharın gelmesiyle dalların açılması ve gül bahçesinde eğlencelerin başlaması ele alınan bir diğer konudur.

Açdı yine gülleri bād-ı bahā

Dağların tazeledi rūzgār

(Mat. 3)

Dest-i bahār açınca ħum-ı ğonca-i teri

Her gül hemān pür eyledi gülşende sāğarı

(Mat. 6)

Yedi numaralı matla, Bağdat'ın fethi üzerine yazılmıştır. Şaire göre adaletiyle tanınan Sultan Murat, Allah tarafından aziz kılınmıştır ve böylelikle Bağdat şehrini devlet atının ayaklarının altına almıştır.

Ḥudā i' zāz idüp Sulṭān Murād-ı dād-mu' tādı

Semend-i devletine itdi pāy-endāz Bağdādı

(Mat. 7)

2. AHENK UNSURLARI

2.1. Vezin

İsmetî Divanı 'ndaki bütün şiirler aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Eserde kullanılan aruz kalıpları, bahirler ve bunların kullanıldığı şiirlerin tablosu şu şekildedir:

TABLO V: Vezin bahirlerinin nazım biçimlerine göre dağılımı.

Bahirler	Vezin	Kaside	Gazel	Kıta Nazm	Tarih	Müfret Matla	Toplam
Hezec	Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün	1	18		1	2	22
	Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün		1				1
	Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ülün	1	7		1		9
Recez	Müfte' ilün Mefā' ilün Müfte' ilün Mefā' ilün		6			1	7

Remel	Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün		27	1		1	29
	Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün		1			1	2
	Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün		12	1			13
Muzârî	Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün	1	15			4	20
	Müstef' ilün Fe' ülün Müstef' ilün Fe' ülün					1	1
Müctes	Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilātün		2				2
	Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün		17			2	19
Hafif	Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün		3	1			4
Kâmil	Mütefā' ilün Fe' ülün Mütefā' ilün Fe' ülün		3				3
Mütekârib	Fe' ülün Fe' ülün Fe' ülün Fe' ül	1					1

Tablodan da anlaşılacağı üzere İsmetî'nin kullandığı vezin çeşidi azdır. En fazla tercih ettiği vezin *Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün* veznidir. Tüm *Divan* içinde % 21.80 oranında kullanılan bu vezin, gazellerde % 24.10 kullanım yüzdesine sahiptir.

İsmetî, eserinde vezinleri kullanırken birtakım tasarruflar yapmıştır. *Divan*'da tespit edilen aruz tasarruflardan bazıları şu şekildedir:

ümmîd > ümîd

Bir kârvân ki eyledüm andan ümîd-i feyz

Peymâne-i 'azîz ile mestâne çıkdı heb

(G. 2 / 3)

tennūr > tenūr

Tenūr-ı sîneye gelmek muḥāldür tîrũñ
Gelürse bu dil [.] zehr-āb bādeden geçmez (G. 42 / 2)

ne eyler > n'eyler

Hemîşe kendüyi dil böyle nāl idüp n'eyler
Vişāle çāre bulunmaz ḥayāl idüp n'eyler (G. 8 / 1)

Ḥaḳḳ > Ḥaḳ

Anuñ üstine bir güzel olmaz
Ḥaḳ bu kim var egerçi daḥi hezār (G. 37 / 2)

ne ola > n'ola

Ser-i kūyuñda ' aşıkḫlar n'ola āḥ u fiḡān itse
Şehā erbāb-ı ' ıḣḳuñ cümlesi ehl-i hevādur heb (G. 3 / 4)

dükkān > dükān

Metā'-ı şevḳ kesād üzre ' İşmeti şimdi
Dükān-ı dehrde bir cām-ı pür-şafā düşmez (G. 43 / 5)

ne itsün > n'itsün

Dil-i bî-ḳarār n'itsün gül ü lālesin bu bāḡuñ
Mey-i hecr-i nā-ümīdi ne sebū ne sāḡar ister (G. 12 / 2)

ḥattı > ḥaṭ

Gel ey ḥaṭ-ı ruḥ-ı gül maḥrem-i dil-i zār ol
Şeb-i siyāḥ gibi perdedār-ı esrār ol (G. 52 / 1)

ki odur > k'odur

Ebu'l-feth Sultān Mehemmed k'odur

Sipihr-āstān šāh-ı gerdūn-veķār (3 / 1)

Peygamberī > peyāamberī

Ser-levh-i na' t-ı naķş-ı cemāl-i peyāamberī

Kim hırz-ı cān-ı ümmet imiş havf-ı nārdan (K. 1 / 64)

Divan'da yer alan manzumelerde imale, zihaf, vasl gibi aruz hatalarına sık sık rastlanmaktadır.

Divan'da Türkçe kelimelerde olan bazı imale örnekleri şunlardır:

Sāhil-i ' ummān-ı ğam şimdi görünmezse n'ola

Keşt-i bahta müsā' id rüzgār olsun da gör (G. 20 / 4)

Eger ey ' İşmeti mihr ü vefā isterse ' aşıklar

Varup yār eşigine yüz sürüp yalvarı (görsünler) (G. 13 / 5)

Şafha-i dil açılup bir bir görünsün şerhalar

Cā-be-cā rāz-ı derūnum āşkār olsun da gör (G. 20 / 3)

Ruḥuñ resmin muşavvirler ' aceb šāhāne yazmışlar

Güle seyr eyleye anı göre cānāne yazmışlar (G. 25 / 1)

Divan'da görülen bir diğer aruz kusuru zihafıdır. Şairin bazen İsmetī mahlasını yazarken nispet i'sinde zihaf yaptığı görülmektedir.

Nāme yazsam yāre ḥāmem vird-i ' unvānın bilür

Münşī-i dīvān-ı ğamdur ' ışk fermānın bilür (G. 16 / 1)

Bilürdi dil gibi dilber ğam-ı cihān nicedür
Bileydi çāšnī-i şīve-i bütān nicedür (G. 26 / 1)

İder mi ‘İşmetī-i zāre luṭf pāye-i vaşlın
Göñül o şāhid-i nāzuñ bir i‘ tibārına degmez (G. 39 / 5)

Vasl örnekleri:

Zebān-ı lālūmi bī-gāne-i niyāz itdi
Cefālar eyledi bu çarḥ-ı ḥīle-bāz baña (G. 1 / 2)

Devrān müsā‘ id olmağa muḥtāc ‘İşmetī
Şaḥn-ı çemende nūş-ı meyüñ de zamānı var (G. 14 / 5)

Medd örnekleri

Ḥūn-āb-ı dil ki dīde-i giryāne çıkdı heb
Emvāc-ı derd sāḥil-i dermāne çıkdı heb (G. 2 / 1)

Dil mest zūlf-i yārda feryād u āḥ mest
Ehl-i hevā hemīşe olur şāmgāh mest (G. 5 / 1)

Şairin bazen vezin gereği Türkçe kelimelerde de imāle-i memdūd yaptığı görülmektedir:

Dil-i nā-murāduñ ey çarḥ ne recāsı var senden
Kimedür bu şīve vü nāz kime ‘arz u cāh (idersün) (G. 70 / 4)

Bīdār eyle ‘İşmetinüñ çeşm-i baḥtını
Bir şem‘ uyandır ki o ‘ālemde sönmesün (G. 76 / 5)

2.2. Kafiye

Divan şiirinde kafiye, bir şairin nazımda kudret ve becerisinin ölçüsü sayılmaktadır. Şairler, genellikle kafiyeleşmesi güç kelimeleri seçerek hünerlerini göstermek isterler. Ama bu durum zaman zaman şiirde zorlamalara yol açar.¹⁵⁴

İsmetî Divanı'nda manzumeler kafiye açısından incelendiğinde en çok tercih edilen kafiye'nin *kâfiye-i mürdefe* olduğu anlaşılmaktadır.

Bilürdi dil gibi dilber gam-ı cihān nicedür
Bileydi çāşnî-i şîve-i bütān nicedür (G. 26 / 1)

Hemîşe ârzû-yı cām-ı pür-şarāb iderem
Mişāl-i zerre temennâ-yı âftāb iderem (G. 57 / 1)

Kâfiye-i mücerrede Divan'da ikinci sırada tercih edilen kafiye çeşididir.

Bezme rindân mey-i sāgarla keder virmezler
Âftāb olsa gelen meclise yer virmezler (G. 7 / 1)

Ehl-i 'ışkuñ dil-i hūninin adın gül kodılar
Bāğ-ı kūyuñda benüm adımı būlbūl kodılar (G. 19 / 1)

Kâfiye-i mukayyede ise birkaç manzumede kullanılmıştır.

Dem-be-dem eyledükçe āh şu'le-i dil bülend olur
Havf iderem ki dāmen-i zūlfine bir gezend olur (G. 27 / 1)

Divan'da bulunan kafiyelerde birtakım kusurlar da mevcuttur. Uyaklı sözcüklerdeki ridf harflerinin farklı olmasına dayanan *sinâd*¹⁵⁵ bazen müstensihin kelimenin imlâsını bozmasıyla da görülebilmektedir. Aşağıdaki beyitte kelimenin imlâsı

¹⁵⁴ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, 3. b, İstanbul: İsam Yayınları, 2015, s. 75.

¹⁵⁵ Dilçin, a.g.e. s. 64.

“belā-zede” olmasına rağmen kafiye uyması için kelime “bela-zāde” şeklinde yazılmıştır.

Tā fīkr-i zūlfī cān-ı **belā-zāde** gelmedi
Evtār-ı çeng-i dil ser-i feryāde gelmedi (G. 112 / 1)

Uyaklı sözcüklerin Arap harfleriyle yazılışlarının aynı, harekelerinin farklı olmasıyla oluşan *ikvâ*¹⁵⁶ bir kafiye kusurudur. Örneğin matla beyti

Niķābuñ yüzden ey mehrū gider **ruhsārī** görsünler
Temāşā eylesünler nic{e} olur **didārī** görsünler (G. 13 / 1)

olan 13. gazelin dördüncü beytinde bu kusur bulunmaktadır.

Senūñ la‘l-i lebūñ ḥod ey perī āb-ı zülāl olmış
Anı şun teşne-diller nic{e} olurmuş **bārī** görsünler (G. 13 / 4)

Ayrıca 18. gazelin üçüncü beytinde de aynı kusur vardır.

Rindūñ hemīşe nāle vü **āhī** nihān olur
Bir şāhdur ki ceyş ü **sipāhī** nihān olur (G. 18 / 1)

Bir bī-ķarār devlete beñzer ḥayāl-i yār
Gāhī görünse dīdeye **gāhī** nihān olur (G. 18 / 3)

Şiir içinde bir uyağın aynı anlamda yinelenmesiyle oluşan *îta*¹⁵⁷; *Divan*’da diğer kafiye kusurlarına göre daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Bir beyit arayla hatta art arda oluşan beyitlerde kafiyenin aynı sözcüğe dayandırıldığı görülmektedir.

Ehl-i ‘ışķuñ dil-i ḥūnīnin adın **gūl** ķodılar
Bāğ-ı kūyuñda benüm adımı bülbul ķodılar (G. 19 / 1)

¹⁵⁶ a. yer

¹⁵⁷ a. yer

Na‘l şanma şanemā sā‘id-i sīmīnūñde
Şem‘i kâfūra bir iki varağ-ı **gül** kodılar (G. 19 / 3)

Eşk-i hūnīn ile pūr-dīdelerüm ‘İşmetiyā
Gūyiyā şīşeler oldu ki aña **gül** kodılar (G. 19 / 5)

...

Mest itdi beni tā o kadar bāde-i nāzuñ
Şimdi çekemem kaçresini cām-ı **niyāzuñ** (G. 49 / 1)

Bilmez ki ider devlet-i pā-būsuñı takrīb
Alçaqlar egerçi dili gīsū-yı **niyāzuñ** (G. 49 / 3)

...

Ey bülbül-i zār eyleme da‘vā-yı maḥabbet
Pervāne-şīfat ‘āşīğ-ı **pervāz** degülsin (G. 72 / 3)

Gülzār-ı vişālūñ ki ḥayāt-āver-i cāndur
Murğ-ı dile ruḥşat-dih-i **pervāz** degülsin (G. 72 / 4)

Kusur olarak değerlendirilen kafiye özelliklerinden biri de bazı örneklerde kök hâlindeki kelime ile çekime girmiş kelime arasında kafiye yapılmış olmasıdır.

Recā-yı luṭf ile dest-i **niyāze** yüz sürerüz
‘İtāb iderse düşer ḥāk-**pāye** yüz sürerüz (G. 40 / 1)

Ümīd odur k’olavuz behredār-ı vuşlata dost
Zemīn-i luṭfına kim bī-**nihāye** yüz sürerüz (G. 40 / 4)

2.3. Redif

Redif, Divan şiirinde kafiyein bütünleştiricisi ve zenginleştiricisi olarak görülmüş ve manzumelerde çokça kullanılmıştır.¹⁵⁸ Kafiyeyle beraber şiirde ahengi

¹⁵⁸ Akün, a.g.e. s. 75.

sağlayan en önemli unsurlardan biri olan redif, *İsmetî Divanı*’nda ön plana çıkan ahenk unsurlarından biridir.

Divan’da 112 gazelin 105’inde redif kullanılmıştır. Daha çok sade söyleyişli Türkçe fiil ve kelimelerle oluşturulan redifler mevcuttur.

Gazellerde kullanılan redifleri oluşum şekillerine göre üç grupta toplayabiliriz:

TABLO VI: Redif formları

1. Sözcük ya da Birden Fazla Sözcükle Yapılmış Redifler			
Gazel Numarası	Redif	Gazel Numarası	Redif
G. 1	baña	G. 60	degmesün
G. 2	çıkıdı heb	G. 62	idemezsün
G. 5	mest	G. 63	görmesün
G. 7	virmezler	G. 65	ne disün
G. 8	idüp n’eyler	G. 69	eylemesün
G. 10	şanmışlar	G. 70	idersün
G. 11, G. 17	eyler	G. 72	degülsin
G. 12, G. 24	ister	G. 74	n’eydügin
G. 13	görsünler	G. 77	ķaydından
G. 19	ķodılar	G. 78	itmezse de
G. 20	olsun da gör	G. 79	olmada
G. 22, G. 27	olur	G. 80, G. 82	ola
G. 23	böyledür	G. 81	olmaya
G. 25	yazmışlar	G. 83	mestane
G. 26	nicedür	G. 85	tāze
G. 28	olduğum yerdür	G. 86	şanma
G. 29	ne tutar	G. 88	eyleme
G. 32	dirler	G. 89	itse de
G. 40	yüz sürerüz	G. 90	olsa
G. 41	bilmez	G. 91	itmege
G. 43	düşmez	G. 92	dirler göñline
G. 44	itmiş	G. 93	itme
G. 47	olmaduñ gitdüñ	G. 99	ise de
G. 52	ol	G. 101	olsun mı
G. 53	itdüm	G. 108	oldı
G. 54	görsem	G. 109	beni

G. 57	iderem	G. 110	kalur mı
G. 58	üzre bulmadum		
2. Ek + Sözcükle Yapılmış Redifler			
Gazel Numarası	Redif	Gazel Numarası	Redif
G. 3	-dur hep	G. 48	-e mi geldüñ
G. 4	- e niyāz it	G. 50	-den bil
G. 9	-ı kalur	G. 51	- ını gül
G. 14	-ı var	G. 55	- ı nesīm
G. 15	-um bir midür	G. 67	-e gelsün
G. 16	-ın bilür	G. 73	-uñ tuymasun
G. 18	-ı nihān olur	G. 75	-mesün tursun
G. 21	-e döner	G. 84	-e gösterme
G. 31	-ın kim bilür	G. 95	-a teveccüh
G. 33	-a bir gelür	G. 100	-e seni
G. 34	-sı pestdür	G. 104	-ın bulmadı
G. 39	-ına değmez	G. 106	-ı bilmedi
G. 42	-den geçmez	G. 112	-e gelmedi
G. 45	-ler şalmış		
3. Ek ya da Eklerle Yapılmış Redifler			
Gazel Numarası	Redif	Gazel Numarası	Redif
G. 61, G. 68	-dan	G. 94	-da
G. 38	-ler	G. 96	-uña
G. 49	-uñ	G. 97	-la
G. 56	-um	G. 102	-yi
G. 59	-yem	G. 103	-ı
G. 64	- ından	G. 105	-yı
G. 71	-inden	G. 107	-umı
G. 76	-masun	G. 111	-ini
G. 87, G. 98	-ına		

Mısra başında tekrarlanan kelime grupları çoğunlukla tekrar kabul edilmekle beraber bazı araştırmacılara göre bu kelime gruplarının aynı anlam ve görevde yinelenmesiyle mısra başı ön redif ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Yaşar Aydemir- Halil Çeltik “Redife Farklı Bir Bakış: Divan Şiirinde Ön Kafiye ve Ön Redif”, *Bilig*, S. 46, (2008), s. 193.

İsmetî'nin 68 beyitten oluşan naatında 15 defa *demdür*, 8 defa *bir dil ki*, 5 defa *heb ıškdur*, 3 defa *şâh-ı rusûl ki*, 5 defa *ya Rab* kelime gruplarını mısra başlarında redife benzer şekilde aynı anlam ve görevde peş peşe kullanmasıyla ilk mısralarda bulunan ön redifi örneklendirdiği görülmektedir.

Demdür ki feyz-yâb ola ' âlem bahârdan
Gül-deste-i neşât ola dil rûzgârdan

Demdür ki ' andelîb-i hoş-âvâze-i çemen
Âğâz-ı nağme eyleye bir tâze kârdan

Demdür ki ola hem-eşer-i şavt bülbüle
Her nağme çıkmadın daği âğûş-ı târdan

Demdür ki kâse-i güle üstâd-ı nev-bahâr
Bir bir güher-feşân ola reşk-i hezârdan

Demdür ki bir kadeh mey-i nâb eyleye hâlâş
Dâmân-ı çeşm-i nergisi dest-i humârdan

Demdür ki keyf-i sâgar-ı pîşîne-i bahâr
Bî-gâne-sâz-ı fîkr ola encâm-ı kârdan

Demdür ki sihrkârî-i gül-gonca-i çemen
Şad mihr göstere nemed-i çâkdârdan

Demdür ki şu' le-hîz ola kibrît-i âftâb
Sünbül sefid-gün ola dūd-ı buhârdan

Demdür ki kâr-sâz ola ressâm-ı nev-bahâr
Perkâr-ı cüy qalmaya hemvâre kârdan

Demdür ki fāriğ olmaya nessāc-ı bād-ı şubḥ
Ḥārā-yı cūda keşmekeş-i pūd u tārđan

Demdür ki meyl-sāz-ı çerāğān olup nesīm
Şad-şem‘ -i şu‘ le-güster ola ḥārzārđan

Demdür ola hezār ‘ araḫ-rīz-i cām-ı gül
Her laḫza lü’lü-i müje-i eşk-bārđan

Demdür ola benefşe ser-efgende-i ḥicāb
Mestāne cünbiş-i gül ü āvāz-ı ḥārđan

Demdür şu resme ebr-i bahār ola reşḫa-rīz
Gül ittikā-yı şāḥ ide ḥavf-ı ‘ işārđan

Demdür tehī piyāle-i ḥum-hāne-i çemen
Reng iktisāb olup mey-i āteş-‘ izārđan

(K.1 / 1-15)

...

Bir dil ki cām-ı ‘ ışḫla mest-i müdām ola
Gül-gūnedār-ı şerm ola mı reng-i ‘ ārđan

Bir dil ki hem-nişīn-i neşāt-ı vişāl ola
Ḥazz eylesün mi ğam gibi bir yādigārđan

Bir dil ki zūr-ı ‘ ışḫla zār u nizār ola
Düşmez hilālveş nazar-ı i‘ tibārđan

Bir dil ki āšnā-yı tarīḫ-i niyāz ola
Ḥarf-i cevāz alur dehen-i zīnhārđan

Bir dil ki ḥār-zār-ı gülistān-ı şevḫ ola
Ser-māye-i tebessüm alur girye-zārđan

Bir dil ki dūr-bīn ola mānende-i ħired

Naķş-ı şafā görür şuver-i intizārdan

Bir dil ki şevķına çeke ‘ ıķķuñ mey-i niyāz

Zībā turunc būse alur la‘ l-i yārdan

Bir dil ki hem-piyāle-i Cemşīd-i ‘ ıķķ ola

Bāc-ı neşāţ alur keder-i rūzgārdan

(K. 1 / 23-30)

2.4. Söz Tekrarları

Şiirde ahengi sağlamak için kullanılan söz tekrarları üslup özelliği olarak değerdendirilmektedir. Sebk-i Hindī şairleri söz tekrarlarına kendi dönemlerdeki diğer şairlere nazaran daha fazla yer verirler.¹⁶⁰

Anlama sözden daha fazla önem veren bir söyleyişin şairi olan İsmetî, *Divan*’ında tekrar sanatı olarak ele alınabilecek bu üslup özelliğine fazlasıyla yer vermiştir.

Bazı manzumelerde anlatılmak istenen duygu ve düşüncenin daha etkili olmasını sağlamak için tekrarların yapıldığı görülmektedir:

Meclisüñden kimseye feyz olmaz ey sākī-i ğam

Mey midür ol **mey** ki ħālet-baķş-ı yārān olmaya (G. 81 / 2)

Bāde o **bāde**dür anı mest iće hūşyār ola

Şīşe o **şīşe**dür anuñ neş’esi ber-ķarār ola (G. 82 / 1)

Reşķ ol gedā-yı bī-ser ü sāmāne kim anuñ

Bir kendi **bir** de **bir** dil-i nā-mihribānı var (G. 14 / 3)

¹⁶⁰ Babacan, a.g.e., s. 213.

Hemān **ben bende** mi şanduñ o māhuñ zülfine **bende**
Kemend-i zülf-i yāre ḥalk-ı ‘ālem mübtelādur heb (G. 3 / 2)

Bazı beyitlerde ilk mısrada geçen kelimenin ikinci mısrada da kullanılmasıyla oluşturulan söz tekrarları bulunmaktadır.

Dilā sulṭān-ı ‘ışkuñ bendesi bāy u **gedā**dur heb
Yanında en **gedā** kemter gulāmı pādişādur heb (G. 3 / 1)

Her mū-yı sīne bāde-i miḥnetle ser-girān
Tā cür‘a ile olurımış **her** giyāh mest (G. 5 / 4)

Pervāne **şem‘**-i bezm lisānın bilür hele
Gel **şem‘**-i baḥtı gör ki bilinmez lisānı var (G. 14 / 4)

Böyle bir **sūz**-ı suḥen nādir olur ‘İşmetiyā
Nuṭḡ-ı cān-**sūz**da bir feyz-i Ḥudā-dād ister (G. 24 / 5)

Aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla oluşturulan ikilemeler, ahengi sağlamanın yanı sıra beytin anlamının kuvvetlenmesine katkı sağlayan unsurlardan biridir.

İder **bir bir** ḥikāyet eşk ü āhuñ ‘İşmeti yāre
Ne deñlü mācerā-yı derd-i ‘ışkuñ bī-şumār olsa (G. 90 / 5)

Rūzgār el virmeyp baḥr-ı gam içre fülk-i dil
Döne döne ḥaşılı ḳaldı yine gird-ābda (G. 94 / 4)

Ey gül-i bāğ-ı leṭāfet ağzuñ içre dişlerüñ
Ḳatre ḳatre jālelerdür gonca-i sīr-ābda (G. 94 / 2)

Ḥadeng-i sīneden **yer yer** akıtmış cū-yı ḥūn-ālūd
Ten-i ḥākümde naḥl-i derd-i diller dāller şalmış (G. 45 / 2)

İsmetî'nin şiirde ahenk sağlama vasıtalarından biri de *ne...ne, ya...ya, hem...hem, gâh...gâh* gibi kalıplaşmış bağlaçları sık sık kullanmasıdır.

Dil-i bî-ķarār n'itsün gül ü lālesin bu bāguñ
Mey-i hecr-i nā-ümīdi **ne** sebū **ne** sāgar ister (G. 12 / 2)

Şimdi şafā dilūñ ki **ne** nām u **ne** şānı var
Āsīb-i dehr-i cevri-i felekden emānı var (G. 14 / 1)

‘Ālemūñ bir fikre şālih kārı yokdur ‘İşmetī
Vaz‘ -ı nā-sāz-ı cihān **yā** şöyledür **yā** böyledür (G. 23 / 5)

Bir bî-ķarār devlete beñzer ḥayāl-i yār
Gāhī görünse dīdeye **gāhī** nihān olur (G. 18 / 3)

Dil-i mehcūr gelmiş bezm-i meyde ḥātır-ı yāre
Geçen aḥvālī añmış **geh** şikāyet **geh** şenā (itmiş) (G. 44 / 4)

Ķangı nā-dāne o meh-pāre hevādār olsun
Her gören **hem** bilürem ḥüsnini dir **hem** bilmez (G. 41 / 2)

3. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

3.1. Genişletilmiş Tamlamalar, Birleşik Yapılar

Sebk-i Hindî şiirinde peş peşe gelen genişletilmiş tamlamaları ve birleşik yapıları görmek mümkündür. Bu kullanım, şiire anlatım derinliği ve zenginlik katmanın yanı sıra sözü kısaltma amacı da taşımaktadır.¹⁶¹ Bu tür kullanımlar az sözle çok şey anlatmaya yarasa da şiirin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

İsmetî Divanı'nda genişletilmiş tamlamalara çok fazla yer verilmemiştir. Oluşturulan tamlamalar en fazla üçlü yapılarla meydana gelmektedir. Şiirlerinde dördü,

¹⁶¹ Babacan, a.g.e., s. 219-221.

beşli ve daha fazla şekilde oluşan tamlamalara rastlanmamaktadır. Öte yandan “teşne-dil, zehr-âb, niyâz-nâme, kûteh-nazar, bed-âheng...” gibi iki unsurlu tamlamaların ters çevrilmesiyle oluşturulan *izâfet-i maktûblar* ve “ser-rişte, hâk-pây, pâ-y-bû, mâh-tâb ...” gibi tamlamanın kısaltılmasıyla oluşturulan *izâfet-i maktû*’lar İsmetî şiirinde sıklıkla rastladığımız birleşik yapılardır.

Ey dîde-i gâfil nedîmân-ı bezm-i râz
Kûteh nazâr dimişler o meh-pâreye seni (G. 100 / 2)

Ser-rişte-i ümmîdûñ eger olsa da pür-pîç
Bir ‘uqde-güşâ ‘ârif-i âgâhe niyâz it (G. 4 / 4)

Ümîd odur ki ola pâ-y-bûsına bâ‘ iş
Hemîşe dâmen-i zûlf-i dü-tâye yüz sürerüz (G. 40 / 4)

3.2. Yeni Kelime ve Terkipler

Sebk-i Hindî şiirinde mananın derinleşip önem kazanmasıyla şairler daha önce kullanılmamış, dönem için yeni olan ifade tarzı arayışlarına girmişlerdir. Bu da beraberinde yeni mazmun, kelime ve terkipleri getirmiştir.

Mananın lafızdan daha fazla ön planda olduğu bu üslupta, aktarılmak istenen derin ve zengin manalar için sağlam bir lafza ihtiyaç olduğu muhakkaktır.¹⁶² Karmaşık hayaller, mananın derinliği, eşyaya bakışın değişmesi gibi sebepler şairleri mevcut terkip ve mazmunların dışına çıkıp yeni ve farklı söyleyişler bulmaya sevk etmiştir.

İsmetî Divanı’nda dönemine göre farklı söyleyişleri görmek mümkündür. Şair malı, mülkü az olan fakir insanları anlatmak amacıyla dönemi için yeni olan “sepük-sâmân” birleşik yapısını kullanmaktadır.

Sepük-sâmân gerekdür rind olan ey dil habâbâsâ
Ki açılsa çıkan ancak hevâdur cür‘ adânından (G. 64 / 3)

¹⁶² İsrâfil Babacan, “Sebk-i Hindî Şiirinde Teşbîh ve İstiâre Tercihindeki Farklılıklar”, *Turkish Studies*, Volume 5 / 1 Winter 2010, s. 756.

İsmetî Divanı'nda Farsça bazı eklerin yaygın olmayan şekilleriyle kullanıldığı görülmektedir. “isyân-kâr, fûsun-kâr, hile-kâr” gibi kullanımlara benzetilerek “gamze-kâr” birleşik yapısı sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.¹⁶³

İderdi merhamet ol ğamzekâr-ı nâz baña
Vireydi baht eger fırsat-ı niyâz baña (G. 1 / 1)

Göñül mestâne fâş itmiş nigâh-ı germ-i pinhânı
Meded ey ğamzekâr-ı nâz ‘afv eyle haţâ itmiş (G. 44 / 3)

Yeni kullanımlar, kelimenin sözlükteki anlamının değiştirilerek farklı bir mana verilmesi suretiyle de karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitte “gûşe” kelimesinin bilinen anlamı “köşe” olmasına rağmen bu mana beyitteki anlamını karşılamamaktadır. Şair, manzumesinde kelimeyi eziyet, sıkıntı, çile manalarına gelecek şekilde kullanmıştır:

Nigâh-ı mihr-i vefâ zanneder görenammâ
Ne gûşeler ider ol çeşm-i fitne-sâz baña (G. 1 / 4)

Aşağıdaki beyitte şairin gül kelimesi yerine “hem-hâbe-i hâr” yani dikenle beraber uyuyan tabirini kullanması günlük hayattan aldığı bir teşbihi şiirine yansıtması¹⁶⁴ olarak değerlendirilebilir:

Güle hem-h̃âbe-i h̃âr olma demek mümkün mi
Bülbül olmuş tütalum bezmine mahrem ne (disün) (G. 65 / 2)

3.3. Konuşma Diline Yer Verme

Sebk-i Hindî şairleri şiirlerinde uzun tamlamaları, az kullanılan kelimeleri, girift ve yoğun anlatımları tercih etseler de onların şiirlerinde yer yer konuşma diline ait kelimeler, deyimler, atasözleri görülmektedir.

¹⁶³ Babacan, a.g.e., s. 268, 269.

¹⁶⁴ Babacan, a.g.e., s. 231.

İsmetî Divanı 'nda deyimler sıkça kullanılmıştır. *Divan* 'ında en fazla *yüz sürmek* deyimini kullanan şairin aynı deyimini redif olarak kullandığı bir gazeli de (G. 40) vardır.

Divan 'da ayrıca uğrunda ölmek anlamında “*yolina ser vermek*”, bir şeyi kusursuz görmek anlamında “*toz kondurmamak*”, çok mutlu olmak anlamında “*ayağı yer basmamak*”, eskisi gibi ilgili olmamak, ilgiyi kesmek anlamında “*yüz çevirmek*”, yardımcı olmak anlamında “*el vermek*”, çok güzel anlamında “*bir içim su*”, kendinden bekleneni yapmamak anlamında “*adam olmamak...*” kullanılan deyimlerden bazılarıdır.

‘ Âlemüñ bir fikre şâlih kârı yokdur ‘ İşmetî

Vaz‘ -ı nâ-sâz-ı cihân **yâ şöyledür yâ böyledür** (G. 23 / 5)

Derd-i derûnı pâre hep **söyleye düşmüşem** bu şeb

Sırr-ı nihānuma şaķın dīde-i rāz degmesün (G. 60 / 2)

Vaķti geçdi bāğda ‘ ıyş u şafānuñ ‘ İşmetî

Şimdi ben **dünyāya virmem** kûşe-i virāneyi (G. 102 / 5)

Ne ki giyse yaraşur o sīm-tene

Bu meşeldür güzel ne giyse uyar (G. 37 / 4)

Ƙıl Ƙadar bir yerinde yok ‘ aybı

Bir muşavver rûhdur cümle o yār (G. 37 / 3)

Cihānda devlet anuñ kim esīr-i zülfi ola

Her ādemüñ serine sāye-i hümā düşmez (G. 43 / 3)

İsmetî, Eski Anadolu Türkçesi'nden gelen, günlük hayatta kullanılan kelimelere de yer vermiştir: anda (onda) G. 7 / 2, andan (ondan) G. 2 / 3, ayag (kadeh) G. 99 / 4, degme (herhangi) G. 77 / 2, G. 86 / 1, içre (içinde, arasında) G. 4 / 1, G. 6 / 1, G. 13 / 2, G. 19 / 4, G. 46 / 3, G. 59 / 3, G. 76 / 1, G. 94 / 2, G. 94 / 4, kangı (hangi) G. 41 / 2, kaçan (ne zaman) G. 54 / 3, katı (çok fazla, şiddetli) G. 6 / 4, ta‘ n (yerme) G. 103 / 2.

3.4. Somutlaştırma, Alışılmamış Bağdaştırmalar

Şiirde soyut kavramların somut unsurlarla ilişkilendirilerek verilmesi sadece Sebk-i Hindî üslubuna ait bir özellik değildir. Divan şiirinin başlangıcından itibaren hemen hemen her divanda bu özellik görülmektedir.¹⁶⁵

Soyut ifadelerin somut bilgilerle örneklendirilmesi, yeni mazmunların yaratılmasını sağlamıştır.¹⁶⁶ *Bikr-i mazmun* arayışında olan, anlamda incelmeye önem veren Sebk-i Hindî şairleri için somutlaştırma ve alışılmamış bağdaştırmalar, hayal gücünün sınırlarını zorlaması dolayısıyla son derece önemlidir.

Alışılmamış bağdaştırmalar Sebk-i Hindî'nin hem anlam hem de söz yönünü alakadar etmektedir. Soyut kavramların somut unsurlarla beraber verilmesiyle anlam incelemek ayrıca az sözle çok şey ifade edilecektir.¹⁶⁷

İsmetî'nin manzumelerinde bazen aynı beyit hatta aynı mısra içinde birden fazla soyut unsurun somutlaştırıldığı görülmektedir.

Hûn-âb-ı dil ki dîde-i giryâne çıktı heb
Emvâc-ı derd sâhil-i dermâne çıktı heb (G. 2 / 1)

Sâhil-i 'ummân-ı gam şimdi görünmezse n'ola
Keştî-i bahta müsâ' id rûzgâr olsun da gör (G. 20 / 4)

Metâ'-ı şevk kesâd üzre 'İşmetî şimdi
Dükân-ı dehrde bir câm-ı pür-şafâ düşmez (G. 43 / 5)

Bir tamlama içinde bazen iki soyut unsur birden somutlaştırılmaktadır.

Gönlümi vîrân idüp a' dâyi dil-şâd eyleme
Ey şeh-i hüsn ü behâ dâd eyle bî-dâd eyleme (G. 88 / 1)

¹⁶⁵ Şener Demirel, "17. Yüzyıl Sebk-i Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm'in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar", *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebk-i Hindî*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2006, s. 34-88.

¹⁶⁶ Özge Öztekin, "Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-i Hindî'nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği", *Turkish Studies*, Volume 4 / 1 Winter 2009, s. 522.

¹⁶⁷ Özlem Ercan, *Sâfî Dîvânı Hayatı-Sanatı-Karşılaştırmalı Metin Sözlük-Dizin*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2014, s. 79.

Yeter **ser-māye-i ‘izz ü şeref** bu ‘abd-ı nā-çize

Hemān dünyāda maḫşūdum budur Mevlā güvāhumdur (2 / 6)

Bazı soyut unsurlar ise tamlama şekli dışında bağımsız bir şekilde somutlaştırılmıştır. Aşağıdaki beyitte gönül, herhangi bir tamlama içinde yer almadan ve ek olmadan kayık kelimesiyle somutlaştırılmıştır.

Baḫr-ı fırkatde nice demdür gezer **dil zevrakı**

Rūzgār ile ‘aceb bir gün bulur mı ḳāreler (G. 38 / 3)

İsmetî Divanı’nda tespit edilen somutlaştırılmış unsurlar şu şekildedir:

TABLO VII: İsmetî’de somutlaştırılan soyut unsurlar			
‘adem	fırkat	‘izz	rüşd
âh	gam	kahr	sabr
âzâdî	‘aziz	kâm	safâ
baht	hakikat	letâfet	sitem
bârîk	hasret	lutf	şeref
behâ	hâtır	mahabbet	şevk
belâ	hayâl	maksûd	tab‘
cân	hayât	mecâz	tâli‘
cefâ	hecr	mehâbet	tebessüm
cevr	hicrân	melâhat	tecellî
cünûn	hüsn	melâmet	tedbîr
dehr	ıstıfâr	metânet	temennâ
derd	‘ışk	mezellet	ümmîd
derman	iftihâr	murâd	vasl
dil	iltifât	nâz	vefâ
emel	imtiyâz	niyâz	visâl
fenâ	isyân	râz	vuslat
feyz	i‘tizâr	recâ	

Sebk-i Hindî şiirlerinde somutlaştırma ve alışılmamış bağdaştırmaların yanında *hiss-âmîzî* adı verilen bir bağdaştırma türü daha vardır. Bu tabir Türkçede *duyumlar arası* geçiş olarak adlandırılabilir.¹⁶⁸ Bazı araştırmacılar ise *çoklu duyulama* tabirini uygun görmüşlerdir. Genel ifadeyle çoklu duyulama farklı duyuların alanına giren kavramları aynı tamlamada bir araya getirmektir. Meselâ tuzluluk, şekerlilik, tatlılık sıfatlarının her üçü tat alma duyusunun alanına giren kavramlarken şair, bunları farklı duyularla bir araya getirerek çoklu duyulamayı oluşturur.¹⁶⁹

İsmetî'nin bazı manzumelerinde çoklu duyulamaya rastlamaktayız. Aşağıdaki beyitte birinci mısırda “*sûz-ı suhen*” (yakıcı sözler) terkihiyle duyma duyusuna ait olan özelliği dokunma duyusuna ait bir özelliklerle beraber anlatmıştır.

Böyle bir **sûz-ı suhen** nâdir olur ‘İşmetiyâ
Nuṭṭ-ı cân-sûzda bir feyz-i Hudâ-dâd ister (G. 24 / 5)

50 numaralı gazelde şair, “*pâkîze-gûy*” (temiz konuşan), “*pâkîze-suhen*” (temiz sözler) ifadeleriyle duyma melekesine ait özelliklerle görme melekesine ait özellikleri beraber kullanmıştır.

Eger **pâkîze-gûy-ı** hûb-ta‘ bir olmak isterseñ
Tarîḳin ‘İşmetî üstâd-ı **pâkîze-suhen**den bil (G. 50 / 5)

Aşağıdaki beyitlerde şair, “*duşnâm-ı telh*” (acı küfürler, sövgüler) tamlamasında tatma duyusunu konuşma duyusuyla, “*çâşni-i derd-i hicrân*” (ayrılık derdinin lezzeti) tamlamasında hüznün duygusunu tat alma duyusuyla, “*çâşni-i şîve-i bûtân*” (sevgilinin bakışının lezzeti) tamlamasında ise görme duyusunu tat alma duyusuyla birlikte vererek *çoklu duyulama* yapmıştır.

Germ olup meclisde göndermiş birer **duşnâm-ı telh**
Luṭf idüp añmış beni ol nev-cevānum pîr ola (G. 80 / 3)

¹⁶⁸ Babacan, a.g.e., s. 257.

¹⁶⁹ Cafer Mum, “Sebk-i Hindî’de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyulama”, *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebk-i Hindî*, 29 Nisan 2005 Bildiriler, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2006, s. 137, 138.

Sāyeveş bir daği olmaz hāk-ı pāyından cüdā
Dil o şūhuñ **çāşnī-i derd-i hicrān** (bilür) (G. 16 / 3)

Bilürdi dil gibi dilber ğam-ı cihān nicedür
Bileydi **çāşnī-i şīve-i bütān** nicedür (G. 26 / 1)

3.5. Üslub-ı Muâdele

İlk defa İranlı araştırmacı Kedkenî tarafından kullanılan *uslûb-ı muâdele* terimi, bir mısra da ifade edilen herhangi bir soyut düşüncenin, diğer mısra da somut bilgiyle örneklendirilmesine imkân sağlamaktadır.¹⁷⁰ Soyut düşüncenin dile getirildiği mısraa *pîş-mısra* veya *mısra-ı ma'kûl*, somutlaştırmanın yapıldığı mısraa ise *mısra-ı mahsûs* adı verilmektedir. Somutlaştırmayı sağlayan genellikle temsil, teşbih, leff ü neşr, hüsn-i ta'lil gibi sanatlardır.¹⁷¹

Aşağıdaki beyitte birinci mısra, *mısra-ı berceste* ikinci mısra ise *pîş-mısradır*. *Pîş-mısradaki* düşünceler *mısra-ı berceste* de somutlaştırılmıştır. Düşmanların makam ve mevkiye kolay bir şekilde ulaşabileceklerini düşünmemeleri gerektiğini söyleyen şair, bunu gökkuşağının bize yakın gibi gözükse de aslında ulaşamayacağımız kadar uzakta olmasıyla örneklendirir.

Ğavş-ı ğuzah mişāl var olduĝa dūr olur
‘Add itmesün mesāfe-i cāhın ‘adüv yesİR (G. 35 / 3)

Başka bir beytin birinci mısraında âşığın inilti ve ahlarının gizli olması gerektiği düşüncesini, ikinci mısra da leff ü neşr sanatıyla somutlaştırarak padişahın da asker ve ordularının gizli olmasıyla örneklendirir. Böylece şair, aklındaki soyut düşünceleri okuyucunun gözünde canlandırmaktadır.

Rindüñ hemîşe nāle vü āhı nihān olur
Bir şāhdur ki ceyş ü sipāhı nihān olur (G. 18 / 1)

¹⁷⁰ Beyhan Kesik, “Koca Râgıp Paşa’nın Şiirlerinde Sebk-i Hindî Tesiri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2., 2009, s. 163.

¹⁷¹ Kesik, a.g.m. s. 163.

Âşık, sevgilinin hayalinin gönül çölünde gözükmemesini, çeşmesi yani suyu olmayan vadi ile benzerlik ilgisi kurarak anlatır.

Deşt-i sînemde hayâlûñ bir dem ârām eylemez

Beñzer ol vādide çeşmüm çeşmesārın (bulmadı) (G. 104 / 2)

İrsal-i mesel sanatını kullanarak fikri somutlaştırma düşüncesi Divan şiirinde öteden beri başvurulan bir üslup özelliğidir. İsmetî de sevgilisinin güzelliğini bir atasözü ile somutlaştırmaktadır.

Ne ki giyse yaraşur o sîm-tene

Bu meşeldür güzel ne giyse uyar (G. 37 / 4)

3.6. Bazı Edebî Sanatlar

3.6.1. Tensikü's-sıfat

Sıfatların sıralanması anlamına gelen bu sanat, ele aldıkları kavramı tüm yönleriyle vassetmelerine imkân sağladığı için Sebk-i Hindî sanatçıları tarafından beğenilerek kullanılmıştır.¹⁷²

İsmetî'de bu sanat, bazı gazellerde redife bağlı olarak kavramların vassetilmesi şeklinde oluşurken bazen de gazelin bütün beyitlerine yayılmadan kimi beyitlerde belli bir kavramın özelliklerinin sıralanmasıyla karşımıza çıkmaktadır.

‘Ârif-i Cem-meşrebûñ mestâne dirler gönline

Her belâ-keş ‘âşıkun dīvâne dirler gönline (G. 92 / 1)

Ehl-i isti‘dâde enfâsı hîred-sûz olmada

Pîr-i deyrûñ âteşin peymâne dirler gönline (G. 92 / 2)

¹⁷² Babacan, a.g.e., 287.

...

Nāme yazsam yāre ḥāmem vird-i ‘unvānın bilür
Münşî-i divān-ı ḡamdur ‘ışk fermānın bilür (G. 16 / 1)

...

Ehl-i ‘ışkuñ dil-i ḥūnīnin adın gül ḡodılar
Bāḡ-ı kūyuñda benüm adımı bülbül ḡodılar (G. 19 / 1)

...

Ḳaṣuñ ḥüsnüñ berātında ‘aceb ṭuḡra-yı ḡarrādur
Anuñ ṣeklin berāt-ı ṣāh-ı ‘ālī-ṣāne yazmıṣlar (G. 25 / 4)

3.6.2. Teşhis ve Tecsim

Teşhis, insan dışındaki varlıkları kişileştirmek suretiyle onları maddi ve gerçek bir hüviyete kavuşturma sanatıdır. Sebk-i Hindî şairleri en fazla kapalı istiare yoluyla yapılan teşhise yer vermişlerdir. Bunun en sık görülen yolu, insan tarafından yapılması mümkün bir eylemin cansız bir varlığa atfedilmesidir.¹⁷³ *İsmetî Divanı*’nda bu yolla yapılan kişileştirmeler sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Nîş-i sitemle ‘ıyşını telḡ itdi bülbülüñ
Böyle ḡalursa varsun öḡünsün çemende ḡār (G. 30 / 4)

Dil-i nā-murāduñ ey çarḡ ne recāsı var senden
Kimedür bu ṣīve vü nāz kime ‘arz u cāh (idersün) (G. 70 / 4)

Ḥalkla germ-ülfeṭ olmaḡ ārzü itmez ḡöñül
Ṭıfl-ı dil itmez taḡammül kimsenüñ āzārına (G. 98 / 5)

İnsana ait eşyanın ya da uzvun cansız varlıklara atfedilmesi istiarî teşhis olarak nitelenmektedir.¹⁷⁴

¹⁷³ Babacan, a.g.e., s. 379.

¹⁷⁴ Babacan, a.g.e., s. 380.

Rûy-ı dil göstermedi bir kerre mir'ât-ı hayâl
Yoḥsa bilmem çarḥla baḥt-ı siyâhum bir midür (G. 15 / 3)

Dem-be-dem eyledükçe âh şu' le-i dil bülend olur
Ḥavf iderem ki dâmen-i zülfine bir gezend olur (G. 27 / 1)

Soyut düşünce ya da kavramlara insana ait özellikler vererek cisimlendirme, sonra da onlar üzerinde yine insanî vasıfları canlandırmak anlamındaki *tecsim* çoğu kez alegorik bir yapıya sahiptir.¹⁷⁵ Aşağıdaki beyitte İsmetî, “aşk” kelimesini tecsim yoluyla kişileştirmiş ve onu makamında oturan bir padişah olarak cisimleştirmiştir. Aynı şekilde “gönül” kelimesi öncelikle çocuk olarak kişileştirmiş daha sonra da insanî niteliklerle vasfedilmiştir.

Güzel tarḥ eylemiş üstâd-ı ḥikmet ḥâne-i cânı
Şeh-i ' ıṣṣa münâsib bir maḳâm-ı dil-güşâ itmiş (G. 44 / 2)

Ḥalkla germ-ülfet olmaḳ ârzü itmez gönül
Tıfl-ı dil itmez taḥammül kimsenüñ âzârına (G. 98 / 5)

3.6.3. Mübalaḡa

İsmetî Divanı'nda mübalaḡa sanatına sıklıkla rastlanmaktadır. Akla uygun fakat geleneḡe uygun olmayan *iḡrak* en fazla tercih edilen mübalaḡa çeşididir. Aşağıdaki beyitlerde âşığın gözyaşlarının ve ahlarının onun sırrını tüm dünyaya yayması, topraḡa dökülen içkinin bitkileri bile sarhoş etmesi, zayıflıktan vücudunun duvardan farkı kalmaması, aşk kölesinin yanında en değersiz kölenin bile padişah sayılması gibi örnekler *iḡrak* olarak değerlendirilebilir.

Sırr-ı ' ıṣṣım ' âleme fâş itdi âhumla sirişk
Bildiler anı muḥaṣṣal çâre yok inkârla (G. 97 / 4)

¹⁷⁵ Babacan, a.g.e., s. 382.

Her mū-yı sīne bāde-i miḥnetle ser-girān
Tā cūr‘a ile olurımıṣ her giyāh mest (G. 5 / 4)

Ža‘f-ı hecr-i yār ile şöyle ḥayāl oldı tenüm
Şūretā teşḥiṣ olunmaz peykerüm dīvārdan (G. 68 / 2)

Dilā sultān-ı ‘ışkuñ bendesi bāy u gedādur heb
Yanında en gedā kemter ğulāmı pādişādur heb (G. 3 / 1)

Manzumeler arasında akla ve geleneğe uygun olmayan mübalağa çeşidi olan *guliv* örnekleri de mevcuttur. Aşağıdaki beyitte şair, âşığın dergahına giderken bu yolda gölgesinin bile kendisini takip etmemesini söyleyerek mübalağa (*guliv*) yapmaktadır. Zira İslâm inancına göre sadece Hz. Muhammed’in gölgesi bulunmamaktadır.

Yāre ‘azm itdüm vücūdum ḥāk-ı dergāh itmege
İstemem sāyem bile bu yolda hem-rāh itmeğē (G. 91 / 1)

3.6.4. Tezat

Divan’da tezat sanatıyla ilgili örnekler iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bir tamlama içinde anlamca birbirine zıt olan kelimelerin birlikte kullanılması; ikincisi ise aynı mısra veya beyit içinde birbirine zıt olan kelimelerin kullanılması şeklindedir. Aşağıdaki beyitlerde ayrılık derdinin lezzeti ve ateş dalgaları tamlamalarıyla şair, anlamsal olarak tezat durumda olan unsurlardan terkip oluşturmuştur.

Sāyeveş bir daḥi olmaz ḥāk-ı pāyından cüdā
Dil o şūḥuñ **çāşnī**-i **derd**-i hicrānın (bilür) (G. 16 / 3)

Ġark-āb-ı eşk ü **āteş**-i mevvāc-ı ḥasretem
Ḥall eylesem bu remzi kim añlar zebānumı (G. 107 / 3)

Sevgilinin saçlarının tuzağına düşen âşık, azat olup olmayacağını merak etmektedir.

Murğ-ı dil **dām**-ı zülfine düşdi

İde mi kuşca cānumı **āzād**

(G. 6 / 2)

Şair, gönlündeki aşk ateşinin hararetini yalnızca gözyaşı sularının dindirebileceğini söyleyerek ateşin yakıcılığı ve suyun söndürücü özelliğini kullanarak zıtlığı oluşturmaktadır. Aynı gazelin dördüncü beytinde de şair, mutluluk ve üzüntü kelimelerini, bir başka beyitte ise cevır ve lutf kelimelerini aynı beyit içinde kullanarak tezat sanatı yapmıştır. *Divan*'da bu şekilde oluşturulan tezat sanatı oldukça fazladır.

Şöyle germiyyeti var **āteş**-i ' ışkūnda gönül

Çeşme-i çeşmüm anı **ābla** teskīn eyler

(G. 11 / 3)

Beni **şād** itmedi bir laḥza ḥayāliyle o şūḥ

Dem-be-dem miḥnet-i hicrāniyle **gamgīn** eyler

(G. 11 / 4)

Dir ise nāleyi ' uşşāk dırāz eylesesün

O perī **cevr**ini çok **lutf**ını az eylesesün

(G. 69 / 1)

3.6.5. Teşbih

İsmetî Divanı'nda teşbih sanatı sıkça rastlanılan edebî sanatların başında gelmektedir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzünde görünen benleri şair, karabibere benzetmektedir. Aynı zamanda sevgilinin yüzü hem yuvarlak olması hem de parlaklığından dolayı simli bir tabaktır.

Rūyuñ üzre görinen ḥāl degüldür yer yer

Tabaḳ-ı sīm içine bir nice fülful ḳodılar

(G. 19 / 2)

Sevgilinin kaşlarının bazen çatık olup bazen çatık olmamasından yola çıkan şair onları denizde oynayan balıklara benzetmiştir. Bu ilgi kaşların ve suyun içindeki balığın hareket etmesinden dolayı kurulmuştur.

Kaşlaruñ ‘ aksi şehā bu çeşm-i pür-ḥūn-ābda

Beñzer ol mähilere oynar miyān-ı ābda (G. 94 / 1)

Aşağıdaki beyitte güneş, yanarak etrafa ışık saçan kibritin yuvarlak başına benzetilmiştir. Bu benzetme, kibritin ışık vermesi ve yuvarlak olmasıyla ilgilidir.

Demdür ki şu‘ le-ḥīz ola kibrīt-i āftāb

Sünbül sefid-gūn ola dūd-ı buḥārdan (K. 1 / 8)

Başka bir beytinde ise şair, sevgilinin dudağının üstündeki benleri gubârî ta’lik ile yazılmış bir yazıya benzetmektedir. Gubârî yazı, toz gibi küçük olmasından dolayı çıplak gözle zor okunan bir yazı çeşididir.¹⁷⁶ Şairin bu benzetmesindeki sebep sevgilinin beninin çok küçük olmasındandır.

Lebüñ üzre görinen güyyā bir beyt-i ra‘ nādur

Anı ta‘ lîḳ ḡubārî ḥatt̃ ile mîrāne yazmışlar (G. 25 / 3)

3.6.6. İstiare

Kelime anlamı birinden ödünç bir şey isteyip almak olan istiare, bir kelimeye aralarındaki benzerlikten dolayı temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir. İstiarenin temelinde teşbih vardır. Diğer bir deyişle kısaltılmış bir teşbihtir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Ali Alparslan, “Gubârî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, C. 14. s. 167.

¹⁷⁷ Yekta Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*, 3. b., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013, s. 24.

Teşbih unsurlarından *müşabbehün bih* yani kendisine benzetilenin söylenmesiyle yapılan açık istiare¹⁷⁸ İsmetî'nin en fazla tercih ettiği istiarelerdir. Kendisine benzetilenin açıkça söylenmediği sadece onu hatırlatan bir unsurun bulunduğu kapalı istiarelere¹⁷⁹ de *Divan*'da rastlanmaktadır.

Aşağıdaki beyitte şair, sevgiliyi denizin dibinde olan inci tanesine benzetmektedir. Dolaylı yünden, aşk denizlerine aşınayım, diyerek kendini de inciye elde etmeye çalışan dalgıca benzettiği görülür.

Cüst ü cüyam şanma kim ey 'İşmetî bî-hüdedür
Âşnāyam baħr-ı 'ışķa t̄alib-i dūr-dāneyem (G. 59 / 5)

Şair, sevgilinin kaşlarının çatık olması ve âşığı öldürmesi dolayısıyla keskin bir hançer olarak hayal etmiştir. Mavi kâse ifadesiyle de kastedilen gökyüzüdür.

Meyl itse n'ola hançer-i bürrānuña göñlüm
Dil-teşne olan lā-büd ider āba teveccüh (G. 95 / 2)

Heb cür' a-i maħabbet-i şahbā-yı 'ışķdur
Rizān olan bu kâse-i mīnā-nigārdan (K. 1 / 32)

4. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

4.1. Sosyal ve Gündelik Hayatın Şiire Yansıması

İsmetî, toplumun bir parçası olarak sosyal hayatla ilgili birçok kavrama *Divan*'ında yer verir. Sosyal hayata dair olan kelimeleri bazen gerçek manasıyla kullanırken bazen de sanatıyla yoğurup hayal dünyasıyla birleştirerek farklı şekillerde ifade eder. Sosyal yapılanma, giyim-kuşam, yiyecek, içecekler, oyunlar, gündelik eşyalar, meslekler gibi birçok unsur şiirine yansır.

¹⁷⁸ Saraç, a.g.e., s. 25.

¹⁷⁹ a. yer

Şer'î mahkemelerde şahit olabilmek için belli şartların yerine getirilmesi beklenmiştir. Bu şartlardan biri de mahkemede şahit olan kişinin ayık olmasıdır.¹⁸⁰ Sarhoş olan kişinin şahitliği kabul edilmediği için İsmetî, aşk sarhoşu olan âşığın davasını ispatlayamadığını söylemiştir.

İşbât-ı ışk eylemedi baña ı İşmetî

Da' vâ olur mı şıdk olunca güvâh mest

(G. 5 / 5)

Osmanlı Devleti'nde özellikle padişahların geçtiği yollara, karşılama törenlerine gül yaprakları saçmak gelenektir.¹⁸¹ Önemli kişilerin geçtiği yolları kırmızı halılarla döşemek bugün halâ devam eden âdetlerden biridir. Şair, bu geleneği şiirine yansıtarak sevgilinin bağa gelmesi dolayısıyla seher rüzgârının onun yollarına gülden halılar serdiğini ifade eder.

Şeh-i bahâr gelür deyü ı İşmetî bâğa

İder nesîm-i seher ferş-i reh-güzârını gül

(G. 51 / 5)

Osmanlı Devleti'nde bayramlar ve arife günlerinde yapılan merasimler içinde top atışının önemi çok fazladır. Kurban ve Ramazan Bayramlarının arife günleri ikindi vaktinden bayram sonuna kadar yirmi bir pare top atışı yapıldı. Top atma geleneği adeta bayramla bütünleşmiş gibidir.¹⁸² İsmetî'ye göre bayramın habercisi olan top atma geleneği dolayısıyla gökyüzü ıslıl ıslıl olmuştur.

Bir iki tûp ki atılır şeb-i ı id

Felegüñ âh-ı şu' lenâkidür

(Rüb. 2 / 2)

¹⁸⁰ İsa Topuz, *İslam Muhâkeme Hukukunda Şâhite Aranan Şartlar*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, 2008, s. 73.

¹⁸¹ Esma Şahin, *Bâkî Divanı'na Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2011, s. 548.

¹⁸² Şakir Batmaz, "Osmanlı Devleti'nde Bir Merasim Kaidesi Olarak Topla Selâmlama (1800-1900)", *Bilimname*, XII, 2007 / 1. s. 193.

Bir haberi veya ilan edilmesi istenen bir şeyi gür bir sesle halka duyurmakla görevli olan dellâllar aracılığıyla halk bazı konularda haberdar olurdu.¹⁸³ *Divan*'da da bu meslek erbabının görevini âşığın ahları ve feryatları yapmaktadır.

Yine mülk-i dili şâh-ı maḥabbet eyleyüp teşhîr
Fiğân u nâleden ey 'İşmetî dellâller şalmış (G. 45 / 5)

Kadehin dibindeki son yudumun yere dökülmesi gelenektir¹⁸⁴ Aşağıdaki beyitte ikinci mısra da bu gelenek vurgulanmaktadır.

Her mû-yı sîne bâde-i miḥnetle ser-girân
Tâ cür' a ile olurmuş her giyâh mest (G. 5 / 4)

Bunlar dışında av ve avcılık, çeşitli oyunlar, düğünlerde gelinlerin süslenmesi, yazı çeşitleri, musiki gibi kavramlar sosyal ve gündelik hayatın parçası olarak bu konuya örnek olarak gösterilebilir.

4.2. Vâsûht Aşk ve Sevgiliden Yüz Çevirme

Divan şiirinde aşk, şair için dışında kalınamayan yegâne duygudur. Şairin kendini daima âşık pozisyonunda göstermesi bu geleneğin adabındandır. Onda seven ve aşkın ıstırabını çeken sadece âşıktır. Sevgili ise âşığın duygularına seyirci ve ilgisiz tavrı görülür. Sevgilinin uzaktan yüzünü göstermesi, sadece gamzeli bakışını çevirmesi bile âşık için bir lütuftur. Aşkta en korkulan ise sevgilinin eziyetlerinden vazgeçmesidir. Bu âşık için tüm ümitlerin bitmesi demektir.¹⁸⁵

Vâsûht aşk yani sevgilinin tavrından bıkmak ve ondan yüz çevirme tavrı, geleneksel aşk anlayışından sapma¹⁸⁶ olarak değerlendirilmektedir.

¹⁸³ Yusuf Ataseven, "Mesîhî Divanı'nda Gündelik Hayat Tezâhürleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 50, 2017, s. 232.

¹⁸⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 19.b., İstanbul: Kapı Yayınları, 2010, s. 94.

¹⁸⁵ Akün, a.g.e., s. 127-132.

¹⁸⁶ Babacan, a.g.e., s. 414, 415.

Tüm divanlarda olduğu gibi *İsmetî Divanı*'nda da aşk eserin özünü oluşturmaktadır. Ancak *İsmetî*'nin sevgiliye bakışı bazı manzumelerinde yer yer farklılık arz eder. *Divan*'da vâsûht aşk ve sevgiliyi umursamama tavrının aşkın dile getirildiği tüm beyitlerde olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Bu durum geleneksel âşık tipinin yanında sınırlı örneklerle kalsa da *Divan*'da rastladığımız bir muhteva özelliğidir.

Bir beytinde sevgili olmadan cennete dahi girmeyeceğini (G. 93 / 5) söyleyerek geleneksel âşık izlenimi veren şair, bir başka beytinde ise bin naz eden sevgiliyi niyaz ederek beklemeye değmeyeceğini belirtir.

Hezār nāzla ‘uşşāka bir nigāhı o şūhuñ
Reh-i niyāzda yıllarca intizārına degmez (G. 39 / 4)

Sevgilinin ağzından âşık için söylenecek güzel sözlere dair bir iz bile yokken âşığın kendine boşuboşuna eziyet ettiğini ifade eder.

Nişān-ı luṭf görünmez dehān-ı dilberden
Dil-i nizāre hemān yok yere ‘azāb iderem (G. 57 / 3)

Bir beytinde eşi benzeri olmayan bir inci gibi olan sevgiliye herkesin teveccüh etmesinin normal olduğunu (G. 95 / 4) söyleyen şair, bir başka beytinde ise kaşlarını çatan, gamzeleriyle kan döken sevgilinin yanına kimsenin gitmeyeceğini belirtir. Ayrıca zamanla ayva tüyleri sevgilinin güzelliğini örteceği için sevgili artık âşıklarına naz edemeyecektir.

Ol siyeh-mest āfetūñ şimdi kim uğrar yanına
Ġamzeler ḡūnīn cebīn pūr-çīn ebrūdur keman (G. 66 / 2)

Geldükde ḡaṭuñ ‘āşīkuña nāz idemezsün
Mānend-i hümā evcde pervāz idemezsün (G. 62 / 2)

İsmetî'ye göre sevgili âşığın canının mayası olsa da onun yüklerine, eziyetlerine tahammül etmek zordur; bu sebeple sevgiliden vazgeçmek gerekmektedir.

Geç o nahl-i tâzenüñ berg ü berinden ‘İşmetî
Māye-i cān olsa da güçdür taḥammül bārına (G. 87 / 5)

Şaire göre sevgilinin acı sözler söyleyerek âşığı anması âşık için bir lütuf (G. 80/3), sevgilinin ayaklarının altında olmak ise bir şerefken (G. 78/5) buna rağmen şair, gönlünü kıran sevgili için beddua eder ve ahlarının yerde kalmayacağını, bu sebeple sevgilinin korkması gerektiğini söyler.

Şikest iden dilümi bād-ı āhumdan ḥazer itsün
Ki yerde şöyle mi inler bu inkisār ḳalur mı (G. 110 / 3)

Âşık rolündeki Divan şairinin sevgiliye olan kıskançlığı; seven, sevilen ve rakiple beraber kalıplaşmıştır ve Divan şiirinin ilk dönemlerinden itibaren söz konusu tema birçok manzumede ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁷ Âşıkların en büyük korkularından biri sevgilinin ağyara meyledip âşığı görmezden gelmesidir. Bu âşık için ıstırapların en büyüğüdür.

İsmetî, ayrılık acısıyla ölüme bile razıdır. Onun tek korkusu sevgiliyi rakiplerle, başka âşıklarla görmektir. Bu seven için ölümden bile zordur. Bu gelenekle örtüşen bir bakış açısıdır. Başka bir beytinde ise şair, sevgiliden ümidi keserek onun istediği kişiyle beraber olabileceğini söyler. Bu Divan şiirindeki âşıklık geleneğine tamamen aykırı bir bakış açısıdır. Dönemi için yenilik arz etmektedir. Aşağıdaki iki beyit mana olarak birbirine tezat teşkil etmektedir.

Rāzıyam öldüğüme yāruñ firāḳıyla dilā
Görmesün tek gözlerüm anı hemān ağyārla (G. 97 / 3)

¹⁸⁷ Ömer Demirbağ, “Dîvân Şiirinde Kıskançlık”, *Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 45, (2019), s. 19.

Ne çäre n'eyleyeyüm çünki benden ayrıldıñ

Kimüñle ister iseñ ey nedim-i cãn yār ol

(G. 52 / 4)

4.3. İstırap ve Ateş

İsmetî, ıstırap duygusunu ayrılığın getirdiği acı veren imgeler etrafında ele alır. Çoğu zaman çektiği acıyı, ıstırapını göstermek için seçtiği cefa, gam, sitem, cevır, derd, bela, elem gibi soyut kavramları alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla somutlaştırarak acısının büyüklüğünü vurgular.

Sebk-i Hindî akımının bir özelliği olarak sıkça kullanılan ıstırap, şairin kişisel hayatındaki birtakım sıkıntıların tezahürü olarak da değerlendirilebilir. Zira şairin yaşadığı dönem, sosyal hayattaki yozlaşmanın çoğaldığı, askeri ve siyasi alanda kayıpların arttığı ve ekonominin bozulduğu bir dönemdir. Bu gibi olumsuz durumlar tüm şairleri olduğu gibi İsmetî'yi de etkilemiştir. Bunun yanında *Divan*'da şairin hayatına dair izlere pek rastlanmasa da bilinen bir şey var ki İsmetî devlet kademesinde önemli mevkilere getirilmiş ama sürekli sorunlar yaşayıp azledilmiştir. Bu dönemlerde çeşitli sıkıntılar yaşamıştır. Bunlar şairin ıstırap duygusunu çoğaltan etkenlerdir.

Şu'le, şerar, dūd, ahker, şem' gibi başka unsurlar da hatırlatılarak kullanılan ateş imgesi, diğer Sebk-i Hindî şairlerinde olduğu gibi İsmetî'nin şiirlerine de çokça etki etmiştir. Ateş imgesi şairin acısını, ıstırapını anlatmak için seçtiği imgelerin başında gelir. *İsmetî Divan*'ında ateş; yakıcı olması, renginin kırmızılığı, acı çektirmesi, yok edici olması gibi özellikleriyle ön plandadır.

Divan'da ateş imgesi genellikle ıstırapla beraber kullanılmıştır. Bu ıstırapın en fazla kendini gösterdiği alan ise aşk uğruna çekilen ıstıraptır. Aşk yarası âşığa ıstırap vermesi dolayısıyla bir ateştir ve bu ateş tüm dünyayı yakacak güçtedir. Ayrıca âşığın ateş yüklü ahına kâinat bile tahammül edemez.

Cihâne od urur sūz-ı 'ışk 'İşmetiyā

Eger güşāde idersem dehān-ı şekvāyı

(G. 105 / 5)

İhtirâz itmek gerek sūz-ı dilinden ‘āşıkūñ

Kā’ināt itmez taḥammül āh-ı āteş-bārına

(G. 98 / 2)

Bazen şairin gönlü ateştir. Renkli şiirleri de bu ateşten kopup gelmiştir. Bu sebeple herkese gösterilmemelidir. *Divan*’da şarap da bazen ateşle ilişkilendirilir. Bu ilgi çoğu zaman şarabın rengi ve hararet vermesi dolayısıyladır.

Sūz-ı dilden kopmadur bu şi‘r-i rengin ‘İşmeti

‘Arz iderseñ ehline ‘arz eyle nā-dān görmesün

(G. 63 / 5)

Ateş, yakıcı olmasıyla cehennemdir; şair, bu ateşten kurtarması için Allah’a dua eder.

Āteş-i hecri yakdı yandırdı

*Ve kınā Rabbenā ‘azābe’n-nār*¹⁸⁸

(G. 36 / 2)

¹⁸⁸ Rabbimiz biz inandık, bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından (cehennemden) koru. (Âl-i İmrân, 3 / 16)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSMETÎ DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

1. METİN TESPİTİYLE İLGİLİ HUSUSLAR

1.1. Nüsha Tavsifleri

Divan'ın tespit edilebildiği kadarıyla Türkiye kütüphanelerinde on altı, yurtdışında ise dokuz yazma nüshası mevcuttur. Topkapı Sarayı Hazine 964 / 1 ve İstanbul Üniversitesi 5575 / 2 nüshaları temin edilemediğinden Türkiye'deki on dört yazma nüsha üzerinde çalışma yapılmıştır. Çalışılan nüshaların tespit edilebilen başlıca özellikleri ve nüshalara verilen kısaltmalar şöyledir:

1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 1597 / 2 (Kısaltması: Ü1)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 242x123-196x71mm.

Yaprak: 16-25

Satır: 33

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Abâdi taklidi.

Cilt Özellikleri: Kahverengi yumuşak meşin zencereklidir.

Baş: Demdür ki feyz-yâb ola 'âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâ' ala dil rûzgârdan

Sonu: Nûzhet-sarây-ı 'ışka daği 'İşmeti gibi

Şûrîdekâr bir dil-i âzâde gelmedi

Diğer özellikleri: Nüshada 1 na't, 1 tarih, 80 gazel mevcuttur. Ser levha nakışlı, ilk çift sayfa cetvelleri yaldızlı, diğerleri kırmızıdır.

2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 391 / 3 (Kısaltması: Ü2)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 216x140-172x73 mm.

Yaprak: 22-38

Satır: 19

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Aharlı filigran, su yolu filigranlıdır.

Cilt Özellikleri: Sırtı ve kenarları kahverengi meşin, üzeri ebru kâğıt kaplıdır.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ' âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâ't ola dil rûzgârdan

Sonu: Her ne zaman ki vaşf idem nazım-ı şafâ-şî' ârumı

Ĥüsni-i kabûl-i bûs ider dâmen-i iftiĥârımı

Diğer özellikleri: Nüshada 1 na't, 90 gazel, 1 nazım, 2 rubaî, 3 beyit bulunmaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeplidir.

3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2838 / 2 (Kısaltması: Ü3)

İstinsah Tarihi: H. 1223 / M. 1711

Müstensih: Muhammed Yümnî

Boyut (Dış-İç): 222x120-151x59 mm.

Yaprak: 28-42

Satır: 19

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Aharlı abâdi taklidi

Cilt Özellikleri: Kahverengi meşin, miklepli, şemseli, salbekli, zencereklidir.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâf ala dil rûzgârdan

Sonu: Kış-i emelüm feyz-i hevâ eyledi şâd-âb

Maḥşûl-i recâ ‘İşmetiyâ bî-ta‘b oldu

Diğer özellikleri: Nûshada 1 na’t, 66 gazel mevcuttur. Cetveller kırmızı mürekkeplidir.

4. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 978 / 1 (Kısaltması: Ü4)

İstinsah Tarihi: H. 1110 / M. 1698

Müstensih: Kâtipzâde

Boyut (Dış-İç): 204x107-156x73 mm.

Yaprak: 1-14

Satır: 19

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Abâdi taklidi.

Cilt Özellikleri: Etrafı meşin, üstü ebru kâğıt kaplıdır.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâf ala dil rûzgârdan

Sonu: Hâr-ı miḥnetden şikâyetdür şanurlar nâlesin

Bülbülün ammâ ki maḥşûdı niyâz-ı goncudur

Diğer Özellikleri: Nûshada 1 na’t, 68 gazel, 1 nazım, 1 kıt’a mevcuttur. Cetvel ve söz başları kırmızıdır. Nûshanın yapraklarından bazıları lekeli olduğundan bazı beyitler zor okunmaktadır.

5. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3966 / 4 (Kısaltması: Ü5)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 316x124-255x69 mm.

Yaprak: 91-100

Satır: 41

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Aharlı abâdi taklidi.

Cilt Özellikleri: Kahverengi yumuşak meşin, şemseli, zencereklidir.

Baş: Demdür ki feyz-yâb ola ‘ âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâf ola dil rûzgârdan

Sonu: O bî-hemtâ serây-ı dil-keşüñ târîh-i itmâmın

Didi hâtif ‘ aceb a‘ lâ müferrih kaçır-ı sulţânî

Diğer Özellikleri: Nûshada 1 naat, 83 gazel, 3 tarih, 3 rubaî, 1 nazım, 12 beyit mevcuttur. Cetvel ve söz başları kırmızıdır.

6. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 462 / 6 (Kısaltması: Ü6)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 213x115-150x66 mm.

Yaprak: 119-132

Satır: 21

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Aharlı abâdi taklidi.

Cilt Özellikleri: Altı meşin, üstü bez kaplıdır.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘âlem bahârdan

Gül-deste-i neşât ala dil rûzgârdan

Sonu: Hüdâ i‘ zâz idüp Sulţân Murâd-ı dâd-mu‘ tâdı

Semend-i devletine itdi pây-endâz Bağdâdı

Diğer Özellikleri: Bu nüshada 1 naat, 65 gazel, 3 rubaî, 13 beyit mevcuttur. İlk iki sayfa bakır yaldızlı, diğerleri kırmızıdır. Cetveller ve söz başları kırmızıdır.

7. Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 764 / 2 (Kısaltması: R1)

İstinsah Tarihi: H. 1118 / M. 1706

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 213x135 mm.

Yaprak: 63-79

Satır: 17

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Aharlı abâdi taklidi.

Cilt Özellikleri: Sırtı meşin, üstü yeşil bez kaplıdır.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘âlem bahârdan

Gül-deste-i neşât ola dil rûzgârdan

Sonu: Hâr-ı miñnetden şikâyetdür şanurlar nâlesin

Bülbülñ ammâ ki maşşûdı niyâz-ı ğoncadur

Diğer Özellikleri: Nüshada 1 naat, 68 gazel, 1 kıt’a, 1 nazım mevcuttur.

Nüshanın sonunda *Temmet Fi Ğurre Şevvâl’lül Mükerrerrem Sene Şabân ‘Üşre ü Māye ü Elf* kaydı mevcuttur.

8. Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 798 / 3 (Kısaltması: R2)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 200x120 mm.

Yaprak: 184-201

Satır: 17

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Aharlı abâdi. Cilt Özellikleri: Kahverengi meşin,şemseli.

Başı: Demdür ki feyż-yâb ola ‘âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâf ola dil rûzgârdan

Sonu: ‘Aceb mi ‘İşmetî biz zûlmet-i ğamdan ħalâş olsağ

O mâhuñ mihr-i ruḡsâriyle ‘âlem pür-ziyâdur hep

Diğer Özellikleri: Nûshada 1 naat, 2 küçük kaside, 2 tarih, 76 gazel, 1 rubaî, 1 nazım, 11 beyit mevcuttur. İlk varak yaldızlı, diğerleri kırmızı cetvel içindedir.

9. Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 789 / 1 (Kısaltması: R3)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 197x129 mm.

Yaprak: 1-13

Satır: 17

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Kalın

Cilt Özellikleri: Sırtı kahverengi meşin, üstü yeşil bez.

Başı: Demdür ki feyż-yâb ola ‘âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâf ola dil rûzgârdan

Sonu: Elbette ‘İşmetî görünür sāḫil-i ümîd

Mühlet virüp Ḥudâ eger almazsa cānumı

Diğer Özellikleri: Nüshada 1 naat, 55 gazel mevcuttur. Nüshanın başında Sultan III. Mustafa'nın tuğrası ve Beşir Ağa'nın mührü bulunmaktadır.

10. Millî Kütüphane, Yz, FB 297 (Kısaltması: Mil1)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 217x142-158x88 mm.

Yaprak: 1-17

Satır: 17

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Üzüm salkımı filigranlı.

Cilt Özellikleri: Kahverengi bez ciltlidir.

Baş: Demdür ki feyz-yâb ola ' âlem bahârdan

Gül-deste-i neşâ' ola dil rûzgârdan

Sonu: Nûzhet-sarây-ı ' ışkâ da'hi ' İşmeti gibi

Şûrîdekâr bir dil-i âzâde gelmedi

Diğer Özellikleri: Nüshada 1 naat, 1 tarih, 75 gazel mevcuttur. İlk iki cetvel yaldızlı, sonrakiler söz başları mahlas üstü çizgiler kırmızı mürekkeplidir. Nüshanın başında (1a) Küçük Ali Ağa-zâde Mustafa'nın temellük kaydı ve mührü vardır. Fahri Bilge varislerinden satın alınmıştır.

11. Millî Kütüphane, Yz, FB 375 (Kısaltması: Mil2)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 215x140-150x75 mm.

Yaprak: 1-18

Satır: 16

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Taçlı salkım filigranlı zerefşan.

Cilt Özellikleri: Kahverengi meşin

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘ âlem bahârdan

Gül-deste-i neşât ola dil rûzgârdan

Sonu: Her ne zaman ki vaşf idem nazm-ı şafâ-şî‘ ârumı

Hüsn-i kabûl-i bûs ider dâmen-i iftiḥârumı

Diğer Özellikleri: Bu nüshada 1 naat, 79 gazel, 1 nazım, 2 rubaî, 2 beyit mevcuttur. Başlık, söz başları ve mahlas üstleri kırmızı mürekkeplidir. Nüshada Seyyid İbrahim Edhem’e ait H. 1273 / M. 1856 tarihli vakıf kaydı ve mühür, Kethüda-zâde el Hac Mehmed b. İsmail, es-Seyyid İsmail’e ait temellük kaydı ve mühürler 1b’de Ali Hâdî’nin mührü bulunmaktadır.

12. Nuruosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 34 Nk 4959 / 4 (Kısaltması: N)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 273x149 mm.

Yaprak: 37-47

Satır: 25

Yazı Türü: Tâlik

Cilt Özellikleri: Üzeri yeşil bez kaplı şirazeli.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘ âlem bahârdan

Gül-deste-i neşât ola dil rûzgârdan

Sonu: Hâr-ı miḥnetden şikâyetdür şanurlar nâlesin

Bülbülün ammâ ki maḫşûdı niyâz-ı ḡoncadur

Diğer Özellikleri: Nüshada 1 naat, 68 gazel, 1 kıt’a, 1 nazım mevcuttur. Nüshanın kenarda Münîrî’nin bir gazeli ve Sırrı Çelebi divanından iki kaside ve gazeller kayıtlıdır.

13. Esad Efendi (Süleymaniye Kütüphanesi), 3798 / 3 (Kısaltması: E)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 200x145 mm.

Yaprak: 46-51

Yazı Türü: Tâlik

Kâğıt Türü: Kalın aharlı abâdi taklidi.

Cilt Özellikleri: Yeşil meşin.

Başı: Demdür ki feyz-yâb ola ‘ âlem bahârdan

Gül-deste-i neşât ola dil rûzgârdan

Sonu: Hüdâ i‘ zâz idüp Sulţân Murâd-ı dâd-mu‘ tādı

Semend-i devletine itdi pây-endâz Bağdâdı

Diğer Özellikleri: Bu nüshada 1 naat, 68 gazel, 3 rubaî, 2 beyit, 6 matla mevcuttur. Başlıklar kırmızı mürekkeplidir.

14. Ali Emirî Efendi Manzum Eserler (Millet Kütüphanesi), 298 / 1 (Kısaltması: AE)

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

Boyut (Dış-İç): 213x130 mm.

Yaprak: 1-17

Satır: 17

Yazı Türü: Nesih-Tâlik

Kâğıt Türü: Avrupa

Cilt Özellikleri: Sırtı bez, üstü mavi kâğıt kaplı

Başı: Demdür ki feyż-yāb ola ‘ālem bahārdan

Gül-deste-i neşāţ ola dil rūzgārdan

Sonu: Kesb-i emelüm feyż-i hevā eyledi şād-āb

Maḥşûl-i recā ‘İşmetiyā bî-ta‘b oldı

Diğer Özellikleri: Nüshada 1 naat, 83 gazel mevcuttur. Nüshanın başında Ali Emirî'nin mührü vardır. 2a-2b ve 11a-11b'de muhtemelen müstensih hatasından ötürü Fuzûlî'nin şiirleri kaydedilmiştir. 16 ve 17. sayfaların kenarlarında Yetîmî, Reşîd, Mezâkî, Nef'î, Kelîm, Sabrî ve Şeyhî'nin gazelleri mevcuttur. 4b kenarda Vücûdî, 5a kenarda Nâdirî, 13b kenarda Bâkî, 15a kenarda Yetîmî'nin gazelleri vardır. Söz konusu manzumelerin hemen altında da İsmetî'nin onlara yazmış olduğu nazireleri bulunmaktadır.

Yurtdışındaki nüshalar ise şunlardır:

1. Madrid Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, B.N.M. 12135
2. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Or. 7131
3. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Or. 7201
4. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Or. 7202
5. Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Vat. Turco 224/1
6. Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Talat 159
7. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. or. oct. 1628
8. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. or. oct. 2155
9. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 2048

1.2. Nüshaların Değerlendirmesi

On dört nüshayı karşılaştırırken dikkat çeken hususlardan biri aralarındaki farkların daha ziyade aynı sözcüğe başka eklerin getirilmesiyle oluşmasıdır. Bazı farkların da müstensihlerin tasarrufuyla oluştuğu muhtemeldir.

Hem Ü2 nüshasında hem de diğer nüshalarda eğer imâle-i memdûd yapma imkânı varsa “ü /u” bağlacı zaman zaman yazılmamıştır: gūy çevgān Ü2] gūy u çevgān Ü3 Ü6 R1Mil1 Mil2 N E; pūd u tardan Ü2] pūd tardan R3 N; heft ü çihārdan Ü2] heft çihārdan Ü1 Ü5 Mil1 AE; Tārmār Ü2] Tār u mār Ü1 Ü3 Ü5 R1 R2 R3 Mil1 AE E gibi.

Nüshalarda “nazal nun” bazen “nun” ile karşılanmıştır: zūlfūnden Ü2] zūlfinden Ü5 Mil2.

Bazı beyitlerde kelimelerin yerleri değişmiştir: çünkü bir nigāhı Ü2] bir nigāhı çünkü Ü3 Ü6; ‘ālemūñ gūş itmeyüp Ü2] gūş idüp bu ‘ālemūñ N; elbette bir yerden Ü2] bir yerden elbette Ü5; Göñlümi yār ‘İşmeti kâyilem almasun ele Ü2] Kayiliz ‘İşmeti o yār hātırım almasun ele Mil

Bazı nüshalarda tamlamanın Farsça biçimi yerine Arapçası ya da Arapçası yerine Farsçası tercih edilmiştir: zıllu’l-lāha Ü5] zıll-ı ilāha Ü1 R2 Mil1

Bütün nüshalarda bazı sözcüklerde “hemze” yerine “y” tercih edilmiştir: dāyim, rāyic gibi.

Ü2 ve diğer nüshalarda yer alan sözcükler dört grupta toplanabilir:

• **Ü2 nüshasında Farsça olup diğer nüshalarda Arapça, Farsça veya başka bir Farsça sözcükle aktarılan sözcükler:**

āhına Ü2] ehline N

āhum Ü2] nālem N

āteşinin Ü2] nişininÜ3

āvāz-ı Ü2] āzār-ı Ü1

āvāz-ı Ü2] envār-ı AE

āyā Ü2] ammā Ü3

āzāde Ü5] āvāre Ü1

bāde Ü2] dāde Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

bād-ı Ü2] dest-i R1 R2 Mil1 E

baht Ü2] dil R2

bār Ü2] dem Mil2 AE

bā-Ü2] pūr- Ü1 Mil1

be-tāb-ı Ü2] be-şān-ı Ü4 R1 N E

bezm Ü2] dil R2
 bezm-i kām ol Ü2] bezmgāh Ü1
 bī-bāk Ü2] bī-pāk Mil1 AE
 bī-derd Ü2] bī-dād AE
 bün-ı Ü2] debn-i AE
 büt-hāne Ü2] dīvāne R2
 cān-sūz Ü2] suzān Ü3
 ciger Ü2] çeker Ü4
 cihān Ü2] felek R2
 cū-yı Ü2] hūn-ı AE
 cū-yı Ü2] şāh-ı Mil1
 çākdār Ü2] hākdār Ü1 Ü3 Mil1
 çarḥ-ı Ü2] baḥt-ı Mil2
 çarḥ-ı Ü2] şabr-ı Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2
 R3 N E
 dāde Ü2] yāde Mil2 AE
 dārdan Ü2] bārdan Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2
 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 dāstān Ü2] nā-tüvān AE
 dem-i Ü2] ğam-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2
 R3 Mil1 N E
 derd-i Ü2] ḥāl-i AE
 dest-i Ü2] çāk-ı Mil2 AE
 deşt-i Ü2] dest-i R2
 eger Ü2] n'ola Mil1
 ey Ü2] çık R2 AE
 Ferhāddur Ü2] feryāddur Ü1 Mil1
 fermānın Ü2] 'unvānın N
 feşān Ü2] nişān R2 Mil1
 germ Ü2] nerm R2
 giryān Ü2] mihmān Mil1
 güdāzı Ü2] güzārı AE

gül Ü2] mül Ü5
 güm-geşte Ü2] ḥam-geşte Ü1 Mil1
 güneḥ-i Ü2] gene Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1 R2
 Mil1 N E
 güneḥ-i Ü2] yine ol Ü6
 güneḥ-i Ü2] yine R3
 güsiste Ü2] şikeste Ü4 R1 N AE E
 ḥ 'āstkār-ı Ü2] ḥ 'āstgān-ı Ü5
 ḥ 'ābgeh-i Ü2] ḥūbgeh-i R1
 ḥāme-i Ü2] ḥāne-i Ü3
 ḥāme-i Ü2] nāme-i Ü4 R1 Mil1 N E
 ḥam-ı Ü5] zaḥm-ı AE
 ḥār-zār-ı Ü2] ḥāne-zād-ı R2
 ḥār-zār-ı Ü2] ḥāne-zār-ı Ü1 Ü4 Ü6 R1
 N
 ḥayātı Ü2] ḥayāl-i Ü4 R1 R2 R3 N E
 hemān Ü2] hemīn Ü3
 her geh Ü2] hergiz Ü5 R1
 her Ü2] bir Ü1 Mil1
 her Ü2] bu R2
 her Ü2] hem E
 ḥired-firibi Ü2] ḥired-zemīni Mil1
 ḥurrem Ü2] 'iṣyān Ü3 Ü4 R1
 kārı Ü2] vaż' -ı Ü3 R1 E
 kār-vān Ü2] kār-bān R1 E
 kār-vān Ü2] kār-dān Ü4 R2 Mil1
 kenārın Ü2] qarārın Ü4
 kendeveş Ü2] küzeveş Ü4
 Kirdgārdan Ü2] rūzgārdan Ü1
 kūy-ı Ü] kūh-ı Mil1
 kūyuḥda Ü2] 'ışkında Ü5

la‘l-gün Ü2] gūyiyā Ü3 Ü4 R1 N E
māh-tāb Ü2] āftāb Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
māye-i Ü2] pāye-i Ü4
meh Ü2] dil Mil1
meh Ü2] mihr R2 R3 Mil1
mest-i cām-ı Ü2] cām-ı bezm-i Ü3 Ü4
R1 N E
meyūñ Ü2] mehūñ Ü1 Mil1
mīnā-nigārdan Ü2] mīnā-kārdan R3
nāl Ü2] bāl Mil1
nāleñ Ü2] alduñ R2
nām u Ü2] kām u Ü3 R1 R2, R3, E
nāme-i Ü2] nāfe-i R1 N
nā-ümīdi Ü2] nā-murādı Mil1
nergisi Ü2] ter gibi R2
nevā-yı Ü2] nidā-yı Ü5
nev-bahār-ı nāz Ü2] nev-nihālden Mil1
nigāh Ü2] günāh AE
nihāl Ü2] qarār AE
nihāl Ü2] nihān Mil2
nişān-ı Ü2] neşāt-ı Ü1
nişānın Ü2] mekānın Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
niyāze Ü2] vefāya Ü1 Ü5 Mil1
niyāzuñ Ü2] dirāzuñ Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
Mil1 N E
nizāre Ü2] niyāze Ü3
od Ü2] āteş Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 Mil1
Mil2 N AE E
pāre Ü2] kerre R3
penāh Ü2] tebāh R1

pençe Ü2] çeşme Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
R2 R3 Mil1 Mil2 N
per Ü2] ter R2 Mil1
perde-dār Ü2] perde var Ü3 R1
perkār-ı cūy Ü2] bir kār-ı cūy Ü3
pervāneyi Ü2] peymāneyi Ü1
pervāz Ü2] ser-bāz Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
R1 Mil2 N AE E
peykerüm Ü2] şūretüm Mil1
pīrāmeninden Ü2] pīrāheninden Ü4
Pīr-i Ü2] Tīr-i Mil1
pūr Ü2] bir E N
pūr-gül Ü2] bir gün Ü6
rāh-ı Ü2] hāk-i N
rāz-ı Ü2] zār-ı Mil1
reng-i ‘ārdan Ü2] reng-i hārdan Ü1
Mil1
reng-i Ü2] berg-i Ü1
reşk-i Ü2] eşk-i Ü1 Ü4 Ü6 R1 R2 R3
Mil1 N E
revān Ü2] güzār Ü4 R1 N E
sākīyā ne ğam Ü2] sākīyān-ı ğam Ü1
Mil1 Mil2
sāye-i Ü2] şāne-i R3
sāz Ü2] bār Ü3
sefid Ü2] ümīd Ü3 Ü4 R1 E
serine Ü2] başına Ü3 Mil1
serine Ü2] perine Ü4
ser-lüle-i Ü2] her lüle R1 E
sīm-i Ü2] sīb-i R2
sīmīni Ü2] sīnemi Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
sīnede Ü1 [yine Mil1 AE

sūz-ı Ü2] şūr-ı R2

şāhuñ Ü2] şūhuñ Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1
Mil2 N E

şānı Ü2] nişānı Ü4 R3 Mil1

şikār Ü2] medār Ü4

tā ki Ü2] cā'iz R2 Mil1

tā ki Ü2] şāyed Ü1 Ü3 Ü4

tārına Ü2] bārına R2 Mil1

teng-i Ü3] neng-i Ü1

Ten-i Ü5] Ben AE

Tiše-i Ü2] Şiše-i R1 R3 N E

ümmīd odor Ü2] ümmīddür Ü3 Ü4 R1
N E

ümmīd-i Ü2] āyīn-i R1 N

vīrāneyi Ü2] ğam-ḥāneyi N

vīrāneyi Ü2] mey-ḥāneyi Ü3 Ü4 R1 R2
ya Ü2] ne Mil1

yārān Ü2] nādānı R3

yek Ü2] biñ R1R3 N

zār u nizār Ü2] zār u hezār Ü1

zerdüme Ü2] derdüme AE

zīr-i zemīn-i sīnedeki Ü2] zīb-i zemīn-i
sīne olanı Ü6

zūr-ı Ü2] derd-i Ü3

zūr-ı Ü2] sūz-ı Ü1 Ü4 R1 R3 Mil1 N E

zūr-ı Ü2] zerd ü Ü6 R2 Mil2

zūlf-i yār Ü2] rūzgār R2

• Ü2 nüshasında Türkçe olup diğer nüshalarda Farsça, Arapça veya başka bir Türkçe sözcükle aktarılan sözcükler:

almayan Ü2] eyleyen Ü5

alup Ü2] olup Mil1

alup Ü2] olur Ü1

alur Ü2] olur Ü1 Mil1

ancaḡ Ü2] bī-baḡt Ü4

anı sen Ü2] sen anı Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1
Mil1 N E

aña R2] saña Ü5 AE

ben Ü2] bir Ü4 R1 N E

beni Ü2] anı da R2

bir bir Ü2] yer yer Ü4 AE

bir sene Ü2] 'aḡıbet Ü6

bir Ü2] biñ Ü1 Mil1

bir Ü2] her Ü3

biraz Ü2] hezār Ü3

birer Ü2] biri R2

birer Ü2] bize Ü3 Ü6 Mil2 N E

biz R2] bir AE

bizi Ü2] beni Ü4

bu Ü2] bir R1

bulmaḡdur Ü2] lāzımdur Ü5

çıḡarmış R2] gidermiş Ü1 Mil1

çok Ü1 Mil1] çaḡ AE

didi Ü2] viridi R2 Mil1 N

düşmez R2] düşmen AE

eyle Ü2] itmiş Mil1

eyle Ü2] olma Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2
Mil1 N E

eylemez Ü2] itmedi Ü1 R2 Mil1

eyler Ü2] ide Ü4

eyler Ü2] ider R2

giçsün Ü2] çeksün Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

görünsün Ü2] açılusun Ü1 Ü5 Mil1 AE

götürse Ü2] gösterse Ü4

ide Ü2] eyle Mil1

iñende Ü2] şağın kim Ü3 Ü4 R1 N E

işitdüm Ü2] istemiş Ü3

itdi Ü2] eyle R2

itmek Ü2] eylemegen Mil1

itmeyüp Ü2] eyleyüp Ü3

itse Ü2] olsa Ü4

itsün Ü2] olsun Mil1

kulı R2] hūyı AE

ne var Ü2] n'ola N

neler Ü2] sāğar Ü5

neydi Ü2] yandı AE

o Ü2] bu R2

o Ü2] ne R2

o Ü3] ol Ü4

ol Ü2] ey R1 N E

ol Ü2] bir Ü1

ol Ü2] hep R2 AE

ol Ü2] o Ü3

ol Ü2] olsun ol Ü4 R1 E

ol Ü2] olsun Ü3

ola Ü2] ala Ü1 Ü3 Ü6 Mil1 N

olmada Ü2] rüzgār Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

olmaz Ü2] kıalmaz Ü1 Ü3 Mil1

olup Ü2] oldu E

olup Ü2] olur Ü1 Mil1

olur Ü2] ider R2

şağın Ü2] meded Ü3 Ü4 R1 Mil1 E

şanma Ü2] kūy-ı Ü4 E

şanma Ü2] rind-i R2

şanma Ü2] şağn-ı Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 R3
Mil1 Mil2 N AE

senden Ü2] benden Ü1 Ü5 Mil1 Mil2
AE

sönmesün Ü5] kıonmasun R2

şimdi Ü2] şehri Ü5

şu resme Ü2] şūriş-i AE

tururmuş Ü2] şorarmış Ü1 Ü3 Ü4 Ü5
Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

yansun Ü2] yakşun Ü1 Ü4 N

yer yer Ü2] bir bir R3 Mil1

yine Ü2] hele Ü1

• Ü2 nüshasında Arapça olup diğır nüshalarda Farsça, Türkçe veya başka bir Arapça sözcükle aktarılan sözcükler:

āfetūñ şimdi Ü2] ‘ āşıkuñ AE

behāsi Ü2] edāsi Ü5

būnyān Ü2] bīnān Ü3 Ü6

cemāl-i Ü2] hayāl-i Ü1 Mil1

cürm-i Ü2] şerm-i Mil1

dehr-i Ü1] devr-i Ü5

deyrūñ Ü2] dehrūñ R2

dūnyāyı Ü2] hicrānı R2

esrār Ü1] şebdār Mil1
 fehminde Ü5] kıymetde R2
 fırsat Ü2] ruḥṣat Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 furūṣ-ı Ü2 [ferṣ-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 ğam-ı Ü2] yem-i Ü4
 ğamzeñ Ü5] zülfüñ AE
 ğaraż Ü2] ‘arż Ü3 R3
 ḥabābāsā Ü2] ḥayātāsā Ü3
 ḥarf-ı Ü2] ḥavf-ı Ü1
 ḥasretüm Ü2] ḥayretüm Ü5 Mil1 N
 ḥavf-ı nārdan Ü2] ḥarf-ı nārdan Ü4
 ḥavf-ı nārdan Ü2] ḥarf-ı tārdan R1 N E
 ḥayāl Ü2] cemāl AE
 ḥayāliyle Ü2] viṣāliyle Ü5
 ḥayf Ü2] kim Mil1
 hecrüñle Ü2] sihrüñle Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 hevā Ü2] vefā Ü3 Ü4 R1
 hicrāniyle Ü2] hecri ile Ü5
 ḥidmet-güzār-ı Ü2] ḥidmet-zebān-ı Ü4
 R1 N E
 iktisāb Ü2] el-hayāt R2
 i‘tibār Ü1] i‘tinā Mil1 AE
 i‘tizārdan Ü2] i‘tibārdan R1 E
 izn-i nüzül Ü2] ezden Ü3
 ḳadr-i Ü2] ḳıldı Ü4 R1 N E
 Ḳays-ı Ü2] feys-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2
 R3 Mil1 Mil2 AE
 keder Ü2] güzer Ü3 R1 E
 kem Ü2] keh Ü1 Ü3 Ü6 R1 R2 R3 Mil1
 N E

kesb-i Ü2] kişt-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2
 Mil1 N E
 ḳurbān Ü2] berdār Ü1 Mil1
 lu‘bda Ü2] şu‘bede Mil2 AE
 luṭf Ü2] vaṣl Ü1 Ü5 Mil1
 lü‘lū-i Ü2 [lūle-i Ü3 Ü5 Ü6 R1 R2 R3
 Mil2 N
 maġrūrı Ü2] ma‘zūrı Ü3
 maḥabbet Ü2] ḥaḳıḳat-i Ü1 Mil1
 maḥabbetdür Ü2] ta‘accübdür Ü4 R1 N
 maḥmūrı Ü2] maḥrūrı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
 R1 R2 Mil1 E
 maḥrem Ü2] ey dil Ü3 Ü4 R1
 mecāl Ü2] muḥāl Mil1 R2
 medār Ü2] şikār Ü4
 metāneti Ü2] ḥayātı Ü1 Mil1
 mevvāc Ü2] emvāc Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 E
 müdām Ü2] tamām Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R2
 R3 Mil1
 naḳṣ-ı Ü2] medḥ ü Ü3
 naḳṣ-ı Ü2] ‘ıṣḳ-ı Mil2 AE
 nerrād-ı Ü2] mezād-ı
 nübüvvet Ü2] risālet Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
 R1 R2 R3 Mil1 N E
 nükte-gır-i Ü2] nükte gibi Ü1 Mil1
 ‘āḳile Ü2] ‘āşıḳa Ü3 R1 E
 ‘ālem Ü2] ādem N E
 ‘ālem Ü2] maḥrem Ü3 Ü4 R1
 ‘arż-ı Ü2] cāy-ı Ü1 R2 Mil1
 ‘azīz Ü2] ğurūr Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 ‘azm Ü2] ‘arż Ü1 Ü3 Mil1

‘iṣārdan Ü2] gubārdan Ü4 R1 N E

‘izzet Ü2] ehl-i R2

‘ömr-i Ü3] şabrı Ü1 Ü4 Ü5 N

‘uzlet ü ol Ü2] evvel Ü3

reşha-riz Ü2] reşhādār Mil1

reşha-riz Ü2] reşha-ḥiz R2

rūḥ Ü2] ruh Ü1 Ü6

ruḥṣat Ü2] furṣat Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

şafāsı Ü2] cefāyı Ü5

sā‘at Ü2] laḥza Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

şayd Ü2] şıyt Ü1 Ü5 R3 N

semtin Ü2] resmin Ü3 Ü4 R1 E

şenā Ü2] niyāz Ü1

şenā Ü2] şafā N

şāhid-i Ü2] şāh-ı AE

şemmeden Ü2] kimseden Ü1 Ü6 R2

şevk Ü2] ‘ışk Ü5 Mil2

şevk-ı Ü2] şavt-ı Mil2 AE

taḥrīr Ü2] taḥrīk Ü3 Ü4 R1 R3 N E

ta‘dād-ı Ü2] Bağdād-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1
R2 Mil1 Mil2 N E

tefsir-i Ü2] ta‘bīr-i Ü5

ṭab‘um Ü2] ṭab‘-ı şūḥum Ü3

ṭa‘nekārdan Ü2] rūzgārdan Ü1

va‘d R2] ‘ahd AE

vaşfla Ü2] ṭa‘nla Mil1

vaz‘-ı Ü2] kār Ü3 Ü4 R1 N E

vifāḳı Ü2] vefāyı Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2
R3 Mil1 N AE E

vuşlat Ü2] fırkat Mil2

zāhid Ü2] şimdi Ü3 Ü4 R1 E

zamānından Ü2] zebānından R1 E

zevḳ-ı bāb-ı Ü2] zevḳiyyāt-ı Ü5

zevraḳ-ı deryā Ü2] zerḳ u riyā Ü1 Ü3
Ü4 Ü5 Ü6 Mil1 Mil2 N E

• **Arapça, Farsça ve Türkçe olup aynı sözcüğe farklı bir ek alan ya da almayan sözcükler:**

āb-ı Ü2] āb u AE

açılmasaydı Ü2] açılmayaydı Ü5

açılsa Ü2] açıldı E

ağlaya Ü2] ağlayam Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1
R3 Mil2 N AE E

āh u Ü2] āh-ı Ü1 Ü3 R1 E

āhumdan Ü2] āhdan Mil2

ali Ü2] al Ü5 AE

anuñ da Ü2] anuñ Mil1

āstānında Ü2] āstānuñda Ü4

bāde gül Ü2 E R1 [bāde-i gül Ü1 Ü3 Ü4
Ü5 Ü6 Mil2 N

bādeye Ü2] badeyi

bādeyi Ü2] bāde-i AE

bağlanup Ü2] bağlayup Ü3 Ü4 R1 R2
R3 N E

bahārī Ü2] bahār AE

baḥt-ı Ü2] baḥt ü Ü4

baḥtuñ Ü2] ey baḥt Ü3 Ü4 R1 R2 Mil1
N E

bāli Ü1] bāl Mil1

bed-ḥāh-ı Ü2] bed-ḥāh R2

be-sīne-i Ü2] [be-sīne Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

bî-berk-i Ü2 Ü1 R1 N AE E] bî-berk ü
 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
 bîdâr u Ü2] bîdâr-ı Ü1 Ü5 Mil1 Mil2
 AE
 bî-ķarâr Ü2] bî-ķarârı E
 bilsem Ü2] bilmem Ü4 Ü6 R1 N
 biterdi Ü2] bitürdi AE E
 bî-vefâdur Ü2] bî-vefâsın Ü1 Ü3 Ü4 Ü5
 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 buña Ü2] bu AE
 bülbül ü Ü2] bülbül Ü4 E
 bün-ı Ü2] bünı AE
 cāhuma Ü2] cāhda Ü1 Ü3
 cāmın Ü2] cāmını Mil2
 cān u Ü2] cān AE
 ceş ü Ü2] ceş-i Ü3
 cisini Ü2] cismüñi R2
 cürm ü Ü2] cürm-i Ü5 AE
 çıkmadın Ü2] çıkmadan Ü1 Ü4 Ü5 R2
 R3 Mil1
 def -i Ü2] def i AE
 dehre Ü5 [dehr-i R2
 dehr-i Ü2] dehr ü Ü1 Ü6 R2 R3 Mil1
 Mil2
 dehr-i Ü2] dehrde AE
 dervişe R2] derviş ü Ü1
 dest-i Ü2] dest ü Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R2 R3
 Mil1
 dil ü Ü2] dil AE
 dil ü Ü2] dil-i R2
 dildäre Ü2] dildârı R2 Mil2
 dil-i Ü2] dili AE
 dirken Ü2] dir iken AE

diyâr-ı dile Ü2] diyâr-ı dil E
 dūr u Ü2] dūr-ı Ü5 AE E
 düşer Ü2] düşüp Ü1 Ü5 Mil1
 elbet de Ü2] elbet Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N E
 eşk ü Ü2] eşk-i R1 R3 E
 eylemeyüp Ü2] eylemesün Ü1 Ü3 Ü4
 Ü5 Ü6 R1 R2 N AE E
 eyler Ü2] eyle AE
 Ferhād u Ü2] Ferhād AE
 fermān-ber Ü2] fermānı Mil1
 fermānı Ü2 [fermān-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E
 ğamda Ü2] ğamla R1
 ğār Ü2] ğārı Ü3
 gelse Ü2 [gelürse Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 gerekse Ü2] gerek Ü5
 germi-i Ü2] germi Ü3
 germiyyet-i Ü2] germiyyet ü Mil1
 girānı Ü2] girān AE
 göre Ü2 [görme Ü1 Ü5 Mil1 AE
 göremez Ü2] göre R1
 gören Ü2] görüñ Ü4 R1 N E
 görsün Ü2] görsün ki Ü6
 gösterem Ü2 [gösterirem Ü1 Ü3 Ü4 Ü5
 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE
 ğubārī Ü2] ğubār R2 AE
 gūy Ü2] gūy u Ü3 Ü6 R1 Mil1 Mil2 N E
 gül ü lālesin Ü2] gül ü lālesi R1 E
 gül ü Ü2] gül R3
 gülde Ü2] gülle Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

güncinde Ü2] güncinden Ü6 E

ḡāce kim Ü2] ḡāce-i Ü1 Ü5 Ü6 R3
Mil1

ḡaberi Ü2] ḡaber R2

ḡadeng-i Ü2] ḡadengi AE

ḡāk-i Ü2] ḡāki AE

ḡār u Ü2] ḡār-ı Ü5

ḡāṭıruma Ü2] ḡāṭırama Ü4

ḡayāline Ü2 [ḡayālūme Ü1 Ü3 Ü4 R2
Mil1

hecr-i Ü2] hecr ü Ü3

hecrüñle Ü2] hecriyle Ü1 Mil1

heft ü çihārdan Ü2] heft çihārdan Ü1
Ü5 Mil1 AE

hevāsı Ü3] hevāyı Ü1

hezārdan Ü2] hezārda Ü5

ḡicābı Ü2] ḡicāb AE

ḡoş-ḡān-ı Ü2] ḡoş-ḡān u Ü1 Ü6 R1
Mil2 AE

ḡūnīn Ü2] ḡūnī Ü1 Ü4 Ü6 R1 R3 Mil1
E

ḡūnīnūñ Ü2] ḡūnīni Ü5

ḡüsni ki Ü2] ḡüsni ki Ü3 Ü4 N

ḡüsniḡür Ü2] ḡüsniḡür Ü5

içürdi Ü2] içürmiş Ü1 Ü3 R1 R2 R3
Mil1

ide mi Ü2] idemez Ü1

ide Ü2] ider Ü3

ider Ü2] iden Ü4

iderse Ü2] iderse de

idüp Ü2] ider Ü3

iñledüñ Ü2] iñledür Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

irgürürseñ Ü2] irgürürsin Ü4 R1 R2 N
E

irişse Ü1] irişseñ Mil1

ister iken Ü5] istedigüñ R2

itdi Ü2] itmiş Mil2

itdükçe Ü2] itdükte Ü1 Ü6 R2

itmede Ü2] itmeden AE

itmede Ü2] itmege Mil1

itmeye Ü2] itme Ü1

ḡadr-i Ü2] ḡadri Ü1 Ü3 Ü5 R2 R3 Mil1
N AE

ḡadrin Ü2] ḡadrini Ü5

ḡahrın Ü2] ḡahrı Ü5

kenāre Ü1] kenār Ü5

Kendüyi Ü2] Kendümi Ü4

kendüyi Ü2] kendüñi R2

ḡıl Ü2] ḡıldı Ü3

kīn ü Ü2] kīn-i Ü3 Ü4 R1 AE E

kūyuña Ü2] kūy ile Mil1

lālezāre Ü2] lālzāre AE

lebüñe Ü2] lebüñi Ü1 Ü3 AE

mācerāsı Ü2] mācerā-yı Ü5

maḡabbet Ü2] maḡabbet ü R1 R2 R3 N
E

maḡām-ı Ü2] maḡāmı R2

meclis-i Ü2] meclisde Ü4

meh-rūnuñ Ü2] meh-rūdan R2

mekrūmetile Ü2] mekrūmetüñle Ü1
Mil1

melāmete Ü2] melāmet Mil2

meş‘ al Ü2] meş‘ ale N

mey Ü2] meyi Ü5 AE

mey-i Ü2] mey ü Ü1 Ü3 Ü6 R2 Mil1
 meyün Ü2] meyün Mil1
 mihr ü vefâ Ü2] mihr-i vefâ R2
 mihri Ü2] mihr AE
 mihr-i Ü2] mihr ü Ü1 Ü5 Ü6 R1 R2
 Mil2
 müje Ü2 [müje-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R2 R3
 Mil1 Mil2 N AE
 müştâkda Ü2] müştâkdan Ü1 R2 Mil1
 nâzı Ü2] nâz AE
 ne için Ü2] ya n' için Ü1 R1 E
 neşâtuñ Ü2] neşâtın Ü5 R2 Mil1 E
 nic' olurmuş Ü2] nice olurmuş AE
 nic' olurmuş Ü2] nice olur R2
 nigāhe Ü2] nigāhı E
 nüh Ü2] nüh ü AE
 ʿālemin Ü2] ʿālemüñ R1 R2 N E
 ʿarz u Ü2] ʿarz-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 Mil1 Mil2 N AE E
 ʿışk Ü2] ʿışkı Ü3 Ü5
 ʿışkuña Ü2] ʿışkı ki Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6
 R1 R2 R3 Mil2 N AE E
 ʿıyş u Ü2] ʿıyş Ü1
 ʿıyşı Ü2] ʿıyşın Ü3 R1
 ola Ü2] olup Ü3
 ola Ü2] olur Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 R3 Mil1
 N E
 olalı Ü2] ola mı Ü3
 olduğuñ Ü2] olduğın Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 Mil1 Mil2 N AE E
 olduñsa da Ü2] olduñ ise Ü1 Mil1
 olmasam Ü3] olmuşum Ü1 Ü4 N
 olunmaz Ü2] olunca R2

olup Ü2] olmadı E
 olur Ü2] ola R2
 pākīze-güy-ı Ü2] pākīze-güy u Ü5 Mil2
 pençe-i Ü2] pençe Ü3 Ü5
 perīveşi Ü2] perīveş N AE
 perkār-ı cūy Ü2] perkār-ı cūyı Ü1 Ü4
 R1 R3 E
 pervāzı Ü2] pervāz ey Ü1 Ü3 Ü5 R1
 Mil1
 pīşīne-i Ü2] pīşīne R2
 pūd u Ü2] pūd R3 N
 pūr-tāb u Ü2] pūr-tāb-ı Ü3 Ü4 R1 Mil1
 N AE
 pūr-tef ü Ü2] pūr-tef-i Ü4 AE E
 rāz Ü2] [rāza Ü4
 reng ü Ü2] reng-i AE E
 resmi Ü2] resm AE
 rind Ü2 Mil2 AE [rinde Ü1
 rind Ü2] rindi Ü3 Mil1
 ruḥsār Ü2] ruḥsārı E
 rüz Ü2] rüz u Ü3 R2
 rüz Ü2] rüz-ı Ü4 Ü6 R1 N E
 rüzgār el Ü5] rüzgāruñ R2
 rüzgārdur Ü2] rüzgārda Ü3 Ü6 E
 Rüstem ile Ü2] Rüstemde N
 rüşdi Ü1] rüşd ü Ü5 Mil1
 şabr u Ü2] şabr Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
 şabr u Ü2] şabr-ı Ü4
 şanma kim Ü2] şanmañ kim Ü1 Ü3 Ü5
 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E
 saʿy u Ü2] saʿy-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1
 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

şayd Ü2] şaydı R2
ser-cümle-i Ü2] ser-cümle R1
ser-i R2] seri AE
ser-sebze Ü2 [ser-sebze-i Ü5 Mil2 N AE E
servi R2] serv AE
sifle Ü2] sifl Ü5
sīnede Ü2] sīne AE
sirişk-i Ü2] sirişk ü Ü5 R1 Mil1 AE
şunşañ Ü1] şunşa Mil1
sūz u tāb Ü2] sūz-ı tāb Ü1 Ü4 R3 Mil1 AE
sūz-ı Ü2] sūz u Ü1 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 E
sūzumı Ü2] sūz AE
şerī‘ati Ü2] şerī‘at AE
şikest-i Ü2] şikeste Ü5 Mil2
şī‘ār-ı Ü2] şī‘ār u Ü1 Ü4 Ü6 R2 R3 Mil1 N
şīve vü Ü2] şīve Ü4
şīve-i Ü2] şīve Ü3 E
ṭab‘-ı Ü1] ṭab‘ı Ü5
teng ü Ü2 [teng-i Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
tīr-i Ü2] tīr ü Ü5
ṭa‘nekārdan Ü2] ṭa‘nkārdan AE
ṭurur bu Ü2] ṭurursun Ü6
umulmaz mı Ü2] umulmazdı
vaşluñ Ü2] vaşlın R1 E
vişāl-i Ü2] vişāle Ü5 Ü6 R2 Mil2 AE

yārān Ü2] yārānı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E
yaşum Ü2] yaşuñ Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil2 N AE E
yeksere Ü2] yekser R1
yeñemezsün Ü2] yeñemezseñ N AE
yıllarla Ü2] yıllarca Ü4 N
yuğarudan Ü3] yuğardan ol
zamān Ü2] zamāne Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E
zārı Ü2] zār Mil1
zēvķ u Ü2] zēvķ-i Ü4 Mil2 N AE
zēvķı Ü2] zēvķ-i AE
zūlf ü Ü2] zūlf-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 AE N E
zūlfüñ Ü2] zūlfın Ü1 Ü5 Ü6 R2 R3 Mil1

2. METNİN İMLÂSİ ÜZERİNE

2.1. Metin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi

Metnin yazma nüshalarındaki varak numaraları sayfa sonunda dipnotta, beyit numaraları ise her beytin yanında verildi.

Metinde geçen özel isimlerin ilk harfi ve başlıklar büyük harfle yazıldı ve özel isimlerden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrıldı.

Metinde geçen ayetler eğik (italik) karakterler yazıldı. Arapça ibarelerin ve ayetlerin Türkçe karşılıkları dipnotta gösterildi.

Hece ve kelime sonlarında b,c,d sesleri ve zarf-fiil eki (-İp) bazı Türkçe kelimelerde kafiye ve tamlamanın bozulmaması için korunurken (heb) bazı kelimelerde ise korunmadı. Bazı Arapça ve Farsça kelimelerde “c-ç” harflerinin yazımında birlik sağlandı. (gonçe>gonca)

Farsça vâv-ı ma‘dûleler “h‘âh” örneğindeki şekliyle yazıldı.

Kafiye düzenini etkilemediği yerlerde geçen yazım yanlışları düzeltildi: ihtiyâr >ihtiyâr gibi.

Divan’da bazı hemzeli yazılması gereken kelimelerin “y” harfiyle yazıldığı görülmektedir. Bu yazım metnin aslının korunması adına muhafaza edildi. kıyıl, câyiz gibi.

Âşnâ, âftâb, âsmân gibi kelimeler asıllarına uygun biçimde yazıldı.

Yazı fontu olarak Times Turkish Transcription kullanıldı.

2.2. Vezinle İlgili Hususlar

İsmetî Divanı’nda vezin metin içerisinde her manzumenin başında verildi.

Bazı beyitlerde hecelerin eksik olduğu görülmüştür. Bu durumda eksik kalan hece uzunluğunun olması gerektiği yer belirlendi. Bu sebeple dipnota atama yapmadan metin içinde [...] şekliyle gösterildi. Böylelikle kaç heceye ihtiyaç olduğu tespit edildi.

Vezin tasarrufu gereği fazla olan çıkartılması gereken heceler çengelli parantez {} içine alındı. Bazı beyitlerde ise eksik bir hece ya da kelime vardır. İlâve edilen heceler veya kelimeler [] köşeli parantez içinde gösterildi.

Bazı manzumelerde rediflerin sadece matla beytinde yazıldığı durumlarda redifler diğer beyitlerde parantez () içine yazılarak gösterildi.

Şeddeli kelimelerin yazımında vezne göre hareket edildi. Hakk / Hak-ı gibi.

Zihaf olan hecelerde kelimeler aslına uygun yazıldı: İsmetî, münşî, çāšnî gibi.

2.3. Nüsha Farklılıklarının Gösterilmesi ve İmlâyla İlgili Hususlar

On dört nüsha karşılaştırılarak şaire en yakın metin ortaya konulmaya çalışıldı. Nüshalardaki farklılıklar nüshaların kısaltmalarıyla beraber dipnotta verildi.

İstanbul Üniversitesi TY 391/3 (Ü2) nüshası eksiklerin az olması manzumelerin fazlalığı dolayısıyla esas nüsha kabul edilerek metin bu nüshaya göre sıralandı. Burada eksik olan manzumeler diğer yazmalardan alındı.

Nüshaların birinde mevcut manzumenin veya sözcüklerin bulunmadığını göstermek için “-” işareti tercih edildi.

Dipnotlarda yazmalarda aynı mısradaki ayrı rivayetler “ / ” çizgisi ile ayrıldı. Her beytin birinci mısraına a, ikinci mısraına b harfi verildi.

Nüshalardaki vezni ve anlamı bozan bazı sözcük ya da hecelerın yerine en uygun olan tercih edildi. Tercih edilen kelime ya da ekin hangi nüshadan alındığını göstermek için köşeli parantezin iki şekli kullanıldı. Köşeli parantezin açık tarafı tercih edilen nüshayı göstermektedir. zârı Ü2] zâr Mill, rāz Ü2 [rāza Ü4 gibi.

Arapça, Farsça eklerle, birleşik isim ve sıfatların yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver’in makalesindeki¹⁸⁹ önerilerine göre hareket edildi.

¹⁸⁹ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1 1993, ss. 51-89.

Metin XVII. yüzyıla ait olduğundan dönemin dil özelliklerine bağlı kalınmaya çalışıldı. Bu konudaki çalışmalar dikkate alındı.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Bkz: Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara: TDK Yayınları, 1995; Aziz Gökçe, “Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyum ve Ünsüz Uyum”, *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring, 2009, s. 991-1012; Yavuz Kartallıoğlu, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?” *Turkish Studies*, Volume 3/6 Fall, 2008, s. 449-470.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMALI METİN

(KASİDE)

1

Mef'ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

KAŞİDE DER-NA'T-I HÂBİB-i HÜDÂ ŞALLA'LLÂHU 'ALEYHİ
VE'SELLEM'¹⁹¹

Lİ 'İŞMETİ EFENDİ NAZİRE-İ RİZÂYİ EFENDİ'¹⁹²

1. Demdür ki feyż-yâb ola ' âlem bahârdan¹⁹³

Gül-deste-i neşât ola dil rûzgârdan¹⁹⁴

2. Demdür ki ' andelîb-i hoş-âvâze-i çemen

Âgâz-ı nağme eyleye bir tâze kârdan

3. Demdür ki ola hem-eşer-i şavt bülbüle¹⁹⁵

Her nağme çıkmadın daği âgûş-ı târdan¹⁹⁶

4. Demdür ki kâse-i güle üstâd-ı nev-bahâr

Bir bir güher-feşân ola reşk-i hezârdan¹⁹⁷

¹⁹¹ Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

K.1: Ü1 16b, Ü2 21b, Ü3 28b, Ü4 1b, Ü5 91b, Ü6 119b, R1 63b, R2 184b, R3 1b, Mil1 1b, Mil2 1b, N 37b, AE 1b, E 47a

¹⁹² Başlık: Kaşide Der-Na't-ı Hâbîb-i Hüdâ Şalla'llâhu 'Aleyhi Ve Sellem li 'İşmeti Efendi Nazîre-i Rîzâyî Efendi Ü2] Na't-ı Şerîf-i 'İşmeti Efendi Ü4, Na't-ı Şerîf Mil1, Ez- Na't-ı Şerîf-i 'İşmeti Efendi Rahmetu'llâhi 'aleyh AE, Der-Na't-ı Hazret-i Seyyidü'l Kevneyn Ve Min Fahrü'l 'Âlemîn Şalla'llâhu Te'âlâ 'Aleyhi Ve Sellem Ü5, Ü6 Na't-ı Şerîf Hazreti Resûle

¹⁹³ Bu naattan önce (H) nüshasında bir 'Münâcât' mevcut olup, bu nüsha temin edilemediği için şiir buraya kaydedilmedi. Söz konusu şiir Haluk İpekten'in kitabında 'Münâcât' başlığı altında yer almaktadır.

¹⁹⁴ 1b ola Ü2] ala Ü1 Ü3 Ü6 Mil1 N

¹⁹⁵ 3a ola Ü2] – R2

¹⁹⁶ 3b çıkmadın Ü2] çıkmadan Ü1 Ü4 Ü5 R2 R3 Mil1

¹⁹⁷ 4b bir bir Ü2] yer yer Ü4 AE / güher-feşân Ü2] güher-nişân R2 Mil1 / reşk-i Ü2] eşk-i Ü1 Ü4 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E

5. Demdür ki bir kadeh mey-i nâb eyleye halâş
Dāmân-ı çeşm-i nergisi dest-i humârdan¹⁹⁸
6. Demdür ki keyf-i sâgar-ı pîşine-i bahâr¹⁹⁹
Bî-gâne-sâz-ı fikr ola encâm-ı kârdan
7. Demdür ki sihrkârî-i gül-ğonca-i çemen
Şad mihr göstere nemed-i çâkdârdan²⁰⁰
8. Demdür ki şu^c le-ğîz ola kibrît-i âftâb
Sünbül sefid-gün ola dūd-ı buğârdan
9. Demdür ki kâr-sâz ola ressâm-ı nev-bahâr
Perkâr-ı cüy qalmaya hemvâre kârdan²⁰¹
10. Demdür ki fâriğ olmaya nessâc-ı bād-ı şubh
Hârâ-yı cûda keşmekeş-i pūd u târdan²⁰²
11. Demdür ki meyl-sâz-ı çerâğân olup nesîm²⁰³
Şad-şem^c -i şu^c le-güster ola hârzârdan²⁰⁴
12. Demdür ola hezâr ‘arağ-rîz-i cām-ı gül²⁰⁵
Her lahza lü[’]lü-i müje-i eşk-bârdan²⁰⁶

¹⁹⁸ 5b nergisi Ü2] ter gibi R2

¹⁹⁹ 6a pîşine-i Ü2] bîşine-i Ü3, pîşine R2

²⁰⁰ 7b çâkdârdan Ü2] hâkdârdan Ü1 Ü3 Mil1

²⁰¹ 9b perkâr-ı cüy Ü2] perkâr-ı cüyü Ü1 Ü4 R1 R3 E, bir kâr-ı cüy Ü3, bir kâr-ı cüyü Ü5 E

²⁰² 10b pūd u Ü2] pūd R3 N

²⁰³ 11a mey Ü2] – Ü4 R1 N E

²⁰⁴ 11b hârzârdan Ü2] hâr u zârdan Ü4 AE

²⁰⁵ 12a demdür ola hezâr Ü2] demdür k’ola hezâr Ü1 Ü6 Mil1, demdür ki ola hezâr Ü4 R1 R3 N, demdür bûlbûl ola Ü3

²⁰⁶ 12b her Ü2] bir Ü1 Mil1 / lü[’]lü-i Ü2] lüle-i Ü3 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil2 N, lüle Ü4, ola Ü1, olmaya Mil1 / müje Ü2 [müje-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE

13. Demdür ola benefşe ser-efgende-i hicāb²⁰⁷
Mestāne cünbiş-i gül ü āvāz-ı hārdan²⁰⁸
14. Demdür şu resme ebr-i bahār ola reşha-riz²⁰⁹
Gül ittikā-yı şāh ide havf-ı işārdan²¹⁰
15. Demdür tehī piyāle-i hum-hāne-i çemen
Reng iktisāb olup mey-i āteş-ı izārdan²¹¹
16. Tahrīr-sāz-ı nağme ola muṭrib-i hezār²¹²
Pākīze böyle bir ğazel-i ābdārdan
17. Güller bitürse bād-ı emel köhne hārdan
Geçmez hezār-ı dil güneh-i rūzgārdan²¹³
18. Dil gūşe-gir-i uzlet ü ol nev-bahār-ı nāz²¹⁴
Gelmez mişāl-i serv leb-i cūybārdan
19. Da vetde ol perīveşi āhum buḥūr ile²¹⁵
Çıkmaz egerçi dā'ire-i i' tizārdan²¹⁶
20. İtmekde naqd-i şabrı telef şāhid-i hevā
Çün sīm-i eşk ceyb-i dil-i der-kenārdan²¹⁷

²⁰⁷ 13a demdür ola Ü2] demdür ki ola Ü4 R1 AE E

²⁰⁸ 13b gül ü Ü2] gül Ü5 / āvāz-ı Ü2] āzār-ı Ü1, envār-ı AE

²⁰⁹ 14a demdür Ü2] demdür ki AE / şu resme Ü2] şūriş-i AE / reşha-riz Ü2] reşha-ḥiz R2, reşhādār Mill

²¹⁰ 14b işārdan Ü2] ḡubārdan Ü4 R1 N E

²¹¹ 15b iktisāb Ü2] el-hayāt R2 / olup Ü2] olur Ü1 Mill, oldı E

²¹² 16a tahrīr Ü2] tahrik Ü3 Ü4 R1 R3 N E

²¹³ 17b güneh-i Ü2] gene Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1 R2 Mill N E, yine ol Ü6, yine R3

²¹⁴ 18a uzlet ü ol Ü2] evvel Ü3, uzlet olup R2, uzlet ol N AE / nev-bahār-ı nāz Ü2] nev-nihālden Mill

²¹⁵ 19a perīveşi Ü2] perīveş N AE

²¹⁶ 19b i' tizārdan Ü2] i' tibārdan R1 E

²¹⁷ 20b sīm-i Ü2] sīb-i R2

21. Peymāne-baḥş-i ‘ışk olalı dest-i ḥüsn-i nāz²¹⁸

Ğaltān külāh-ı şabr ser-i ihtiyārdan²¹⁹

22. Bî-bāk nūş-ı bāde-i peymāne-i cünūn

Olmaz şikeste dil ḥired-i ta‘ nekārdan²²⁰

23. Bir dil ki cām-ı ‘ışkla mest-i müdām ola

Gül-gūnedār-ı şerm ola mı reng-i ‘ārdan²²¹

24. Bir dil ki hem-nişīn-i neşāt-ı vişāl ola

Ḥaz̤z eylesün mi ğam gibi bir yādigārdan

25. Bir dil ki zūr-ı ‘ışkla zār u nizār ola²²²

Düşmez hilālveş naẓar-ı i‘ tibārdan

26. Bir dil ki āšnā-yı tarīk-i niyāz ola

Ḥarf-i cevāz alur dehen-i zīnhārdan²²³

27. Bir dil ki ḥār-zār-ı gülistān-ı şevk ola²²⁴

Ser-māye-i tebessüm alur girye-zārdan²²⁵

28. Bir dil ki dūr-bīn ola mānende-i ḥired

Naẓş-ı şafā görür şuver-i intizārdan²²⁶

29. Bir dil ki şevkına çeke ‘ışkuñ mey-i niyāz²²⁷

Zībā turunc buse alur la‘ l-i yārdan

²¹⁸ 21a olalı Ü2] ola mı Ü3 / nāz Ü2] yār Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 N AE E

²¹⁹ 21b ihtiyārdan Ü2] ihtiyārdan N AE

²²⁰ 22b ta‘ nekārdan Ü2] rüzgārdan Ü1, ta‘ nkārdan AE

²²¹ 23b reng-i ‘ārdan Ü2] reng-i ḥārdan Ü1 Mil1

²²² 25a zūr-ı Ü2] sūz-ı Ü1 Ü4 R1 R3 Mil1 N E, derd-i Ü3, zerd ü Ü6 R2 Mil2 / nizār Ü2] hezār Ü1

²²³ 26b alur Ü2] olur Ü1 Mil1

²²⁴ 27a ḥār-zār-ı Ü2] ḥāne-zār-ı Ü1 Ü4 Ü6 R1 N, ḥāne-zād-ı R2

²²⁵ 27b alur Ü2] olur Ü1 Ü5 Mil1 AE

²²⁶ 28b şafā görür şuver-i Ü2] şuver görür naẓar-ı E / görür Ü2] görür yine Mil2

²²⁷ 29a şevkına Ü2] ‘ışkına Ü6

30. Bir dil ki hem-piyāle-i Cemşid-i ‘ışk ola
Bāc-ı neşāṭ alur keder-i rūzgārdan²²⁸
31. Olmaz güsiste ḥalkā-i bezm-i şarāb-ı ‘ışk²²⁹
Cām-ı sipihr fāriğ olunca güzārdan
32. Heb cūr‘ a-i maḥabbet-i şahbā-yı ‘ışkdur²³⁰
Rizān olan bu kāse-i mīnā-nigārdan²³¹
33. Heb ‘ışkdur murād-ı ḥarīfān-ı bezm-i mül²³²
Cām-ı şafā-şi‘ār-ı mey-i hoş-güvārdan²³³
34. Heb ‘ışkdur peyām-ı neşāṭ-āver-i hezār
Şūrīde şāhid-i gül-i nev-iştihārdan²³⁴
35. Heb ‘ışkdur şirāre-zen-i ḥānmān-ı gül²³⁵
Heb ‘ışkdur gelen nefes-i nev-bahārdan
36. Heb ‘ışkdur hezār-ı dili nağme-sāz iden
Gül-berg-i na‘t-ı zāt-ı nübüvvet ü jārdan²³⁶
37. Şāh-ı rüsül ki zāt-ı nübüvvet-penāhıdur²³⁷
Ser-cümle-i murād bu heft ü çihārdan²³⁸

²²⁸ 30b keder-i Ü2] güzër-i Ü4 R1 N E

²²⁹ 31a güsiste Ü2] şikeste Ü4 R1 N AE E / şarāb-ı ‘ışk Ü2] şarāb-ı mül Ü6

²³⁰ 32a maḥabbet-i Ü2] maḥabbet ü R1 R2 R3 N E, ḥaḳīḳat-i Ü1 Mil1

²³¹ 32b mīnā-nigārdan Ü2] mīnā-kārdan R3

²³² Bu beyit (Ü3) (Ü4) (R1) (AE) (E) nüshalarında yoktur.

²³³ 33b şi‘ār-ı Ü2] şi‘ār u Ü1 Ü4 Ü6 R2 R3 Mil1 N

²³⁴ 34b şāhid-i Ü2] şāh-ı AE

²³⁵ Bu beyit (Ü5) (Ü6) (AE) nüshalarında yoktur.

²³⁶ 36b nübüvvet ü jārdan Ü2] nübüvvet-medārdan Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 N E, nübüvvet-derārdan Mil2 AE

²³⁷ 37a nübüvvet Ü2] risālet Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E

²³⁸ 37b ser-cümle-i Ü2] ser-cümle R1 / heft ü çihārdan Ü2] heft çihārdan Ü1 Ü5 Mil1 AE

38. Şāh-ı rūsül ki peyk-i sepük-pā-yı da‘ veti²³⁹
Döndürdi rû-yı mihri ser-i reh-güzârdan²⁴⁰

39. Şāh-ı rūsül ki himmeti bir şāh-ı köhneyi
Kıldı nihāl ravza-i dārü’l-ķarârdan²⁴¹

40. Ol şeb ki irdi da‘ vete Rūhü’l-emîn ile
Kaşr-ı vişāl-i heft münakkaş izârdan²⁴²

41. Ser-tābe-pāy ġarķa-i emvāc-ı feyz olup
Mevvāc-ı baħr-ı nūr-ı tecellî-şi‘ ârdan

42. İzn-i nüzûl ile olıcaķ soñra müsteṭāb²⁴³
Geldi bu penç tuħfe ile Dāddârdan²⁴⁴

43. Ĥalvet-nişîn-i ġār ki bulmaz reh-i duħûl²⁴⁵
Ĥaşmı cevāb-ı ye’s alup perdedârdan²⁴⁶

44. Leb-teşnegānı eyledi sîrāb-ı cû-yı feyz
Ser-lûle-i benān-ı kef-i çeşmedârdan²⁴⁷

45. Eyler nişār cünbiş-i dest-i mehābeti²⁴⁸
Naķd-i metāneti kemer-i kūhsârdan²⁴⁹

²³⁹ Bu beyit (Mil1)’de yoktur.

²⁴⁰ 38b mihri Ü2] mihr AE

²⁴¹ 39b nihāl Ü2] ķarār AE

²⁴² 40b vişāl-i Ü2] vişāle Ü5 Ü6 R2 Mil2 AE

²⁴³ 42a İzn-i nüzûl Ü2] ezden Ü3

²⁴⁴ Bu beyit (Ü5) ve (AE)’de yoktur.

²⁴⁵ 43a ġār Ü2] ġarı Ü3

²⁴⁶ 43b alup Ü2] olup Mil1

²⁴⁷ 44b Ser-lûle-i Ü2] Her lûle R1 E / çeşmedârdan Ü2] çeşmebârdan Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2
N AE E, çeşmesârdan Ü1

²⁴⁸ 45a Eyler Ü2] İde Ü4

²⁴⁹ 45b metāneti Ü2] ģayâtı Ü1 Mil1

46. Eyler izāle bāng-i bülend-i hükūmeti
Ḥāb-ı girānı ḥāşiyet-i köknārdan²⁵⁰

47. Eylerse tîğ-ı ḳahrını der-kār ḥakk ider
Ḥarf-i vifāḳı şafḥa-i leyl ü nehārdan²⁵¹

48. Olsa nesīm-i Ka‘be-rev-i luṭfı feyz-baḥş
Güller biterdi her yaña vādī-i nārdan²⁵²

49. Fersūde olmayınca per-i şāh-bāz-ı çarḥ
Şayd-efken-i şerī‘ati ḳalmaz şikārdan²⁵³

50. Heb nağme-senc-i midḥati eczā-yı rûzgār
Āvāze-i şenāsı gelür her diyārdan

51. Tarz-āşnā-yı naḳş-ı şenāsı olursa dil²⁵⁴
Üstād-ı feyz-i pür-meded-i Kirdgārdan²⁵⁵

52. Ḥidmet-güzār-ı na‘tı olup ḥāme-i zebān²⁵⁶
Şad tevbe-i naşūḥ ide cürm-i ḳarārdan²⁵⁷

53. Ḥāmem revān ider ise ta‘dād-ı medḥine²⁵⁸
Āb-ı ḥayātı micmere-i yem-nişārdan²⁵⁹

²⁵⁰ 46b girānı Ü2] girān AE

²⁵¹ 47b vifāḳı Ü2] vefāyı Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N AE E

²⁵² 48b biterdi Ü2] bitürdi AE E

²⁵³ 49b şerī‘ati Ü2] şerī‘at AE

²⁵⁴ 51a naḳş-ı şenāsı Ü2] medḥ ü şenāsı Ü3

²⁵⁵ 51b Kirdgārdan Ü2] rûzgārdan Ü1

²⁵⁶ 52a Ḥidmet-güzār-ı Ü2] Ḥidmet-zebān-ı Ü4 R1 N E / ḥāme-i Ü2] nāme-i Ü4 R1 Mil1 N E, ḥāne-i Ü3

²⁵⁷ 52b ide Ü2] eyile Mil1

²⁵⁸ 53a revān Ü2] güzār Ü4 R1 N E / ider ise Ü2] iderse de Ü1 Ü4 R1 R3 Mil1 Mil2 N E, iderse Ü3 Ü5
Ü6 R2 AE / ta‘dād-ı Ü2] Bağdād-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N E

²⁵⁹ 53b Āb-ı ḥayātı Ü2] Āb-ı ḥayāl-i Ü4 R1 R2 R3 N E

54. Ol sâde-dil gedâ gibi kim feyz-ı ħâh olur²⁶⁰

Yek kûze âb-ı tîre ile şehryârdan²⁶¹

55. Mağşûd ħâk-pâyine bir intisâbdur

Ėadr-i bülend-i dest-res-i iktidârdan²⁶²

56. Ümmîd odur ħalâş ola dâmân-ı cân u dil²⁶³

Dest-i nesîm-i mekremetile ħubârdan²⁶⁴

57. Oldum nişâne ta‘ ne-i seng-i melâmete²⁶⁵

Nâ-sâz-kârî-i dil-i nâ-hüşyârdan

58. Cân beste çeşm-i ħâbgeh-i ħaflet-âverî²⁶⁶

Dil mest bâde-i heves-i nâ-güvârdan

59. Yâ Rab âb-ı çeşm-i nedâmet-sirişk-i dil

Mağv it ħubâr-ı cürmi ten-i ħâksârdan

60. Yâ Rab be-tâb-ı sîne-i âteş-dilân-ı ‘ışk²⁶⁷

Bî-gâne kıлма şem‘-i ümîdüm şirârdan

61. Yâ Rab be-dâm-sâzî-i zülf eyleme cüdâ

Murg-ı nigâhı lâne-i ebrû-yı yârdan

62. Yâ Rab be-sîne-çâki-i ħüsn eyle vâ-rehâ²⁶⁸

Reng-i ħicâbı rû-yı dil-i şermsârdan²⁶⁹

²⁶⁰ 54a olur Ü2] ola R2

²⁶¹ 54b Yek Ü2] Biñ R1R3 N / ile Ü2] – Ü4

²⁶² 55b Ėadr-i Ü2] Ėadri Ü1 Ü3 Ü5 R2 R3 Mil1 N AE, Kıldı Ü4 R1 N E

²⁶³ 56a Ümmîd odur Ü2] Ümmiddür Ü3 Ü4 R1 N E / cân u Ü2] cân AE

²⁶⁴ 56b mekremetile Ü2] mekremetüñle Ü1 Mil1

²⁶⁵ 57a melâmete Ü2] melâmet Mil2

²⁶⁶ 58a ħâbgeh-i Ü2] ħübgeh-i R1

²⁶⁷ 60a be-tâb-ı Ü2] be-şân-ı Ü4 R1 N E

²⁶⁸ 62a be-sîne-i Ü2] [be-sîne Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

²⁶⁹ 62b ħicâbı Ü2] ħicâb AE

63. Yā Rab be-evvelin-sebak-ı hāne-i ezel
Kıl nükte-gir-i tab‘ umı ser-levh-i kardan²⁷⁰
64. Ser-levh-i na‘ t-ı naḡs-ı cemāl-i peyāmbere²⁷¹
Kim hırz-ı cān-ı ümmet imiş havf-ı nārdan²⁷²
65. Eyler ḡalās zıll-ı livā-yı ‘ ināyeti
Sūzān-ı ḡaşrı germi-i rüz-ı şümārdan²⁷³
66. Benden şenā-yı zātına şad-şevk ‘ İşmeti
İlhām-ı luḡf-ı ḡazret-i Āmirzgārdan
67. Tā reḡg-i mülk-i Çin ide sūdāger-i nesim
Dükkān-ı bāḡ-ı nāfe-i müşk-i Tatārdan
68. Şad-kāfile taḡiyyet ü teslīm ola revān
Ol zāt-ı bā-kemāle şıḡār u kibārdan²⁷⁴

2

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Kulum ammā efendüm pādīşāh-ı dīn-penāhumdur²⁷⁵
Ki gerdün dergeh-i rū-māl der-i efḡāl-ḡāhumdur

²⁷⁰ 63b Kıl Ü2] Kıldı Ü3 / nükte-gir-i Ü2] nükte gibi Ü1 Mill

²⁷¹ 64a cemāl-i Ü2] ḡayāl-i Ü1 Mill

²⁷² 64b havf-ı nārdan Ü2] ḡarf-ı nārdan Ü4, ḡarf-ı tārdan R1 N E

²⁷³ 65b germi-i Ü2] germi Ü3 / rüz-ı Ü2] rüz u Ü4

²⁷⁴ 68b bā-kemāle Ü2] pūr-kemāl Ü1 Mill

²⁷⁵ Bu kasideden önce (H) nüshasında iki şiir daha mevcuttur fakat bu nüsha temin edilemediği için şiirler buraya kaydedilmedi. Söz konusu şiirler Haluk İpekten’in kitabında ‘Na‘t’ ve ‘Der-Medḡ-i Çār-Yār-ı Güzin’ başlıkları altında yer almaktadır.

2: - Ü2, R2 186b

2. Ebu'l-feth ol şeh-i Sultân Mehemmed Hân-ı ğāzî kim
Sa' âdetdür ki dergâhı hemîşe busegâhumdur
3. Şu' â' ın mihr o şâhenşâha pây-nizâr idüp dir kim
Fürûgum pertev-i zerrîn-rikâb-ı pâdişâhumdur
4. Aña dirse sezâdur ol şehinşâh-ı cihân-perver
Şehân fermân-revâna naķş-ı na' l encüm sipâhumdur
5. Benüm devletlü hünkârüm eger luţf eyleyüp dirseñ
Ķapumda ' İşmeti eski Ķulumdur medh-ĥ' âhumdur
6. Yeter ser-mâye-i ' izz ü şeref bu ' abd-ı nâ-ĉîze
Hemân dünyâda maķşûdum budur Mevlâ güvâhumdur
7. Serîr-i saltanatda zât-ı pâküñ üstüvâr olsun
Du' â-yı devletüñ her ĉend vird-i şubĥgâhumdur

3²⁷⁶

Fe' ülün Fe' ülün Fe' ülün Fe' ül

1. Ebu'l-feth Sultân Mehemmed k' odur
Sipihr-âstân şâh-ı gerdün-veķâr
2. O sultân-ı ğāzî ki dergâhına
Yüzin görmege teşne şad tâcdâr
3. Daĥi görmedi dide-i rûzgâr
Ferîdün-meniş böyle bir şehryâr

²⁷⁶ 3: - Ü2, R2 201a

4. Zamānında āsūde ḥalk-ı cihān
Vücūdile ma' mūre şehir ü diyār
5. Kimūñ cānı var doḡuna kimseye
Meger zūlf-i yāre nesīm-i bahār
6. Rikāb-ı hümāyūnına cezb idüp
Bu eski ḡulın itdi bā-i' tibār
7. Ḥaṭādan Ḥudā ḥıfz idüp zātını
Serir-i sa' ādetde ide ber-ḡarār

(GAZELLER)

İBTİDÂ-İ ĞAZELİYYÂT ‘İŞMETİ EFENDİ RAHMETULLÂH²⁷⁷

1

Mefâ‘ ilün Fe‘ ilâtün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün

1. İderdi merhamet ol ğamzekâr-ı nâz baña²⁷⁸
Vireydi baht eger fırsat-ı niyâz baña²⁷⁹
2. Zebân-ı lâlûmi bî-gâne-i niyâz itdi²⁸⁰
Cefâlar eyledi bu çarh-ı hîle-bâz baña²⁸¹
3. Neden bilürdi dil âyîn-i bezm-i dildârı
Açılmasaydı eger perdedâr-ı râz baña²⁸²
4. Nigâh-ı mihr-i vefâ zanneder görenammâ²⁸³
Ne güşeler ider ol çeşm-i fitne-sâz baña
5. Henüz ‘İşmetiyâ mest-i cām-ı pîşînüm²⁸⁴
Neler şunar daği sâkî-i dil-nüvâz baña²⁸⁵

²⁷⁷ Başlık: İbtidâ-i Ğazeliyyât-ı ‘İşmetî Efendi Raḥmetullâh Ü2] İbtidâ-i Ğazeliyyât Ü4, Harfû'l-Elif Ü6 E, Fi Harfe'l-Elif Mil1, Ğazeliyyât Mil2, Ğazeliyyât-ı Merhûm ‘İşmetî Efendi AE

G.1: Ü1 18a, Ü2 23b, Ü3 31b, Ü4 3b, Ü5 92b, Ü6 121b, R1 66b, R2 186b, R3 3b, Mil1 3b, Mil2 3b, N 39a, AE 4b, E 47b

²⁷⁸ 1a ol Ü2] ey R1 N E

²⁷⁹ 1b fırsat Ü2] ruḥşat Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

²⁸⁰ 2a lâlûmi Ü2] - Ü1

²⁸¹ 2b çarh-ı Ü2] şabr-ı Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 N E, baht-ı Mil2

²⁸² 3b Açılmasaydı Ü2] Açılmayaydı Ü5

²⁸³ 4a mihr-i Ü2] mihr ü Ü1 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil2 E / gören Ü2] görüñ Ü4 R1 N E

²⁸⁴ 5a mest-i cām-ı pîşînüm Ü2] cām-ı bezm-i pîşînüm Ü3 Ü4 R1 N E

²⁸⁵ 5b Neler Ü2] Sâğar Ü5

Mef' ūlū Fā' ilātū Mefā' ilū Fā' ilūn

1. Hūn-āb-ı dil ki dide-i giryāne çıkdı heb
Emvāc-ı derd sāhil-i dermāne çıkdı heb
2. Zīr-i zemīn-i sinedeki rīze seng-i ğam²⁸⁷
Seyl-āb-ı eşk-i çeşmile meydāne çıkdı heb
3. Bir kārīvān ki eyledüm andan ümīd-i feyz²⁸⁸
Peymāne-i 'azīz ile mestāne çıkdı heb²⁸⁹
4. Hūn-ı cigerle besledüm ol naḥl-i nāzı ḥayf²⁹⁰
Bār-ı vişāli bir iki nā-dāne çıkdı heb
5. Tūmār-ı ğamda' İşmetiyā ḥātem-i dilūñ²⁹¹
Naḫş-ı ḥired-firībi ğarībāne çıkdı heb²⁹²

G.2: Ü1 18a, Ü2 23b, Ü3 31b, Ü4 3b, Ü5 92b, Ü6 121b, R1 66b, R2 186b, R3 3b, Mil1 4a, Mil2 4a, N 39a, AE 4b, E 47b

²⁸⁶ Başlık: Fī'l-Bā Ü2] Fī Ḥarfe'l-Bā Ü4 Mil1, Ḥarfū'l-Bā Ü5 Ü6 E

²⁸⁷ 2a Zīr-i zemīn-i sinedeki Ü2] Zīb-i zemīn-i sine olanı Ü6

²⁸⁸ 3a Bir Ü2] Her Ü3 / kārīvān Ü2] kārīvān Ü4 R2 Mil1, kārīvān R1 E / andan ümīd-i Ü2] idem āb-ı Mil1

²⁸⁹ 3b 'azīz Ü2] ğurūr Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

²⁹⁰ 4a nāzı Ü2] nāz AE / ḥayf Ü2] kim Mil1

²⁹¹ 5a ğamdaÜ2] ğamla R1

²⁹² 5b ḥired-firībi Ü2] ḥired-zemīni Mil1

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

1. Dilâ sultân-ı ‘ışkuñ bendesi bâý u gedâdur heb
Yanında en gedâ kemter ğulâmı pâdişâdur heb
2. Hemân ben bende mi şanduñ o mâhuñ zülfine bende
Kemend-i zülf-i yâre ğalkı-ı ‘âlem mübtelâdur heb
3. Murâduñ ‘aksine devr itse ğam çekme felek dâyim
Bu çarğuñ vaşfı erbâb-ı dile çün nâ-sezâdur heb
4. Ser-i kūyuñda ‘âşıklar n’ola âh u fiĝân itse²⁹⁴
Şehâ erbâb-ı ‘ışkuñ cümlesi ehl-i hevâdur heb
5. ‘Aceb mi ‘İşmeti biz zulmet-i ğamdan ğalâş olsağ²⁹⁵
O mâhuñ mihr-i ruhsâriyle ‘âlem pür-ziyâdur heb

ḤARFÜ’-T-TÂ**Mef‘ ülü Mefâ‘ ilü Mefâ‘ ilü Fe‘ ülün**

1. ‘İşk içre ne dervîşe ne ğod şâhe niyâz it²⁹⁶
Her kâr ki düşvâr ola Allâhe niyâz it

G.3 - Ü2, R2 201b, AE 4b derkenarda

²⁹³ Başlık: - Ü2 [AE

²⁹⁴ 4a Ser-i R2] Seri AE

²⁹⁵ 5a biz R2] bir AE

G.4: - Ü2, Ü1 18a, Ü5 92b, R2 8b, Mil1 4b

²⁹⁶ 1a dervîşe R2] dervîş ü Ü1

2. Kıl āh-ı seḥergāhuñı ser-māye-i maḳşūd²⁹⁷
Mānend-i şabā bir gül-i nev-cāhe niyāz it²⁹⁸
3. Bir zevḳde yüz cām ile bir dem meded ey şevḳ
‘Özr ile gelen her ğam-ı cāngāhe niyāz it
4. Ser-rişte-i ümmīdūñ eger olsa da pür-pīç
Bir ‘uḳde-güşā ‘ārif-i āgāhe niyāz it²⁹⁹
5. Ol şūḥ bugün ‘İşmetiyā seyre çıkarmış³⁰⁰
‘Uşşāḳla var sen de ser-i rāhe niyāz it

5

Mef‘ülü Fā‘ ilātü Mefā‘ ilü Fā‘ ilün

1. Dil mest zülf-i yārda feryād u āh mest
Ehl-i hevā hemīşe olur şāmgāh mest
2. Bir dem müyesser olmadı huşyārī-i ferāğ
Geh pür-ḥumār bu dil-i āvāre gāh mest
3. İtdi nişāne ta‘ ne-i aġyāre sīnemi
Bed-mestlikler eyledi baḥt-ı siyāh-mest
4. Her mū-yı sīne bāde-i miḥnetle ser-girān
Tā cür‘ a ile olurı mış her giyāh mest³⁰¹

²⁹⁷ 2a āh-ı seher-gāhunı Ü1] vaḳt-ı seḥer kāse-i R2

²⁹⁸ 2b bir R2] her Ü1 Ü5 Mill

²⁹⁹ 4b ‘uḳde-güşā R2] ğuşşa-güşā Ü1

³⁰⁰ 5a çıkarmış R2] gidermiş Ü1 Mill

G.5: - Ü2, Ü1 18a, Mill 3b

³⁰¹ 4b her Ü1] – Mill

5. İşbāt-ı ‘ışk eylemedi baña ‘İşmeti
Da‘ vā olur mı şıdk olunca güvāh mest

ḤARFÜ’D-DĀL

6

Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Kūh-ı ğam içre olmasam Ferhād³⁰²
O lebi şirîn eylemez beni yād³⁰³
2. Murğ-ı dil dām-ı zülfine düşdi
İde mi kuşca cānumı āzād
3. Dil-i bī-çāre bezm-i ‘ışkında
Nāyveş tırmayup ider feryād
4. Böyle ‘ālī-ķader güzel olmaz
Ķatı yuķarudan boyı şimşād³⁰⁴
5. İder ‘ışkı hevāsı āķır-ı kār³⁰⁵
Ķırmen-i ‘ömri ‘İşmeti ber-bād³⁰⁶

G.6: - Ü2, Ü1 18a, Ü3 31b, Ü4 3b, Ü5 92b, R1 66b, N 39a, E 47b

³⁰² 1a olmasam Ü3] olmuşum Ü1 Ü4 N

³⁰³ 1b O Ü3] Oİ Ü4

³⁰⁴ 4b yuķarudan Ü3] yuķardan ol Ü1 N

³⁰⁵ 5a hevāsı Ü3] hevāyı Ü1

³⁰⁶ 5b ‘ömri Ü3] şabrı Ü1 Ü4 Ü5 N

ḤARFÜ'R-RĀ

7

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Bezme rindān mey-i sāğarla keder virmezler³⁰⁷
Āftāb olsa gelen meclise yer virmezler
2. Şehr-i 'ışkuñ ezelī resmi budur kim anda³⁰⁸
Şeb-i deycūr-ı ğama tīb-ı seher virmezler
3. 'Işk da' vāsın idenler zürefādur şimdi
Her cefā-cū güzelüñ yolına ser virmezler
4. Hūbdur şöhet-i yārān ne kaçarsun zāhid³⁰⁹
Saña sāğar yerine hūn-ı ciger virmezler
5. 'İşmeti ser-zeniş-i dehre taḥammül nice bir
Derd-i ḳahrın çekene 'ömr-i dīger virmezler

8

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Hemīşe kendüyi dil böyle nāl idüp n'eyler³¹⁰
Vişāle çāre bulunmaz ḥayāl idüp n'eyler

G.7: Ü1 19b, Ü2 24a, Ü3 32a, Ü4 4a, Ü5 92b, Ü6 122a, R1 67a, R2 188a, R3 4a, Mil1 7b, Mil2 4a, N 39a, AE 4b, E 47b

³⁰⁷ 1a mey-i Ü2] mey ü Ü1 Ü3 Ü6 R2 Mil1 / keder Ü2] güzër Ü3 R1 E

³⁰⁸ 2a Şehr-i Ü2] Süz-ı Ü6 / resmi Ü2] resm AE

³⁰⁹ 4a şöhet-i yārān Ü2] meclis-i rindān N

G.8: Ü1 20a, Ü2 24a, Ü3 32a, Ü4 4a, Ü5 92b, Ü6 122a, R1 67a, R2 187b, R3 4a, Mil1 7b, Mil2 4a, N 39a, AE 5a, E 47b

³¹⁰ 1a nāl Ü2] bāl Mil1

2. Nüvîd-i luţf  tururmiş nes m la  linden³¹¹
O genc-i r za a ılmaz su   l id p n eyler³¹²
3. Na  r olur mı felekde meger o ebr ya³¹³
Hil l  addini b -h de d ll id p n eyler
4. O şeh-suv r ider   nki bir nig h  diri  ³¹⁴
Varup rik bına dil r y-m l id p n eyler
5. Ser-i rehinde g r p   şmet -i z r  dimiř³¹⁵
Bilinmed k nesi var   r -  l id p n eyler

9

Mef   il n Fe  il t n Mef   il n Fe  il n

1. Dil  n g rince o ş    nice  ar r   alur
O m h-p reyi kim g rse i tiy r   alur
2. Kem l-i şev  la girdi reh-i ma abbete dil
Giderse b yle bulup   n-i z lf   y r   alur³¹⁶
3.    Aceb ki b yle ser-end z-  mest iken nergis³¹⁷
Yine elinde biraz c m-  zer-nig r   alur³¹⁸

³¹¹ 2a  tururmiş  2] şorarmiş  1  3  4  5  6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

³¹² 2b r z  2 [r za  4

³¹³ 3a o  2] ol  3  6 N

³¹⁴ 4a   nki bir nig h   2] bir nig h    nki  3  6

³¹⁵ 5a z r   2] z r Mil1

G.9:  1 18b,  2 24a,  3 32a,  4 4a,  5 93b,  6 122a, R1 67b, R2 189a, R3 4a, Mil1 4b, Mil2 4b, N 39b, AE 5a, E 48a

³¹⁶ 2b z lf    2] z lf-i  1  3  4  5  6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 AE N E

³¹⁷ 3a ser-end z-  mest  2] mest-i ser-end z  4

³¹⁸ 3b biraz  2] hez r  3

4. Bahār-ı devleti qalmaz giçer gülüñ ammā
Dil-i hezārda āzār-ı zaḥm-ı ḥārı qalur
5. Ğurūr-ı ḥüsni qosun yār ‘İşmeti o meyüñ³¹⁹
Zamān olur ki gider neşvesi ḥumārı qalur

10

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Fenāsın ‘ālemüñ gūş itmeyüp efsāne şanmışlar³²⁰
Cem ü Key ‘işret-i yek-rüzeyi āyā ne şanmışlar³²¹
2. Kitāb-ı ḥüsnden ḥarf-ı vefāyı eylemişler ḥakk
Anı nā-āşnāyān-ı hevā bī-gāne (şanmışlar)
3. Bu demde zevk u şādī ḥāṭıra gelmek umulmaz mı³²²
Meger dil ḥānesin vīrān görüp mey-ḥāne (şanmışlar)
4. O ser-keş baḳmayup ‘uşşāka geçmiş kīn ü naḥvetle³²³
Anı ol sāde-levḥān şīve-i mestāne şanmışlar³²⁴
5. Gelüp bī-bāk rū-māl eylemişsin pā-yı dildāre³²⁵
Seni meclisde yārān ‘İşmeti dīvāne şanmışlar

³¹⁹ 5a meyüñ Ü2] mehüñ Ü1 Mil1

G.10: Ü1 19b, Ü2 24b, Ü3 32b, Ü4 4a, Ü5 94a, Ü6 122b, R1 67b, R2 188a, R3 4b, Mil1 7a, Mil2 4b, N 39b, AE 5b, E 48a

³²⁰ 1a ‘ālemüñ gūş itmeyüp Ü2] gūş idüp bu ‘ālemüñ N / itmeyüp Ü2] eyleyüp Ü3

³²¹ 1b āyā Ü2] ammā Ü3

³²² 3a zevk u Ü2] zevk-i Ü4 Mil2 N AE / umulmaz mı Ü2] umulmazdı Ü3 Ü5 Ü6 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

³²³ 4a kīn ü Ü2] kīn-i Ü3 Ü4 R1 AE E

³²⁴ 4b levḥān Ü2] levḥān Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

³²⁵ 5a bī-bāk Ü2] bī-pāk Mil1 AE / dildāre Ü2] dildārı R2 Mil2

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1. Kağıyup hışmıla ebrūlarını çin eyler
Tırmaz ol şūh-ı cefā-pīşe baña kın eyler³²⁶
2. Dökmede kanını erbāb-ı dilūñ ol hūñi
Bileyüp hañçer-i hūñ-rizini keskin eyler
3. Şöyle germiyyeti var āteş-i ‘ışkuñda gönül³²⁷
Çeşme-i çeşmüm anı ābla teskīn eyler³²⁸
4. Beni şād itmedi bir lahza hayāliyle o şūh³²⁹
Dem-be-dem miñnet-i hicrāniyle ğamkīn eyler³³⁰
5. Varmazuz ‘İşmetiyā kūyına yāruñ çünkim
Kağıyup hışmıla ebrūlarını çin eyler

Mütefā‘ilün Fe‘ülün Mütefā‘ilün Fe‘ülün

1. Gül-i aldan [...] geçüp dil mey-i rūh-perver ister
O da çarha uydı her bār dem-i kār-ı dīger ister³³¹

G.11: Ü2 24b, Ü5 93b

³²⁶ 1b Tırmaz Ü2] Durmaz Ü5

³²⁷ 3a ‘ışkuñda gönül Ü2] ‘ışkuñ dilde Ü5

³²⁸ 3b – Ü2 [ābla Ü5

³²⁹ 4a hayāliyle Ü2] vişāliyle Ü5

³³⁰ 4b hicrāniyle Ü2] hecri ile Ü5

G.12: Ü1 19b, Ü2 24b, Ü3 32b, Ü4 4b, Ü5 93b, R1 67b, R2 190b, Mil1 6b, Mil2 5a, N 39b, AE 5b, E 48a

³³¹ 1b bār Ü2] dem Mil2 AE / dem-i Ü2] ser-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1 Mil1 Mil2 N AE E, ser u R2

2. Dil-i bî-ķarār n'itsün gül ü lālesin bu bāğūñ³³²
Mey-i hecr-i nā-ümīdi ne sebū ne sāğar ister³³³
3. Ruḥ-ı ḥāksār-ı ümmīd yine açılurđı ammā
Dem-i jeng-bār-ı eyyām eşer eylemez yer ister
4. Der ü deşt pür-tef ü sūz ḥāzer ey ḥamāme-i dil³³⁴
Bu hevā-yı āteş-engīz yine āteşin per ister³³⁵
5. Bu serāçe şey degilken nāzarında 'İşmetinūñ³³⁶
Bu 'aceb ki çeşmi her dem yine gevher-i ter ister³³⁷

13

Nazīre-i 'İşmeti³³⁸

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Niķābuñ yüzden ey mehrū gider ruḥsārı görsünler
Temāşā eylesünler nic{e} olur dīdārı görsünler
2. Şalın biñ nāzla ey serv-i nāzum bāğ-ı ḥüsn içre³³⁹
Meded üftādelər ol şīve-i reftārı görsünler
3. Ṭabībüm künc-i ġāmda derd-i hecrūñle senūñ aḥbāb
Neler taḥsīl idüptür ol dil ü bīmārı görsünler³⁴⁰

³³² 2a bî-ķarār Ü2] bî-ķarārı E / lālesin Ü2] lālesi R1 E

³³³ 2b hecr-i Ü2] hecr ü Ü3 / nā-ümīdi Ü2] nā-murādı Mill

³³⁴ 4a pür-tef ü Ü2] pür-tef-i Ü4 AE E

³³⁵ 4b per Ü2] ter R2 Mill

³³⁶ Bu beyit, (Ü4, R1, N, E)de yoktur.

³³⁷ 5b –Ü2 [ter Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1 R2 Mill1 Mill2 N AE E

G.13: Ü2 25a, R2 191b, AE 13b derkenarda

³³⁸ Başlık: - Ü2 [AE

³³⁹ 2a ey Ü2] çık R2 AE

³⁴⁰ 3b dil ü Ü2] dil-i R2

4. Senüñ la‘ l-i lebüñ hod ey perī āb-ı zülāl olmış³⁴¹
Anı şun teşne-diller nic{e} olurmuş bārī görsünler³⁴²
5. Eger ey ‘İşmetī mihr ü vefā isterse ‘ aşıklar³⁴³
Varup yār eşigine yüz sürüp yalvarı (görsünler)

14

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

1. Şimdi şafā dilüñ ki ne nām u ne şānı var³⁴⁴
Āsīb-i dehr-i cevri felekden emānı var³⁴⁵
2. Mümkün midür muķābele Zāl-i sipihr ile
Bāzū-yı Rüstemile çekilmez kemānı var³⁴⁶
3. Reşk ol gedā-yı bī-ser ü sāmāne kim anuñ³⁴⁷
Bir kendi bir de bir dil-i nā-mihribānı var³⁴⁸
4. Pervāne şem‘ -i bezm lisānın bilür hele
Gel şem‘ -i bahtı gör ki bilinmez lisānı var
5. Devrān müsā‘ id olmağa muhtāc ‘İşmetī
Şahn-ı çemende nūş-ı meyüñ de zamānı var³⁴⁹

³⁴¹ 4a āb-ı Ü2] āb u AE

³⁴² 4b nic{e} olurmuş Ü2] nice olur R2

³⁴³ 5a mihr ü vefā Ü2] mihr-i vefā R2

G.14: Ü1 18b, Ü2 25a, Ü3 33a, Ü4 4b, Ü5 94a, Ü6 122b, R1 68a, R2 191a, R3 5a, Mil1 4b, Mil2 5a, N 39b, AE 6a, E 48a

³⁴⁴ 1a nām u Ü2] kām u Ü3 R1 R2, R3, E, kām Ü4 Ü5, kāmı N / şānı Ü2] nişānı Ü4 R3 Mil1

³⁴⁵ 1b dehr-i Ü2] dehr ü Ü1 Ü6 R2 R3 Mil1 Mil2, dehrde AE

³⁴⁶ 2b Rüstemile Ü2] Rüstemde N

³⁴⁷ 3a ol Ü2] olsun Ü3, olsun ol Ü4 R1 E / sāmāne Ü2] şāmāne AE

³⁴⁸ 3b bir dil-i Ü2] dil-i Ü1 Mil Mil2

³⁴⁹ 5b meyüñ Ü2] meyün Mil1

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. ' Arz-ı sūz itmekde yāre eşk ü āhum bir midür³⁵⁰
Ketm-i rāz itmekde nālemle nigāhum bir midür
2. Ehl-i dil ey māh müştāk-ı cemālūndür senūñ
Seyre çık gör kim nevā-yı āh-ı şāhum bir midür³⁵¹
3. Rūy-ı dil göstermedi bir kerre mir 'āt-ı hayāl
Yohsa bilmem çarhla baht-ı siyāhum bir midür³⁵²
4. Her şirārı āhumuñ bir aḥker-i cān-sūz olur³⁵³
Dehr ğadr itsün de görsün dād-ḥ'āhum bir midür
5. ' Afv-ı küstāḥī o ser-keşden umulmaz ' İşmetī
Āstānında meger cürm ü günāhum bir midür³⁵⁴

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Nāme yazsam yāre ḥāmem vird-i ' unvānın bilür
Münşī-i dīvān-ı ğamdur ' ışk fermānın bilür³⁵⁵

G.15: Ü1 20a, Ü2 25a, Ü3 32b, Ü4 4b, Ü5 93a, Ü6 122b, R1 68a, R2 189b, R3 4b, Mil1 7b, Mil2 4b, N 40a, AE 5b, E 48a

³⁵⁰ 1a eşk ü Ü2] eşk-i R1 R3 E

³⁵¹ 2b nevā-yı Ü2] nidā-yı Ü5

³⁵² 3b baht-ı Ü2] baht ü Ü4

³⁵³ 4a Her Ü2] Hem E / cān-sūz Ü2] suzān Ü3 / olur Ü2] ider R2

³⁵⁴ 5b Āstānında Ü2] Āstānuñda Ü4 / cürm ü Ü2] cürm-i Ü5 AE

G.16: Ü1 19b, Ü2 25b, Ü3 33b, Ü4 5a, Ü5 94a, Ü6 123a, R1 68a, R2 187b, R3 4b, Mil1 7a, Mil2 5b, N 40a, AE 6a, E 48a

³⁵⁵ 1b fermānın Ü2] ' unvānın N

2. Dür isem de şimdi şanma kim ferāmūş itdi yār³⁵⁶
Yine görse ‘aşık-ı bî-şabr u sāmānın (bilür)³⁵⁷
3. Sāyeveş bir daği olmaz hāk-ı pāyından cüdā
Dil o şūhuñ çāšnī-i derd-i hicrānın (bilür)
4. Tūresinde der-kemīn seyr-i ruḥı fikrile dil³⁵⁸
Zülfinūñ bāziçegāh-ı gūy çevgānın bilür³⁵⁹
5. Rind ‘uzlet gūşesin dünyāya virmez ‘İşmetī
Destgāh-ı devletūñ āyīn erkānın bilür

17

Nazīre-i ‘İşmetī³⁶⁰

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Bu dil bār-ı gamuñla ḳaddini āḫir kemān eyler
Ḥadeng-i āhı ol dem menzilin tā āsmān eyler³⁶¹
2. Oḳuyup tıfl-ı dil her demde ey meh muşḫaf-ı ḥüsnüñ
Nuḳūş-ı ḥatṭını cümle anuñ ḥātır-nişān eyler
3. O meh-rū tırmayup gerçi cefā vü cevır ider ammā
Anuñla bu dil-i bî-çāreyi ol imtiḥān eyler³⁶²

³⁵⁶ 2a şanma kim Ü2] şanmañ kim Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E, şanmañ Ü4

³⁵⁷ 2b şabr u Ü2] şabr-ı Ü4

³⁵⁸ 4a dil Ü2] yār Mil1

³⁵⁹ 4b gūy Ü2] gūy u Ü3 Ü6 R1Mil1 Mil2 N E

G.17: Ü2 25b, R2 189b, AE 5a derkenarda

³⁶⁰ Başlık: - Ü2 [AE

³⁶¹ 1b Ḥadeng-i Ü2] Ḥadengi AE

³⁶² 3b ol Ü2] hep R2 AE

4. Saña mǎ 'il olaldan ey perī bu ṭab^c -ı meyyālüm
Derün-ı sīnesinde cān gibi mihrüñ nihān (eyler)
5. Görelden bāğ-ı dehr içre yüzüñ ey ğonca-i zībā
Dem-ā-dem bülbülāsā ' İşmetī āh u figān eyler

18

Mef' ūlū Fā' ilātū Mefā' ilū Fā' ilün

1. Rindüñ hemīşe nāle vü āhı nihān olur
Bir şāhdur ki ceyş ü sipāhı nihān olur³⁶³
2. Şanmañ zemīn-i ' ışkuña bī-berg-i sāz ola³⁶⁴
Bir deştdür ki mihr-i giyāhı nihān olur³⁶⁵
3. Bir bī-karār devlete beñzer ḥayāl-i yār
Gāhī görünse dīdeye gāhī nihān olur
4. Kim kışd iderse bakmağa ḥürşīd-i ṭal^c ate³⁶⁶
Gözden perī-mişāl nigāhı nihān olur
5. Kem-nām ider cihānda hemān zevkī ' İşmetī³⁶⁷
Kim ḥalk yanında cümle günāhı nihān olur³⁶⁸

G.18: Ü1 20a, Ü2 25b, Ü3 33b, Ü4 5a, Ü5 94a, Ü6 124a, R1 68b, R2 188b, R3 5a, Mil2 5b, N 40a, AE 6a, E 48a

³⁶³ 1b ceyş ü Ü2] ceyş-i Ü3

³⁶⁴ 2a ' ışkuña Ü2] ' ışkı ki Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil2 N AE E / bī-berg-i Ü2 Ü1 R1 N AE E] bī-berg ü Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 / sāz Ü2] bār Ü3

³⁶⁵ 2b mihr-i Ü2] mihr ü Ü4 Ü5 Ü6 R3

³⁶⁶ 4a - Ü2] de Ü4 / - Ü2] o R2

³⁶⁷ 5a ider Ü2] iden Ü4 / zevkī Ü2] zevk-i AE

³⁶⁸ 5b kim ḥalk Ü2] ḥalkuñ Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 N E

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Ehl-i ‘ ıřķuñ dil-i ħūnīnin adın gül ķodılar³⁶⁹
Bāğ-ı kūyuñda benüm adımı bñlbñl ķodılar³⁷⁰
2. Rūyuñ üzre görinen ħāl degñldür yer yer
Tabaķ-ı sīm içine bir nice fñlfñl ķodılar
3. Na‘ l şanma řanemā sā‘ id-i sīmīnññde
Şem‘ i kāfñra bir iki varaķ-ı gül ķodılar
4. Ħasret-i rūyuñ ile serdeki dāğ-ı ħūnīn
Şan hemān köhne sifāl içre ķaranfñl ķodılar
5. Eşķ-i ħūnīn ile pñr-dīdelerñm ‘ İřmetiyā
Gñyiyā řīşeler oldu ki aña gül ķodılar³⁷¹

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Bāde-i nābuñ řafāsın nev-bahār olsun da gör
Sāğar-ı gül pñr-şarāb-ı ħoş-gñvār olsun da gör
2. Sāde görme nñşķa-i cāmı kerem ķıl sāķiyā³⁷²
Āb-ı zerle vaşķ-ı la‘ lññ der-kenār olsun da (gör)

G.19: Ü2 26a, Ü5 94a

³⁶⁹ 1a ħūnīnññ Ü2] ħūnīni Ü5

³⁷⁰ 1b kūyuñda Ü2] ‘ ıřķında Ü5

³⁷¹ 5b gül Ü2] mñl Ü5

G.20: Ü1 18b, Ü2 26a, Ü5 93b, Mil1 5b, AE 4b derkenarda

³⁷² 2a göre Ü2 [görme Ü1 Ü5 Mil1 AE

3. Şafha-i dil açılup bir bir görünsün şerhalar³⁷³
Cā-be-cā rāz-ı derūnum āşkār olsun da gör
4. Sāhil-i ʿummān-ı ğam şimdi görünmezse n'ola³⁷⁴
Keştī-i bahta müsāʿ id rūzgār olsun da gör
5. Şāhid-i maʿ nā ider elbette bir yerden zuhūr³⁷⁵
ʿİşmetī hūrşīd-i tabʿ uñ tābdār olsun da gör

21

Mefāʿ ilün Feʿ ilātün Mefāʿ ilün Feʿ ilün

1. Ne feyz-i şevka ne ser-sebze-i bahāre döner³⁷⁶
Bu köhne çarh-ı felek bilmezem ne käre döner
2. Hezār bezm şikest itdi rūzgār henüz
Bu nüh piyāle daği turma bir qarāre döner³⁷⁷
3. O mehveşüñ baqamam rüyına hicābumdan
Hemān şahīfe-i ruhsārı lālezāre döner³⁷⁸
4. Ne mümkün eylememek rind nüş-ı mey bī-bāk³⁷⁹
Nihān giden sū-yı hāmmāre āşkāre döner

³⁷³ 3a açılup Ü2] yazılup Ü1 Mil1 AE / bir bir Ü2] yer yer Ü1 Ü5 Mil1 AE / görünsün Ü2] açılusun Ü1 Ü5 Mil1 AE

³⁷⁴ 4a şimdi Ü2] şehri Ü5

³⁷⁵ 5a elbette bir yerden Ü2] bir yerden elbette Ü5

G.21: Ü1 19b, Ü2 26a, Ü3 34a, Ü4 5a, Ü5 93a, Ü6 123a, R1 68b, R2 190a, R3 5b, Mil1 6b, Mil2 5b, N 40a, AE 6b, E 48a

³⁷⁶ 1a ser-sebze Ü2 [ser-sebze-i Ü5 Mil2 N AE E

³⁷⁷ 2b nüh Ü2] nüh ü AE

³⁷⁸ 3b Hemān Ü2] Hemīn Ü3 / lālezāre Ü2] lālzāre AE

³⁷⁹ 4a rind Ü2] rindi Ü3 Mil1/ mey Ü2] meyi Ü5 AE

5. O dem ki devr ide meclisde ‘İşmeti sākī³⁸⁰
Elinde cāmle bir merd-i subḥadāre döner

22

Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Seyl-i sirişk kim müdām kūyına pür-şitāb olur³⁸¹
Rāh-ı vişāl qorqaram yek-sere ğarq-ı āb olur³⁸²
2. Sāğar elinde sīne-çāk gelse miyān-ı bezme yār
Kendüsi mäh-tāb eli pençe-i āftāb olur³⁸³
3. Bezimde luṭf idüñ meded nām-ı vefā añılmasun
Ter düşe şāyed ol perī arada bir ḥicāb (olur)³⁸⁴
4. Dilbere bir nigāh-ı germ-süzümü ‘arz ider müdām³⁸⁵
Yoḥsa ben anı başlasam yazmağa bir kitāb olur³⁸⁶
5. Zevkı cihānda ‘İşmeti gūşe-nişīn ider hemān³⁸⁷
Sāye-nişīn-i cāhuma şanma ki şād- ḥāb (olur)³⁸⁸

³⁸⁰ 5a O Ü2] Ne R2

G.22: Ü1 19a, Ü2 26a, Ü3 34a, Ü4 5b, Ü5 93a, Ü6 123a, R1 68b, R2 189a, R3 5b, Mil1 5b, Mil2 6a, N 40b, AE 6b, E 48b

³⁸¹ 1a sirişküm Ü2 Ü3 Ü4 R1 R3 N AE E [sirişk kim Ü1 Ü5 Ü6 R2 Mil1 Mil2

³⁸² 1b yek-sere Ü2] yekser R1

³⁸³ 2b mäh-tāb Ü2] āftāb Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / pençe Ü2] çeşme Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N

³⁸⁴ 3b arada Ü2] arda R1

³⁸⁵ 4a süzümlü Ü2] süz AE / müdām Ü2] tamām Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R2 R3 Mil1

³⁸⁶ 4b Yoḥsa Ü2] Yoḥsa R2

³⁸⁷ 5a zevkı Ü2] zevk-i Ü6, zevk N

³⁸⁸ 5b cāhuma Ü2] cāhda Ü1 Ü3

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Rāyic olmaz her zamān naqd-ı temennā böyledür
Ağlama ey ẖāce kim ümmīd-i dünyā böyledür³⁸⁹
2. Hem yaķar pervānesin hem sūz-ı dil ızhār ider
Muķtezā-yı meşreb-i şem' -i şeb-ārā böyledür
3. Eşķ-i gül-gūnum yeñilmez dostum ma' zūr tūt
Girye-i bī-ihtiyār-ı nā-şekībā böyledür
4. Olsa bir sâ' at eger şüret-nümā-yı ārzū³⁹⁰
Yine maḥv eyler hemān bu çarḥ-ı mīnā böyledür³⁹¹
5. ' Ālemüñ bir fikre şālih kārı yoķdur ' İşmeti³⁹²
Vaż' -ı nā-sāz-ı cihān yā şöyledür yā böyledür³⁹³

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Rind ' ālemde nice ḥātır-ı āzād ister
Güli bī-dād bunuñ bülbüli feryād ister

G.23: Ü1 19a, Ü2 26b, Ü3 33a, Ü4 5b, Ü5 94a, Ü6 123a, R1 69a, R2 188a, R3 5b, Mil1 5b, Mil2 6a, N 40b, AE 6b, E 48b

³⁸⁹ 1b ẖāce kim Ü2] ẖāce-i Ü1 Ü5 Ü6 R3 Mil1, ẖāce ki AE / ümmīd-i Ü2] āyīn-i R1 N

³⁹⁰ 4a bir Ü2] her AE / sâ' at Ü2] laḥza Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / eger Ü2] n'ola Mil1

³⁹¹ 4b eyler Ü2] ider R2

³⁹² 5a kārı Ü2] vaż' -ı Ü3 R1 E

³⁹³ 5b Vaż' -ı Ü2] Kār Ü3 Ü4 R1 N E / cihān Ü2] felek R2

G.24: Ü1 20a, Ü2 26b, Ü3 33b, Ü4 5b, Ü5 94a, Ü6 122a, R1 69a, R2 189a, R3 6a, Mil1 8a, Mil2 6b, N 40b, AE 7a, E 48b

2. Tîşe-[i] cevriyle tek gönllümi vîrân itmeye³⁹⁴
Senden ey dehr-i denî kim dil-i âbâd ister³⁹⁵
3. Yâr cevri itmede te'ÿide ne hâcet ey baht³⁹⁶
O mîdur hüsni ki bir şemmeden imdâd ister³⁹⁷
4. Çekmege nağş-ı murâdı dil seng-i yâre
Sa' y u Ferhâd u sebük-destî-i Bihzâd ister³⁹⁸
5. Böyle bir sûz-ı suhen nâdir olur 'İşmetiyâ³⁹⁹
Nuğ-ı cân-sûzda bir feyz-i Hudâ-dâd ister

25

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. Ruğun resmin muşavvirler 'aceb şâhâne yazmışlar
Güle seyr eyleye anı göre cânâne yazmışlar
2. Görinen sûre-i *ve's-Şems*⁴⁰⁰dür ey meh 'izâruñda
Degüldür hañ anı berg-i gül-i handâne yazmışlar
3. Lebün üzre görinen güyiyâ bir beyt-i ra' nâdur
Anı ta' lik gubârî hañ ile mîrâne yazmışlar⁴⁰¹
4. Kaşun hüsniñ berâtında 'aceb tuğra-yı garrâdur
Anun şeklin berât-ı şâh-ı 'âlî-şâne yazmışlar

³⁹⁴ 2a Tîşe-i Ü2] Şîşe-i R1 R3 N E / virân itmeye Ü2] virân itme Ü1, itme virân Ü4

³⁹⁵ 2b dil-i âbâd Ü2] dil-i âzâd R2

³⁹⁶ 3a itmede Ü2] itmege Mîl1 / ey baht Ü2] ey dil R2

³⁹⁷ 3b hüsni Ü2] hüsni Ü3 Ü4 N / şemmeden Ü2] kimseden Ü1 Ü6 R2

³⁹⁸ 4b Sa' y u Ü2] Sa' y-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mîl1 Mîl2 N AE E / Ferhâd u Ü2] Ferhâd AE

³⁹⁹ 5a sûz-ı Ü2] şûr-ı R2

G.25: Ü2 27a, R2 191b, AE 5a derkenarda

⁴⁰⁰ "Güneşe andolsun." (Şems, 91,1)

⁴⁰¹ 3b gubârî Ü2] gubâr R2 AE

5. Yazarken şî' r-i dil-süzîñi şāhā ' İşmetî bendeñ
Elinde ħāme ile kāğıd anuñ yane yazmışlar

26

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Bilürdi dil gibi dilber ġam-ı cihān nicedür
Bileydi çāşnî-i şîve-i bütān nicedür
2. İderse cevriile pā-māl o şeh-suvār beni
Sipihre gösterirem ben de ' izz ü şān nicedür⁴⁰²
3. Fezā-yı sīnede yansun hezār meş' al-i dāğ⁴⁰³
Zemīn-i naķşını da görsün āsmān nicedür⁴⁰⁴
4. Şikāyetüm saķın ey nāle tuymasun dildār⁴⁰⁵
Zamān ola diye şāyed o dāstān nicedür⁴⁰⁶
5. Gelürdi tāb hemān ' İşmetî-i ħasta-dile ⁴⁰⁷
Diyeydi luţfıla cānān o nā-tüvān nicedür

G.26: Ü1 18b, Ü2 27a, Ü3 33a, Ü4 6a, Ü5 93b, Ü6 123b, R1 69a, R2 189b, R3 6a, Mil1 5a, Mil2 6a, N 40b, AE 7a, E 48b

⁴⁰² 2b gösterem Ü2 [gösterirem Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE

⁴⁰³ 3a yansunÜ2] yaķsun Ü1 Ü4 N / meş' al Ü2] meş' ale N

⁴⁰⁴ 3b görsün Ü2] görsün ki Ü6

⁴⁰⁵ 4a tuymasun Ü2] duymasun Ü4 Ü6 R1 N E

⁴⁰⁶ 4b dāstān Ü2] nā-tüvān AE

⁴⁰⁷ 5a tāb hemān Ü2] hemān tāb R2

Müfte' ilün Mefā' ilün Müfte' ilün Mefā' ilün

1. Dem-be-dem eyledükçe āh şu' le-i dil bülend olur
Havf iderem ki dāmen-i zülfine bir gezend olur
2. Rūyına baksa alımaz kendüyi dīde bir zamān⁴⁰⁸
Pā-yı nigāha zülfinüñ her hamı bir kemend olur
3. Nāzla her tebessümi meclise bir şafā virür
Bezmdede mest dilberün şivesi dil-pesend olur
4. Sāgar-ı luṭfı sedd ider reh-güzer-i şikāyeti
Hār u ḥas-ı recā gelür cū-yı sirişke bend olur⁴⁰⁹
5. 'İşkla mest olan dilün kaydına düşme 'İşmeti
Erse de şubḥ-ı vā-pesin şanma ki hūşmend olur

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Getürmem ḥaṭıra ḡamzeñ girizān olduğum yerdür
Hayāl itmem ser-i zülfün perişān olduğum yerdür
2. Ğubār-ı ḥaṭṭuñ istiḡnā-yı bī-hengāmın artırmış
Ne ḥikmetdür bilinmez sırrı hayrān olduğum yerdür

G.27: Ü1 18b, Ü2 27a, Ü3 34a, Ü4 6a, Ü5 93b, Ü6 123b, R1 69b, R2 188b, R3 6a, Mil1 5a, Mil2 6b, N 41a, AE 7a, E 48b

⁴⁰⁸ 2a dīde Ü2] dil N

⁴⁰⁹ 4b Hār u Ü2] Hār-ı Ü5

G.28: Ü1 18b, Ü2 27a, Ü3 34b, Ü4 6a, Ü5 93a, Ü6 124a, R1 69b, R2 190a, R3 6b, Mil1 5a, Mil2 7a, N 41a, AE 7b, E 48b

3. Düşürmem luṭf-ı ṭab‘ -ı bādeye def‘ i ḡamı dilden⁴¹⁰
Zebān-ı ḡālī dirken eski mihmān olduğum yerdür⁴¹¹
4. Neṣāṭ-efzā ṣanur bī-derd olan ṣanma ḡarābātı⁴¹²
O vīrāne benüm yıllarla giryān olduğum yerdür⁴¹³
5. Ser-i zūlfūñ añup dir ‘İṣmetī her geh dil-i mehcūr⁴¹⁴
O ḡūṣe devlet-i pā-būse ṣāyān olduğum yerdür

29

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Çarḡ mihr āyīnesin ḡalka dem-ā-dem ne ṭutar
Ābda ‘aks-i hümā görse de ādem ne ṭutar
2. Ser-girān olma ḡöñül bezm ḡoṣ-āheng ise de
Hele gör daḡi pes-i perdede ‘ālem ne ṭutar⁴¹⁵
3. Ber-murād olmaḡa yoḡ sende teveccüh ey dil
Deṣt-i pūr-ṣayd velī dām-ı ferāhem ne ṭutar⁴¹⁶
4. Naḡd-ı cānile aña ben de iderdüm raḡbet
Maṣīb-ı mihr ü maḡabbet hele bilsem ne ṭutar⁴¹⁷

⁴¹⁰ 3a bādeye Ü2] bādeyi Mill / def‘ -i Ü2] def‘ i AE

⁴¹¹ 3b dirken Ü2] dir iken AE

⁴¹² 4a efzā Ü2] ābād R2 / bī-derd Ü2] bī-dād AE / ṣanma Ü2] ṣaḡn-ı Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 R3 Mill Mil2 N
AE, kūy-ı Ü4 E, rind-i R2

⁴¹³ 4b yıllarla Ü2] yıllarca Ü4 N / giryān Ü2] mihmān Mill

⁴¹⁴ 5a zūlfūñ Ü2] zūlfīn Ü1 Ü5 Ü6 R2 R3 Mill / her geh Ü2] hergiz Ü5 R1

G.29: Ü1 19a, Ü2 27b, Ü3 34b, Ü4 6b, Ü5 94b, Ü6 124a, R1 69b, R2 190a, R3 6b, Mill 6a, Mil2 7a, N
41a, AE 7b, E 48b

⁴¹⁵ 2b gör daḡi Ü2] daḡi gör R1 / ‘ālem Ü2] maḡrem Ü3 Ü4 R1, ādem N E

⁴¹⁶ 3b ṣayd Ü2] ṣıyt Ü1 Ü5 R3 N, ṣaydı R2

⁴¹⁷ 4b mihr ü Ü2] mihr-i Ü4 R1 Mill N AE E

5. Zülfidür yine şikâr eyleyen üfdâdeleri
Zîr-i ser-püşda o kâkül-i pür-ham ne tutar⁴¹⁸
6. ‘İşmetî miḥnet-i eyyâm ile nâl oldu beden
Bî-vücûd itdi beni dehr teb-i ğam ne tutar⁴¹⁹

30

Mef’ûlû Fâ’ ilâtü Mefâ’ ilû Fâ’ ilün

1. Olsa ne deñlü reh-güzerinde tenük ğubâr
Toz kondurur mı dâmen-i zülfine rûzgâr⁴²⁰
2. Seng-i cefâya tutmağa bâ’ iş ne ey felek
Bir sâġar almasun mı ele rind-i bâde-ḡ’âr
3. Bülbül ne deñlü zevkın ide bezm-i gülşenün⁴²¹
Hemvâr idince naġme-i sâzın geçer bahâr
4. Nîş-i sitemle ‘ıyşını telḡ itdi bülbülün⁴²²
Böyle kalursa varsun öġünsün çemende ḡâr
5. Āsân degül buluşmağ o meh-rûye ‘İşmetî
Pek ser-girân bulunmağa muḡtâc perdedâr⁴²³

⁴¹⁸ Bu beyit, (Ü1), (Ü2), (Ü3), (Ü4), (Ü5), (Ü6), (R1), (R3), (Mil1), (Mil2), (N), (AE,) (E)de yoktur.

⁴¹⁹ 6b dehr-i teb-i Ü2] tâb-ı teb-i Ü3 Ü4 R1 E

G.30: Ü1 19a, Ü2 27b, Ü3 34b, Ü4 6b, Ü5 93b, Ü6 124a, R1 70a, R2 190b, R3 6b, Mil1 6a, Mil2 7a, N 41a, AE 7b, E 48b

⁴²⁰ 1b Toz Ü2] Toz R2

⁴²¹ 3a deñlü Ü2] deñli R2 / ide Ü2] ider Ü3

⁴²² 4a itdi Ü2] eyle R2

⁴²³ 5b perdedâr Ü2] perde var Ü3 R1

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Gitdi dil zülfi hevāsiyle nişānın kim bilür⁴²⁴
Bir hümadur çıkdı elden āşyānın kim bilür
2. Çāre yok pīrāmeninden geçmege düzd-i hayāl⁴²⁵
‘Āşıkuñ gencīne-i rāz-ı nihānın kim bilür
3. Müdde' iler bī-şumār ammā gül ü şem' üñ yine⁴²⁶
Bülbül ü pervāneden ğayrı lisānın kim bilür⁴²⁷
4. Nev-bahār-ı hüsnidür pür-şūr-ı 'ālem-gir olan⁴²⁸
Yohsa ol gül-goncanuñ reng-i hazānın kim bilür⁴²⁹
5. 'İşmeti vādī bilür bir nükte-dān var mı o şuh⁴³⁰
Dirse ger mihr ü maḥabbet dāstānın kim bilür⁴³¹

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Zemīn-i derd-ḥīz-i 'ışka meydān-ı belā dirler
Anuñ Mecnūnına ser-geşte-i deşt-i fenā dirler

G.31: Ü1 19b, Ü2 27b, Ü3 34b, Ü4 6b, Ü5 93a, Ü6 123b, R1 70a, R2 187b, R3 7a, Mil1 7a, Mil2 7b, N 41a, AE 8a, E 48b

⁴²⁴ 1a zülfi Ü2] zülfün Ü3 / nişānın Ü2] mekānın Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁴²⁵ 2a pīrāmeninden Ü2] pīrāheninden Ü4 / düzd-i Ü2] derd-i Mil1

⁴²⁶ 3a gül ü Ü2 gül R3

⁴²⁷ 3b Bülbül ü Ü2] Bülbül Ü4 E

⁴²⁸ 4a hüsnidür Ü2] hüsndür Ü5

⁴²⁹ 4b reng-i Ü2] berg-i Ü1

⁴³⁰ 5a o şuh Ü2] 'aceb R2

⁴³¹ 5b mihr ü Ü2] mihr Ü4 AE

G.32: Ü1 19a, Ü2 28a, Mil1 6a, Mil2 7b, AE 5b derkenarda

2. Felek dildādesin fersūde eyler ehl-i derd ammā
Yıķılsun nice bir gerdān olur bu āsiyā dirler
3. Zebūn-ı ıa‘n-ı bed-ıāhum meded bir cām şun sāķı
Şarāb-ı dil-güşāyı ‘illet-i ‘aķla devā dirler
4. Huzūr-ı pır-i ‘ışķa vardıgumda sāķiyā ne ğam ⁴³²
Fenā mey-hānesinde cān viren rinde gedā (dirler)⁴³³
5. N’ola ser-mest isem ey ‘İşmeti yārān-ı mey-hāne
Gelürler her seher peymāne-i ‘ışķa şalā dirler

33

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

1. Dilber ki bezm-i hüsn-i dil-ārāya bir gelür
Bir mübtelā da dil gibi dünyāya bir gelür
2. Olmaz ba‘id ‘āşıķa ser-menzil-i vişāl
Şīb ü firāz rind-i sebük-pāya bir gelür
3. Bil ķadr-i ‘ışķ pākūmi güş it niyāzumı
Harf-ı recā zebān-ı temennāya bir gelür
4. Furşatdur ey hezār-ı çemen mevsim-i bahār
Gel yılda bezm-i gülşen-i zībāya bir gelür
5. Eyyām-ı vaşlı ‘İşmetiyā olsa şad hezār
Mu‘tād derd-i hecr-i ğam-efzāya bir gelür

⁴³² 4a sāķiyā ne ğam Ü2] sāķiyān-ı ğam Ü1 Mil1 Mil2

⁴³³ 4b rind Ü2 Mil2 AE [rinde Ü1

G.33: Ü2 28a, Mil2 7b

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Dil ser-i zülfüñden ayrılmaz recāsı pestdür⁴³⁴
Evc-i hüsnüñ sāye-i perr-i hümāsı pestdür
2. Gūş olunmaz mācerāsı hūn-ı eşk-i ' aşıkūñ⁴³⁵
Cūybār-ı gülşen-i zāruñ şadāsı pestdür
3. Hāne-i cāna tokunmaz pertev-i hūrşid-i şevk⁴³⁶
Kaşr-ı ümmidüñ habābāsā bināsı pestdür
4. Va' de-i luţfuñla kábildür kul itmek gönümi
Bende-i kem-naqd-ı ihsāndur behāsı pestdür⁴³⁷
5. ' İşmeti tefsir-i zevk-ı bāb-ı ' ışkı kaşd ider⁴³⁸
Rütbe-i kaşdı bülend ammā edāsı pestdür

Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Her berg-i şāh olup yine perr-i hümā nazır
Gül oldı sāyesinde şehensāh-ı mülk-gır
2. Mengüş-ı jāleyi göricek nev-' arūs-ı gül
Oldı o demde çāk-zen-i karṭa-i harir

G.34: Ü2 28a, Ü5 93a, Mil2 8a

⁴³⁴ 1a zülfüñden Ü2] zülfinden Ü5 Mil2

⁴³⁵ 2a mācerāsı Ü2] mācerā-yı Ü5

⁴³⁶ 3a şevk Ü2] ' ışk Ü5 Mil2

⁴³⁷ 4b behāsı Ü2] edāsı Ü5

⁴³⁸ 5a tefsir-i Ü2] ta' bir-i Ü5 / zevk-ı bāb-ı Ü2] zevkiyyāt-ı Ü5

G.35: Ü2 28b

3. Kavş-ı kuzah mişāl var oldukça dūr olur
‘Add itmesün mesāfe-i cāhın ‘adüv yesir
4. Varsaydı gülsitāne şerār-ı mehābeti
Cevr eylemezdi şāhid-i ‘aks-i güli esir

36

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Gelmedi gitdi bir daḥi dildār
Yola bakmaḡdan oldı dīdem çār
2. Āteş-i hecri yaḡdı yandırdı
*Ve ḡinā Rabbenā ‘azābe’n-nār*⁴³⁹
3. Dūr düşmez idüm o meh-rūdan⁴⁴⁰
Olsa ger ṭālī‘üm dilā baña yār
4. Nice bir ḡāb ile olur ālūd
Dīde-i baḡtımı ilāhī uyar
5. Ağlamaḡdan ḡam u firāḡı ile
‘İşmetinüñ dü-çeşmi oldı pıñar

G.36: - Ü2, R2 191a, AE 6a derkenarda

⁴³⁹ Rabbimiz biz inandık, bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından (cehennemden) koru. (Âl-i İmrân, 3 / 16)

⁴⁴⁰ 3a düşmez R2] düşmen AE

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1. ‘Arz-ı hüsn eylese eger dildār
Geçer ol demde kendüden dil-i zār
2. Anuñ üstine bir güzel olmaz
Hağ bu kim var egerçi dağı hezār
3. Kıl kadar bir yerinde yok ‘aybı
Bir muşavver rûhdur cümle o yār
4. Ne ki giyse yaraşur o sîm-tene⁴⁴¹
Bu meşeldür güzel ne giyse uyar
5. Böyle hünkār olur mı ‘İşmetiyā
Kulı ol tā ölünce yazılı var⁴⁴²

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Ol melek-sîmā dilā her bār giyse çareler
Ka‘beveş kûyın anuñ eyler tavāf āvāreler
2. Ben aña ‘arz-ı niyāz itsem ider ol baña nāz
Böyle mi olur ‘aceb dünyāda hep meh-pāreler

G.37: - Ü2, R2 191b, AE 6a derkenarda

⁴⁴¹ 4a ki R2] - AE

⁴⁴² 5b Kulı R2] Hūyı AE

G.38: - Ü2, AE 6a derkenarda

3. Baħr-ı fırķatde nice demdür gezer dil zevraķı
Rūzgār ile ‘aceb bir gün bulur mı ķāreler
4. Ger ölürsem ĥasret-i zülfile ol māhuñ dilā
Dostlar baña kefen yerine şāllar şareler
5. Şafĥa-i ruĥsārı üzre göreli ĥattın anuñ
Levĥ-i dilde ‘İşmeti durmaz mişālin ķareler

ĤARFÜ’Z-ZĀ

39⁴⁴³

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün

1. Nevāziş-i güli dehrüñ ‘itāb-ı ĥārına degmez
Şafā-yı cāmı bu bezmüñ ĥam-ı ĥumārına degmez
2. Serāy-ı ‘ālemüñ ey dil serir-i ‘izzet ü cāhı
Bu ĥākdān-ı ĥamuñ künc-i teng ü tārına degmez
3. Hemīşe zevķı ĥam-ālūdedür bu bāĥ-ı fenānuñ
Tebessüm-i güli giryānī-i hezārına degmez
4. Hezār nāzla ‘uşşāķa bir nigāhı o şūĥuñ
Reh-i niyāzda yıllarca intizārına degmez
5. İder mi ‘İşmeti-i zāre luţf pāye-i vaşlın
Göñül o şāhid-i nāzuñ bir i‘tibārına deĥmez

⁴⁴³ G.39: Ü2 28b, Mil2 9a

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Recā-yı luṭf ile dest-i niyāze yüz sürerüz⁴⁴⁴
‘ İtāb iderse düşer ḥāk-pāye yüz sürerüz⁴⁴⁵
2. Murād bezmiñe [ki] iltifātıdır yāruñ
Bu āstāne hemān ol recāye yüz (sürerüz)
3. Ümīd odur ki ola pāy-būsına bā‘ iş
Hemīşe dāmen-i zūlf-i dü-tāye yüz sürerüz
4. Ümīd odur k’olavuz behredār-ı vuşlata dost
Zemīn-i luṭfına kim bī-nihāye yüz sürerüz⁴⁴⁶
5. Hicābe koydı bizi cürm-i ‘ ışk ‘ İşmetiyā⁴⁴⁷
Ne yüzle ḥāk-i der-i dil-rübāye yüz sürerüz

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Dimeñüz mest-i mey-i vuşlat olan ğam bilmez
O bezmgāhda dil bir ruḥ-ı hurrem bilmez

G.40: Ü1 20b, Ü2 28b, Ü5 94b, Mil1 8a, Mil2 8b

⁴⁴⁴ 1a luṭf ile Ü2] vaşl ile Ü1 Ü5 Mil1 / niyāze Ü2] vefāya Ü1 Ü5 Mil1

⁴⁴⁵ 1b düşer Ü2] düşüp Ü1 Ü5 Mil1

⁴⁴⁶ -Ü2 [Ü1 Ü5 Mil1

⁴⁴⁷ 5a cürm-i Ü2] şerm-i Mil1

G.41: Ü1 20b, Ü2 28b, Ü3 35a, Ü4 6b, Ü5 94b, Ü6 124b, R1 70b, R2 192a, Mil1 8b, Mil2 8a, N 41b, AE 8a, E 49a

2. Kaṅı nā-dāne o meh-pāre hevādār olsun
Her gören hem bilürem hüsniini dir hem bilmez⁴⁴⁸
3. Nice ser-sebz ola gül-gonca-i bāḡ-ı ümmīd
Böyle pür-süz-ı hevā hālet-i şeb-nem bilmez⁴⁴⁹
4. Bilmek ister var ise mihr ü maḥabbet semtin⁴⁵⁰
Dil-i āvāreden alsun ḥaberi kem bilmez⁴⁵¹
5. ‘Āḳile bir emeli derd-i ser itmek düşmez⁴⁵²
‘İşmeti naḳş-ı cebini nedür ādem bilmez

42

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Ḥarīf-i bezm-i ḡamuñ cām-ı bādeden geçmez
Neden geçerse geçer rû-yı sâdeden geçmez
2. Tenûr-ı sîneye gelmek muḥāldür tîrûñ
Gelürse bu dil [.] zehr-āb bādeden geçmez⁴⁵³
3. Fedā ider dem olur nice dürr-i şāhid-i ‘ışḳ
Yolında kâh-şıfat bir fütādeden geçmez

⁴⁴⁸ 2b hem bilürem hüsniini dir Ü2] hüsniini dir hem bilürem Ü3, hüsniini dir hem bilürin Ü4 R1 N, hüsniini hem dir hem bilürin E

⁴⁴⁹ 3b pür-süz-ı Ü2] pür-şür-ı R1

⁴⁵⁰ 4a mihr ü Ü2] mihr Ü4 / semtin Ü2] resmin Ü3 Ü4 R1 E

⁴⁵¹ 4b ḥaberi Ü2] ḥaber R2

⁴⁵² 5a ‘Āḳile Ü2] ‘Āşıḳa Ü3 R1 E

G.42: Ü1 20b, Ü2 29a, Ü3 35a, Ü4 7a, Ü5 94b, Ü6 124b, R1 70b, R2 192a, R3 7a, Mil1 8b, Mil2 8b, N 41b, AE 8b, E 49a

⁴⁵³ 2b āb-bādeden Ü2] āb-dādeden Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

4. Miyān-ı lu[‘] bda şaṭranç-bāz-ı dehr gehī⁴⁵⁴
Bir iki rūḥ virür bir piyādeden geçmez⁴⁵⁵
5. Zamān-ı zerḳ u riyā gitdi ‘İşmetī şimdi⁴⁵⁶
Bu demde gam der-i ṭab[‘] -ı güşādeden geçmez

43

Mefā[‘] ilün Fe[‘] ilātün Mefā[‘] ilün Fe[‘] ilün

1. Bahār geldi bu faşl-ı ferāḥ-fezā düşmez
Kenāre ‘azm idelüm böyle bir hevā düşmez
2. Şemīm-i zülfin umardum nesīmden gördüm
Anuñ da üstine hiç bû-yı āşnā düşmez
3. Cihānda devlet anuñ kim esīr-i zülfi ola⁴⁵⁷
Her ādemüñ serine sāye-i hümā düşmez⁴⁵⁸
4. Bu rûzgārda bir pāydār var mı ‘aceb
Niçün ṭurur bu kühen-saḳf-ı āsiyā düşmez⁴⁵⁹
5. Metā[‘] -ı şevḳ kesād üzre ‘İşmetī şimdi
Dükān-ı dehrde bir cām-ı pür-şafā düşmez

⁴⁵⁴ 4a lu[‘] bda Ü2] şu[‘] bede Mil2 AE / dehr gehī Ü2] dehr-i denī Ü3

⁴⁵⁵ 4b rūḥ Ü2] ruḥ Ü1 Ü6, rūḥ AE

⁴⁵⁶ 5a zevraḳ-ı deryā Ü2 [zerḳ u riyā Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 Mil1 Mil2 N E, zerḳ riyā AE

G.43: Ü1 20a, Ü2 29a, Ü3 35a, Ü4 7a, Ü5 94b, Ü6 124b, R1 70b, R2 191b, R3 7a, Mil1 8a, Mil2 8b, N 41b, AE 8b, E 49a

⁴⁵⁷ 3a zülfi ola Ü2] zülfüñ ola Ü1 Mil1

⁴⁵⁸ 3b serine Ü2] başma Ü3 Mil1, perine Ü4 / sāye-i Ü2] şāne-i R3

⁴⁵⁹ 4b ṭurur bu Ü2] ṭurursun Ü6 / kühen Ü2] – Ü6

ḤARFÜ'Ş-ŞÎN

44

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. O dem üstād-ı hıkmēt vāz' -ı kânūn hevā itmiş⁴⁶⁰
Maḥabbet kārına naqş-ı cefādan ibtidā itmiş
2. Güzel tarḥ eylemiş üstād-ı hıkmēt ḥāne-i cānı
Şeh-i ' ıṣṣa münāsib bir maḳām-ı dil-güşā itmiş⁴⁶¹
3. Göñül mestāne fāş itmiş nigāh-ı germ-i pinhānı⁴⁶²
Meded ey ğamzekār-ı nāz ' afv eyle ḥaṭā itmiş⁴⁶³
4. Dil-i mehcūr gelmiş bezm-i meyde ḥāṭır-ı yāre
Geçen aḥvālī aḥmıṣ geh şikāyet geh şenā (itmiş)⁴⁶⁴
5. Ḥudāya ' İşmeti şad şükr ü minnet dāmen-i yāri⁴⁶⁵
Ser-i iḳbālūme çün sāye-i perr-i hümā itmiş

45

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. Şikār üzre yine şeh-bāz-ı ğamzeñ bāller şalmıṣ⁴⁶⁶
Güzel şayd eylemiş murğ-ı dile çengāller şalmıṣ

G.44: Ü1 20b, Ü2 29a, Ü3 35b, Ü4 7a, Ü5 94b, Ü6 125a, R1 71a, R2 192a, R3 7b, Mil1 9a, Mil2 9a, N 41b, AE 8b, E 49a

⁴⁶⁰ 1a hevā Ü2] vefā Ü3 Ü4 R1

⁴⁶¹ 2b maḳām-ı Ü2] maḳāmı R2

⁴⁶² 3a nigāh-ı germ-i Ü2] ğāh luṭfı Mil1

⁴⁶³ 3b eyle Ü2] itmiş Mil1

⁴⁶⁴ 4b şenā Ü2] niyāz Ü1, şafā N

⁴⁶⁵ 5a şükr ü Ü2] şükr Ü3 Ü4 R3 Mil1 AE / yāri Ü2] yāre Mil1 Mil2

G.45: - Ü2, Ü5 94b, AE 8b derkenarda

⁴⁶⁶ 1a ğamzeñ Ü5] zülfün AE

2. Hādeng-i sīneden yer yer aķıtmıř cū-yı hūn-ālūd⁴⁶⁷
Ten-i hākūmde naħl-i derd-i diller dāller řalmıř⁴⁶⁸
3. Çıkarmış tıĝ-ı āteř-tābını řarf-ı řūrāhīden
Yine ceyř-i ĝama sākī kūmeyt-i aller řalmıř
4. Hām-ı zūlfinde yāruñ dilleri taħrīk idüp āħir⁴⁶⁹
Şabā Çīn mülkinin ĝeřt itmeĝe abdāller řalmıř⁴⁷⁰
5. Yine mülk-i dili řāh-ı maħabbet eyleyüp teřhīr
Fiĝān u nāleden ey ‘ İřmetī dellāller şalmış

ĤARFÜ’L-KĀF

46

Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Reh-i ‘ ıřķuñda ol mışam ben hāk
Her ne cevır eyleriseñ it bī-bāk
2. Olmasun diyü dīde ĝerd-ālūd
Eyledi reh-ĝüzāruñı nemnāk
3. Bāĝ-ı hūsn içre ey ĝül-i ra‘ nā
Almasun yanuñı ĝas u ĝāřāk

⁴⁶⁷ 2a Hādeng-i sīneden Ü5] Hādengüñ sīnede AE

⁴⁶⁸ 2b Ten-i Ü5] Ben AE / diller Ü5] maħabbet AE

⁴⁶⁹ 4a Hām-ı Ü5] Zaħm-ı AE

⁴⁷⁰ 4b mülkinin Ü5] mülkini AE

G.46: - Ü2, Ü5 95a

4. o [.] k nc-i bel da dil-şudeni
Elem-i firatu  ile amn k
5. Vuşlatu  ger m yesser olmaz ise
   şmet  s nesin ider şad- k

47

Mef  il n Fe  il t n Mef  il n Fe  il n

1. G   l bu neşvede hi b -am olmadu  gitd  
Bah r ile g l ile  urrem olmadu  gitd  
2. emende g lde nih n  şaf da b d-ı řab ⁴⁷¹
Sen ey hez r bu a ma rem olmadu  gitd  ⁴⁷²
3. şit be neydi sebep b yle ey ber d-i  ay l⁴⁷³
Gelince za m-ı dile merhem olmadu  gitd  
4. Tek s l itmedi  idmetde r zg r amm 
Yine cih nda g   l  dem olmadu  gitd  
5.  der mi   afv meger    şmet  seni ba tu  ⁴⁷⁴
Zam n-ı amda a a hem-dem olmadu  gitd  

G.47:  1 21a,  2 29b,  3 35b,  4 7b,  5 95a,  6 125a, R1 71a, R2 192b, R3 7b, Mil1 9b, Mil2 9a, N 42a, AE 9a, E 49a

⁴⁷¹ 2a g lde  2] g lle  1  3  4  5  6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁴⁷² 2b bu a  2] bu AE

⁴⁷³ 3a neydi  2] yandı AE /  ay l  2] cem l AE

⁴⁷⁴ 5a meger    şmet  seni  2] seni    şmet  meger Mil1 / ba tu   2] ey ba t  3  4 R1 R2 Mil1 N E

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ülün

1. Ey vaşl hevā-ḡāh-ı dile dāde mi geldüñ⁴⁷⁵
Yā pey-revī-i hecr ile bī-dāde mi geldüñ⁴⁷⁶
2. İtdüñ yine bir cünbişile sīmīni şad-çāk⁴⁷⁷
Ey tīşe-i ġam ḡāṭır-ı Ferhāde mi geldüñ
3. Bu nāle-[i] vāsūḡtegī nice bir ey dil⁴⁷⁸
Bu ġülşene bülbul gibi feryāde mi geldüñ
4. Vir ḡükmini bu dāmgeḡüñ olma perīşān
Dünyāya ġöñül fāriġ ü āzāde mi geldüñ⁴⁷⁹
5. Def' -i ġama yol bulmaġa ey 'İşmetī-i zār
ḡāk-i der-i mey-ḡāneye irşāde mi geldüñ

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ülün

1. Mest itdi beni tā o ḡadar bāde-i nāzuñ⁴⁸⁰
Şimdi çekemem ḡatresini cām-ı niyāzuñ

G.48: Ü1 20b, Ü2 29b, Ü3 35b, Ü4 7b, Ü5 95a, Ü6 125a, R1 71a, R2 192b, R3 7b, Mil1 9a, Mil2 9b, N 42a, AE 9a, E 49a

⁴⁷⁵ 1a dāde Ü2] yāde Mil2 AE

⁴⁷⁶ 1b hecr ile Ü2] hecr-i dile AE

⁴⁷⁷ 2a sīmīni Ü2] sīnemi Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁴⁷⁸ 3a nāle-i vāsūḡtegī Ü2] nāle vü bu āsūḡtegī R3, nāle vü bu sūḡtegī Ü1 Ü3 R1 Mil1, nāle vü eḡāne heves Ü4, nāle vü bu vāsūḡtegī Ü6 R2 E, bu nāle bu āsūḡtegī N, bu nāle-i āsūḡtegī AE

⁴⁷⁹ 4b - Ü2 Mil1 AE [ü Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 Mil1 Mil2 N E

G.49: Ü1 20b, Ü2 29b, Ü3 36a, Ü4 7b, Ü5 95a, Ü6 125a, R1 71b, R2 193a, Mil1 9a, Mil2 9b, N 42a, AE 9a, E 49a

⁴⁸⁰ 1a beni tā o ḡadar bāde-i Ü2] o deñlü beni sāḡī mey-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 N E

2. Dīvāne midür dil ki ola beste-i mihri
Bir sencileyin dilber-i ağıār-nevāzuñ
3. Bilmez ki ider devlet-i pā-būsuñı taķrīb
Alçaķlar egerçi dili gīsū-yı niyāzuñ⁴⁸¹
4. Bāl ü per-i pervāneyi yakmak mıdur ancak⁴⁸²
Ey şem‘ -i şeb-ārā eşer-i sūz-ı güdāzuñ⁴⁸³
5. Baķı itmegi ķo ‘ İşmeti-i zār ile zāhid⁴⁸⁴
Fehm eyleye gör ‘ āķıbetin ‘ ıķı-ı mecāzuñ

ḤARFÜ’L-LĀM

50

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Dilā āyīn-i ‘ ıķı cünbiş-i murğ-ı çemenden bil
Eger tarz-ı niyāzı saña göstermezse senden bil⁴⁸⁵
2. Ser-i zülfüñdeki her bir girih bir ‘ uķdedür dilde
Şikest-i hātır-ı zārı o zülf-i pür-şikenden bil⁴⁸⁶
3. Cefā-yı çarķdan gitmiş hemān Ferhāddur şanma⁴⁸⁷
Bizi de kuştegān-ı ķahr-ı dehr-i pīre-zenden bil

⁴⁸¹ 3b niyāzuñ Ü2] dirāzuñ Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 Mil1 N E

⁴⁸² 4a ancak Ü2] bī-baķt Ü4

⁴⁸³ 4b sūz-ı Ü2] sūz u Ü1 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 E

⁴⁸⁴ 5a zāhid Ü2] şimdi Ü3 Ü4 R1 E

G.50: Ü1 20b, Ü2 30a, Ü5 95a, Mil1 9b, Mil2 10a, AE 9b

⁴⁸⁵ 1b senden Ü2] benden Ü1 Ü5 Mil1 Mil2 AE

⁴⁸⁶ 2b Şikest-i Ü2] Şikeste Ü5 Mil2

⁴⁸⁷ 3a Ferhāddur Ü2] feryāddur Ü1 Mil1

4. Şikāyet itme ey dil hufte-baht-ı nā-mūsā' idden
Ne olsa baht-ı bīdār u sipihr-i pūr-fitenden bil⁴⁸⁸
5. Eger pākīze-gūy-ı hūb-ta' bīr olmak isterseñ⁴⁸⁹
Tarīkin 'İşmeti üstād-ı pākīze-suḥenden bil

51

Mefā' ilūn Fe' ilātūn Mefā' ilūn Fe' ilūn

1. İdūp nedīmini ḥār inledūñ hezārını gül⁴⁹⁰
' Aceb ḳalur mı şanur ḥüsninūñ bahārını gül
2. Hezār-ı zārınıñ itsün ḥazer ḡubārından⁴⁹¹
Zamān olur göremez pāyinūñ ḡubārını gül⁴⁹²
3. İçer şafā ile bir cām-ı lāle-gūn ammā
Çeker o bir ḳadeḥūñ bir sene ḥumārını gül⁴⁹³
4. Anuñ da cāmın ider tünd-bād-ı dehr şikest⁴⁹⁴
Şafā ile geçürür şanma rūzgārını gül
5. Şeh-i bahār gelür deyü 'İşmeti bāğa
İder nesīm-i seḥer ferş-i reh-güzārını gül⁴⁹⁵

⁴⁸⁸ 4b bīdār u Ü2] bīdār-ı Ü1 Ü5 Mil1 Mil2 AE

⁴⁸⁹ 5a pākīze-gūy-ı Ü2] pākīze-gūy u Ü5 Mil2

G.51: Ü1 21a, Ü2 30a, Ü3 36a, Ü4 8a, Ü5 95a, Ü6 125b, R1 71b, R2 193a, R3 8a, Mil1 10a, Mil2 10a, N 42b, AE 9b, E 49a

⁴⁹⁰ 1a İdūp Ü2] İder Ü3 / inledūñ Ü2] inledür Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁴⁹¹ 2a itsün Ü2] olsun Mil1

⁴⁹² 2b göremez Ü2] göre R1

⁴⁹³ 3b bir Ü2] her R2 / bir sene Ü2] 'ākıbet Ü6

⁴⁹⁴ 4a Anuñ da Ü2] Anuñ Mil1

⁴⁹⁵ 5b furūş-ı Ü2 [ferş-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Gel ey haṭ-ı ruḥ-ı gül maḥrem-i dil-i zār ol
Şeb-i siyāh gibi perdedār-ı esrār ol⁴⁹⁶
2. Göñül ider yine çevgān-ı āhını der-kār⁴⁹⁷
Sen ey nihāl-i maḥabbet gerekse bî-bār ol
3. ‘Adüv-i zālîme çok böyle i‘tibār nice bir⁴⁹⁸
Biraz da bu dil-i āvāreye hevādār ol
4. Ne çāre n’eyleyeyüm çünki benden ayrıldıñ
Kimünle ister iseñ ey nedîm-i cān yār ol
5. Metā‘ -ı vaşlıla dükkān-ı feyz māl-ā māl
Hemān ‘İşmetiyā cān ile ḥarîdār

ḤARFÜ’L-MÎM

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Ğubārāsā o dem kim reh-güzārından mürûr itdüm
Alup gîsû-yı müşgîn-tārınun bûyın ḥuzûr itdüm

G.52: - Ü2, Ü1 21a, Mil1 9b, AE 9b derkenarda

⁴⁹⁶ 1b esrār Ü1] şebdār Mil1

⁴⁹⁷ 2a sînede Ü1 [yine Mil1 AE

⁴⁹⁸ 3a çok Ü1 Mil1] çaķ AE / i‘tibār Ü1] i‘tinā Mil1 AE

G.53: Ü1 21a, Ü2 30a, Ü3 36a, Ü4 8a, Ü5 95b, Ü6 125b, R1 72a, R2 193a, R3 8a, Mil1 10a, Mil2 10a, N 42b, AE 9b, E 49a

2. Dögünsem nice müddet vechi var seng-i melametle
Niçün ben kendümi hâk-i derinden böyle dūr itdüm⁴⁹⁹
3. Meger ser-mest imiş hūşyā şandum ol sitemkārı⁵⁰⁰
Zamānsız söyledüm derd-i dil-i zārı kuşūr itdüm⁵⁰¹
4. İştüdüm bende-i mehcūrını yād eylemiş bir gün⁵⁰²
‘ Aceb bilsem ne yüzden hātır-ı yāre huṭūr itdüm
5. Bu şeb ol mäh-rūyuñ ‘ İşmeti vaşlın hayāl itdüm⁵⁰³
Açıldı hātır-ı maḥzūnum ilkā-yı sürūr itdüm

54

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Açılsa şafḥa-i ruḥsār gülsitān görsem⁵⁰⁴
Ne naḳş ider yine şüretger-i zamān görsem
2. İrişse faşl-ı bahārī mişāl-i nergis-i bāğ⁵⁰⁵
Elümde ben daḥi bir cām-ı zer-nişān görsem⁵⁰⁶
3. Şafā gelür dil ü cāne niyāze ruḥşat olur⁵⁰⁷
Kaçan o ğamzeleri mest-i ser-girān görsem

⁴⁹⁹ 2b hâk-i Ü2] hâki AE

⁵⁰⁰ 3a hūşyā Ü2] hūşyār Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁵⁰¹ 3b derd-i Ü2] hâl-i AE

⁵⁰² 4a iştüdüm Ü2] istemiş Ü3

⁵⁰³ 5a rüyuñ Ü2] rünuñ Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

G.54: Ü1 21b, Ü2 30b, Ü3 36b, Ü4 8a, Ü5 95b, Ü6 126a, R1 72a, R2 193b, R3 8a, Mil1 10b, Mil2 10b, N 42b, AE 10a, E 49b

⁵⁰⁴ 1a Açılsa Ü2] Açıldı E / ruḥsār Ü2] ruḥsārı E

⁵⁰⁵ 2a bahārī Ü2] bahār AE

⁵⁰⁶ 2b ben Ü2] bir Ü4 R1 N E

⁵⁰⁷ 3a ruḥşat Ü2] fırsat Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

4. Bu sūz u tāb ‘ aceb mi hezārdan hele ben⁵⁰⁸
Taḥammül eyleyemem tāze bir cevān görsem⁵⁰⁹
5. Cefā-yı gerdiş-i eyyām ‘ İşmeti nice bir
Dil-i ḥazīni de bir kerre şādmān görsem

55

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Eyledi kil-k-i şenākārını iḥsān-ı nesīm
Naḫşını mühr-i gülün bende-i fermān-ı nesīm⁵¹⁰
2. Kıldı hem-ḥāşiyet-i zıll-ı hümā feyz-i bahār
Tācdār itdi güli sāye-i dāmān-ı nesīm
3. Virdi ehl-i çemene ruḫşat-ı ‘ ıyş Cemşid⁵¹¹
Nāme-i ğonca ile peyk-i şitābān-ı nesīm⁵¹²
4. Nice ser-beste ḳalır rāz-ı derūn-ı ğonca⁵¹³
Būyını gülşene neşr itmek iken şān-ı (nesim)⁵¹⁴
5. ‘ İşmeti dāde-i ‘ āşık gibi cū-yı çemeni⁵¹⁵
Dem gelür pür-gül ider dest-i gül-efşān-ı nesīm⁵¹⁶

⁵⁰⁸ 4a sūz u tāb Ü2] sūz-ı tāb Ü1 Ü4 R3 Mil1 AE / hezārdan Ü2] hezārda Ü5

⁵⁰⁹ 4b tāze bir Ü2] yine tāze Ü4

G.55: Ü1 21b, Ü2 30b, Ü3 36b, Ü4 8b, Ü5 95b, Ü6 126a, R1 72a, R2 193b, Mil1 10b, Mil2 10b, N 42b, AE 10a E 49b

⁵¹⁰ 1b fermānı Ü2 [fermān-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E

⁵¹¹ 3a ‘ ıyş Ü2] ‘ ıyş-ı Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 E

⁵¹² 3b nāme-i Ü2] nāfe-i R1 N

⁵¹³ 4a rāz-ı Ü2] zār-ı Mil1

⁵¹⁴ 4b itmek Ü2] eylemegem Mil1

⁵¹⁵ 5a cū-yı Ü2] şāh-ı Mil1

⁵¹⁶ 5b pür-gül Ü2] bir gün Ü6, bir gül E N

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

1. Ğamuñla girye vü zār oldı kārüm
Ne var bir laḥza olsañ ğam-küsārum
2. Olupdur şīşe-i ḥāṭır şikeste
Eyü olmaz şaḡın bu inkisārum
3. Kōmaz kim ağlaya derd-i derūnı⁵¹⁷
Alup seyl-āb-ı eşküm reh-güzārüm⁵¹⁸
4. Hemīşe seg raḡıbe iltifātuñ
Diriġā ol ḡadar yoḡ i' tibārüm
5. İñende ' İşmeti'yi itme pā-māl⁵¹⁹
Semend-i nāze binüp şeh-süvārüm

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Hemīşe ārzū-yı cām-ı pūr-şarāb iderem
Mişāl-i zerre temennā-yı āftāb iderem
2. Yine diyār-ı dile seyl-i bādeyi aḡıdup⁵²⁰
Kühen binā-yı ğamı ser-be-ser ḡarāb iderem

G.56: Ü1 21b, Ü2 30b, Ü3 36b, Ü4 8b, Ü5 95b, R1 72b, R3 8b, Mil2 10b, N 42b, AE 10a, E 49b

⁵¹⁷ 3a ağlaya Ü2] ağlayam Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1 R3 Mil2 N AE E

⁵¹⁸ 3b Alup Ü2] Olur Ü1

⁵¹⁹ 5a iñende Ü2] şaḡın kim Ü3 Ü4 R1 N E

G.57: Ü1 21b, Ü2 31a, Ü3 37a, Ü4 8b, Ü5 95b, Ü6 125b, R1 72b, Mil2 11a, N 43a, AE 10b, E 49b

⁵²⁰ 2a diyār-ı dile Ü2] diyār-ı dil E / bādeyi Ü2] bāde-i AE

3. Nişân-ı luṭf görünmez dehân-ı dilberden⁵²¹
Dil-i nizâre hemân yok yere ‘azâb iderem⁵²²
4. Serüm mişâl-i dıraḥt-ı şüküfedâr-ı sefid⁵²³
Elümde bâde-i gül-rengden hicâb iderem⁵²⁴
5. Belürmesün diyü âşâr-ı ‘ışk ‘İşmetiyâ⁵²⁵
Sirişk-i ali ruḥ-ı zerdüme niḳâb iderem⁵²⁶

58

Mef‘ülü Fā‘ilâtü Mefā‘ilü Fā‘ilün

1. Ben dehr-i dünı kimseye dâd üzre bulmadum⁵²⁷
Evzâ‘-ı rûzgârı murâd üzre bulmadum
2. Naḳd-ı sirişki hep ḳadeḥ-i çeşme koydı dil
Yoḥsa metâ‘-ı derdi kesâd üzre bulmadum
3. Râz-ı nihânum eyledi gûş-âşnâ-yı yâr
Ben âh-ı nâlekârı fesâd üzre bulmadum
4. Çekdüm kenâre ben de gönül nice dem seni⁵²⁸
Bir kerre râh-ı rüşdi sedâd üzre bulmadum⁵²⁹

⁵²¹ 3a Nişân-ı Ü2] Neşât-ı Ü1

⁵²² 3b nizâre Ü2] niyâze Ü3

⁵²³ 4a mişâl-i dıraḥt-ı Ü2] naḥl-i Ü3 / sefid Ü2] ümîd Ü3 Ü4 R1 E

⁵²⁴ 4b bâde gül Ü2 E R1 [bâde-i gül Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 Mil2 N, bâde-i rengden AE

⁵²⁵ 5a ‘ışk Ü2] ‘ışkı Ü3 Ü5

⁵²⁶ 5b ali Ü2] al Ü5 AE / zerdüme Ü2] derdüme AE

G.58: - Ü2, Ü1 21b, Ü5 95b, Mil1 10b

⁵²⁷ 1a dehr-i Ü1] devr-i Ü5

⁵²⁸ 4a kenâre Ü1] kenâr Ü5

⁵²⁹ 4b rüşdi Ü1] rüşd ü Ü5 Mil1

5. Serhadd-i imtiyāzı güzār itdi ‘İşmeti
Ser-keş semend-i ṭab‘-ı ‘inād üzre bulmadum⁵³⁰

59

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Şem‘-i ruḥsāruñ odına atmağa pervāneyem
Cān u tenden geçmişem ben ṭālib-i cānāneyem
2. Sen saçı Leylāya meftūn olalı ey dil-rübā
Kalmışam ḥayretde ben Mecnūnveş dīvāneyem
3. Gāh ki ‘arz-ı cemāl itseñ ne var ben bendeñe
Zümre-i ‘uşşākuñ içre ey perī pervāneyem
4. Rūḥ-ı ecsāde ta‘alluḥ itmedin diyü henüz
Āşnāyam dilberā şanma ki ben bī-gāneyem
5. Cüst ü cūyam şanma kim ey ‘İşmeti bī-hūdedür
Āşnāyam baḥr-ı ‘ışka ṭālib-i dūr-dāneyem

ḤARFÜ’N NŪN

60

Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Nāme-i sūziş-i dile āb-ı niyāz degmesün⁵³¹
Āyine-i ḥaḳīkate jeng-i mecāz degmesün

⁵³⁰ 5b ṭab‘-ı Ü1] ṭab‘ı Ü5

G.59: - Ü2, AE 10a derkenarda

G. 60: Ü1 22a, Ü2 31a, Ü3 37a, Ü4 9a, Ü5 96b, Ü6 126a, R1 72b, R2 194b, R3 8b, Mill 12a, Mil2 11a, N 43a, AE 10b, E 49b

⁵³¹ 1a āb-ı Ü2] āb u Ü4

2. Derd-i derûnı pāre hep söyleye düşmüşem bu şeb
Sırr-ı nihānuma şaķın dīde-i rāz degmesün⁵³²
3. Kūçe-i ğamda ‘āşıkun hāne-i teng-i cānına⁵³³
Heçr gibi pür-āteş-i şabr u güdāz degmesün⁵³⁴
4. Bir daħı uğramaz hıred dā’ire-i hayālūme⁵³⁵
Güş-ı cünūnuma meded nağme-i sāz degmesün⁵³⁶
5. Göñlümi yār ‘İşmeti kâyilem almasun ele⁵³⁷
Hâtıruma tek ol meh-i sifle-nevāz degmesün⁵³⁸

61

Mef’ülü Mefā’ ilü Mefā’ ilü Fe’ülün

1. Alduķ haberün yine şehā peyk-i şabādan
Sende yoğımış zerre kadar bûy vefādan
2. İtseñ dili ger zülf-i dil-āvîzine kurbān⁵³⁹
Yer başmaz idi ayağı o demde şafādan⁵⁴⁰
3. Ayırdı ‘adüv vaşfla āħir seni benden⁵⁴¹
Güm-geşte ola kaddi anuñ bār-ı belādan⁵⁴²

⁵³² 2b şaķın Ü2] meded Ü3 Ü4 R1 Mil1 E

⁵³³ 3a teng ü Ü2 [teng-i Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E, neng-i Ü1

⁵³⁴ 3b pür-āteş-i Ü2] bir āteş-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1, bir āteşin R2 / u Ü2] - Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3
Mil1 Mil2 N AE E

⁵³⁵ 4a hayālūme Ü2 [hayālūme Ü1 Ü3 Ü4 R2 Mil1

⁵³⁶ 4b meded Ü2] şaķın R1 E

⁵³⁷ 5a Göñlümi yār ‘İşmeti kâyilem almasun ele Ü2] Kayiliz ‘İşmeti o yār hâtırım almasun ele Mil1

⁵³⁸ 5b Hâtıruma Ü2] Hâtıruma Ü4 / ol Ü2] o Ü3, – Ü4 / sifle Ü2] sifl Ü5

G.61: Ü1 23a, Ü2 31a, Mil1 11b

⁵³⁹ 2a kurbān Ü2] berdār Ü1 Mil1

⁵⁴⁰ 2b o Ü2] ol Mil1

⁵⁴¹ 3a vaşfla Ü2] ta’ nla Mil1

⁵⁴² 3b Güm-geşte Ü2] Ham-geşte Ü1 Mil1

4. Olmaḡ nice bir her şacı Leylāya çü Mecnün
Gel söyleme yabana dilā geç bu hevādan
5. Hecrūñle diyār-ı ‘ademe itdi ‘azīmet⁵⁴³
Unutma řehā ‘İřmetīyi ḡayr-du ‘ādan

62

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1. ‘Uřřāḡuñı ḡaṡṡ gelmek ile az idemezsün
Raḡbet-şiken-i ḡonca-i i‘ cāz idemezsün⁵⁴⁴
2. Geldükde ḡaṡuñ ‘āřıḡuña nāz idemezsün
Mānend-i hümā evcde pervāz idemezsün
3. Gāhī egilüp ḡuřuña dir ol ḡaṡ-ı nev-ḡīz⁵⁴⁵
şimden gerü sen řīveye āḡāz idemezsün⁵⁴⁶
4. Bu şarz-ı bed-āheng-i dil-āzārile ey gül⁵⁴⁷
Bu bāḡda bir bülbüli dem-sāz idemezsün
5. Kendüñ yeñemezsün bilürem meřrebüñ ey dil⁵⁴⁸
Nüş-ı meye āḡāz idicek az idemezsün

⁵⁴³ 5a Hecrūñle Ü2] Hecriyle Ü1 Mil1

G.62: Ü1 22a, Ü2 31b, Ü3 37a, Ü4 9a, Ü5 96b, Ü6 126b, R1 73a, R2 195a, R3 8b, Mil1 12a, Mil2 11b, N 43a, AE 10b, E 49b

⁵⁴⁴ - Ü2 [Ü1

⁵⁴⁵ 3a ol Ü2] o AE

⁵⁴⁶ 3b gerü Ü2] girü Ü5

⁵⁴⁷ 4a bed-āheng-i dil-āzār Ü2] dil-āzār-ı bed-āheng Ü1 Mil1, bed- āheng-i dil-i zār Ü4, bed-āheng ü dil-āzār Ü5 R3 AE

⁵⁴⁸ 5a yeñemezsün Ü2] yeñemezseñ N AE

6. Şad rıtl-ı girān olsa çeker ‘İşmetī-i zār
Sākī anı sen mest-i ser-endāz idemezsün⁵⁴⁹

63

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Dirseñ ey dil çeşm-i bahtuñ derd-i hicrān görmesün
Kānlu yaşum sil nigāh itdükçe cānān görmesün⁵⁵⁰
2. Tārmār eyler hemān evrāk-ı ‘ıyşı rūzgār⁵⁵¹
Bir ser-āmed goncayı bir laḫza ḫandān görmesün
3. Eyleme zülfüñ perīşān tābe-sāmān dilleri
Çeşm-i bed-bīn-i ‘adüv ḫāk ile yeksān görmesün
4. Yād idüp zülfüñ hemān bī-hūş olur āşüfte dil⁵⁵²
Bāḡda bī-çāre bir serv-i perīşān görmesün
5. Sūz-ı dilden ḫopmadur bu şi‘r-i rengīn ‘İşmetī
‘Arz iderseñ ehline ‘arz eyle nā-dān görmesün

⁵⁴⁹ 6b anı sen Ü2] sen anı Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 Mil1 N E

G.63: Ü1 22a, Ü2 31b, Ü3 37b, Ü4 9a, Ü5 96a, Ü6 126b, R1 73a, R2 194b, R3 9a, Mil1 11b, Mil2 11b, N 43a, AE 12a, E 49b

⁵⁵⁰ 1b yaşum Ü2] yaşuñ Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil2 N AE E, yaşın Mil1 / itdükçe Ü2] itdükte Ü1 Ü6 R2

⁵⁵¹ 2a Tārmār Ü2] Tār u mār Ü1 Ü3 Ü5 R1 R2 R3 Mil1 AE E / ‘ıyşı Ü2] ‘ıyşın Ü3 R1

⁵⁵² 4a Yād idüp zülfüñ hemān Ü2] Zülfini yād eyleyüp Ü3 Ü4 R1 E

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. Nigāhum buse-çin olmakda la' l-i dil-sitānından
Şikārın almayan şeh-bāz çıkmaz āşyānından⁵⁵³
2. Mülāyim gösterür ' uşşāk-ı zāre kendüyi ammā
Alınmaz harf-ı vuşlat ol sitemkārūn dehānından⁵⁵⁴
3. Sepük-sāmān gerekdür rind olan ey dil ḥabābāsā⁵⁵⁵
Ki açılsa çıkan ancak hevādur cür' adānından
4. Dile her çend bir bāzīçe bulmağdur ' arāz yoḥsa⁵⁵⁶
Su 'āl itmek ne lāzım va' de-i vaşluñ zamānından⁵⁵⁷
5. Hemān ey ' İşmeti ' arz-ı ' ubūdiyyetden ayrılma⁵⁵⁸
Seni kim dūr ider ol şāh-ı ḥüsnüñ āstānından⁵⁵⁹

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Vāz' -ı nā-sāzını dehrūn gören ādem ne disün
Bilinür nesne degül meşreb-i ' ālem ne disün

G.64: Ü1 22b, Ü2 31b, Ü3 37b, Ü4 9b, Ü5 96a, Ü6 127a, R1 73b, R2 195b, R3 9a, Mil1 12b, Mil2 11b, N 43b, AE 12a, E 49b

⁵⁵³ 1b almayan Ü2] eyleyen Ü5

⁵⁵⁴ 2b ol Ü2] o Mil1

⁵⁵⁵ 3a ḥabābāsā Ü2] ḥayātāsā Ü3

⁵⁵⁶ 4a her Ü2] – E / bulmağdur Ü2] lāzımdur Ü5, bulmağda R1 / ' arāz Ü2] ğarāz Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E

⁵⁵⁷ 4b vaşluñ Ü2] vaşlın R1 E / zamānından Ü2] zebānından R1 E

⁵⁵⁸ 5a ' arz-ı Ü2] cāy-ı Ü1 R2 Mil1

⁵⁵⁹ 5b şāh-ı ḥüsnüñ Ü2] yoḥsa o şāhuñ R2

G.65: Ü1 22a, Ü2 32a, Ü3 37b, Ü4 9b, Ü5 96b, Ü6 126b, R1 73b, R2 193b, R3 9b, Mil1 11b, Mil2 12a, N 43b, AE 12b, E 50a

2. Güle hem-ḥ̣ābe-i ḥār olma demek mümkün mi
Bülbül olmuş tatalum bezmine mahrem ne (disün)
3. Bî-vefâdur dimeden gerçi şıkılmaz o perî⁵⁶⁰
Bağsa âdem yine her ḥālî müselleme ne disün
4. Sen de inşâf ide ey muğbeçe gördükde seni
Hây cânım dimesün bu dil-i pür-ğam ne disün
5. ‘İşmetî sūz-ı dilin didi o şūḥa ammā⁵⁶¹
Şimdi fırkatde dem-i hecrile hem-dem ne disün⁵⁶²

66

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. İtmesün mi murğ-ı dil kendin perîşân her zamân
Tünd-bād-ı ğam güzergâhında tutmuş âşyân
2. Ol siyeh-mest âfetüñ şimdi kim uğrar yanına⁵⁶³
Ġamzeler ḥūnîn cebîn pür-çîn ebrûdur kemân⁵⁶⁴
3. Bâde-i gül-rengde gūyâ bilürîn her ḥabâb⁵⁶⁵
Nev-‘ arūs-ı câme kırmış la‘l-gün bir sāyebân⁵⁶⁶
4. Olmadı bir ğonca hergiz zîb-i destâr-ı emel
Gülşen-i ümmîdden bir gül kıpırmaz bâğbân

⁵⁶⁰ 3a Bî-vefâdur Ü2] Bî-vefâsın Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁵⁶¹ 5a didi Ü2] derdi Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 E, virdi R2 Mil1 N

⁵⁶² 5b dem-i Ü2] ğam-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E

G.66: Ü1 22b, Ü2 32a, Ü3 37b, Ü4 9b, Ü5 95b, Ü6 127a, R1 73b, R2 195b, R3 9a, Mil1 12b, N 43b, AE 12b, E 50a

⁵⁶³ 2a âfetüñ şimdi Ü2] ‘âşıkun AE

⁵⁶⁴ 2b ḥūnîn Ü2] ḥūnî Ü1 Ü4 Ü6 R1 R3 Mil1 E / pür-çîn Ü2] her çîn AE

⁵⁶⁵ 3a bilürîn Ü2] billürîn Ü5 / her Ü2] bir Ü4

⁵⁶⁶ 3b la‘l-gün Ü2] gūyiyâ Ü3 Ü4 R1 N E, la‘l-ı Ü5

5. Yüz sürülmez pâyına ol nâzenînüñ ‘İşmeti⁵⁶⁷
İtmeyince cismini yıllarca hâk-i âstân⁵⁶⁸

67

Mütefâ‘ ilün Fe‘ülün Mütefâ‘ ilün Fe‘ülün

1. Demidür hayâl-i gamzeñ dil-i gam-küsâre gelsün
Bizi künc-i gamda tenhâ kıomasun kenâre gelsün⁵⁶⁹
2. İşidilmez oldu âhum ser-i zülfüñ eyle tahrik⁵⁷⁰
Meded ey şabâ dil-i zâr bün-ı güş-ı yâre gelsün⁵⁷¹
3. Haṭ u zülfi sâyesinde dil ü cân şafâda olsun⁵⁷²
Gelicek belâ-yı nâ-gâh ser-i rûzgâre (gelsün)⁵⁷³
4. Ne faşillar ola seyr it yine mekteb-i çemende⁵⁷⁴
Hele ders-i şevk-ı murğân-şifat-ı bahâre gelsün⁵⁷⁵
5. Neler okuya çemende hele güşdâr-ı şabr ol
Sebak-ı hezâr-ı gülşen şifat-ı bahâre gelsün⁵⁷⁶
6. Daḥi ‘İşmeti cihânda işidilmedük nemüz var
O perî gelürse bezme ne var aşkâre gelsün⁵⁷⁷

⁵⁶⁷ 5a ol Ü2] bir Ü1

⁵⁶⁸ 5b cismini Ü2] cismüñi R2

G.67: Ü1 22a, Ü2 32a, Ü3 38a, Ü4 9b, Ü5 96b, Ü6 127a, R1 74a, R2 194a, R3 9b, Mil1 11a, Mil2 12a, N 43b, AE 12b, E 50a

⁵⁶⁹ 1b Bizi Ü2] Beni Ü4

⁵⁷⁰ 2a âhum Ü2] nâlem N / zülfüñ Ü2] zülfin Ü3 Ü6 R3 Mil1 N

⁵⁷¹ 2b bün-ı Ü2] – Ü4, bünü AE

⁵⁷² 3a Haṭ u zülfi Ü2] Haṭı vü zülfi Ü4, Haṭ zülfi AE

⁵⁷³ 3b Gelicek Ü2] Gelecek Ü1 Ü4 Ü5 R1 R2 Mil1 N E

⁵⁷⁴ 4a yine Ü2] hele Ü1

⁵⁷⁵ 4b şevk-ı Ü2] şavt-ı Mil2 AE

⁵⁷⁶ - Ü2 [R2

⁵⁷⁷ 6b gelse Ü2 [gelürse Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / ne var Ü2] n’ola N

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ağlasam her dem ğam-ı hecrile cevri-i yārdan⁵⁷⁸
Nem yerine dem gelür bu dīde-i hūn-bārdan
2. Zā' f-ı hecr-i yār ile şöyle hayāl oldu tenüm
Şūretā teşhīş olunmaz peykerüm dīvārdan⁵⁷⁹
3. Geldi dil bir hastadur dārü'ş-şifā-i kūyuña⁵⁸⁰
Gel tabībüm kaçma tīmār eyle ol bīmārdan
4. Düşmen-i bed-ḥāha dime luṭf u iḥsān eyle gel
Yüz çevirme dostum bu 'āşık-ı ğam-ḥārdan
5. Yāre 'arz it 'İşmeti gel eşk-i hūn-ālūdeñi
Ḥazṣ ide şāyed o belki dirhem ü dīnārdan

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Dir ise nāleyi 'uṣṣāk dırāz eylesesün
O perī cevriini çok luṭfını az eylesesün⁵⁸¹

G.68: Ü1 23a, Ü2 32b, Mil1 13a

⁵⁷⁸ 1a her Ü2] bir Ü1 Mil1

⁵⁷⁹ 2b peykerüm Ü2] şūretüm Mil1

⁵⁸⁰ 3a kūyuña Ü2] kūy ile Mil1

G.69: Ü1 22a, Ü2 32b, Ü3 38a, Ü4 10a, Ü5 96a, Ü6 127b, R1 74a, R2 194a, R3 9b, Mil1 11a, Mil2 12a, N 43b, AE 13a, E 50a

⁵⁸¹ 1b - Ü2 [çok Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R3 Mil1 Mil2 N AE E, luṭfını çok cevriini az Ü1, cevriini çok mihriini az R2

2. Bağlanup zülfine dil kendüyi rüsvā itmiş⁵⁸²
Şakın ol ğamzeleri maḥrem-i rāz eylesesün
3. Dem olur gögsini bî-minnet açar bād-ı şabā⁵⁸³
Ġonca ‘ arz-ı ruḥ-ı al itmege nāz eylesesün
4. Dil қо ğiçsün ğam-ı dünyāyı şafāsı var ise⁵⁸⁴
Yāre şıķlet virecek deñlü niyāz (eylesesün)
5. ‘ İşmeti mu‘ tekif-i künc-i ferāğız řimdi⁵⁸⁵
Baḥt isterse der-i vuşlatı bāz eylesesün

70

Mütefā‘ ilün Fe‘ülün Mütefā‘ ilün Fe‘ülün

1. Çün o řāhuñ āstānın şeb-i ğam penāh idersün⁵⁸⁶
Ne gerek ya daḥi ey dil yine böyle āh idersün⁵⁸⁷
2. Ten-i zārı ırgürürseñ reh-i yāre ğāfil olma⁵⁸⁸
Çıķa seyre tā ki ol řūḥ hele bir nigāh idersün⁵⁸⁹
3. Şeb ü rüz āh u nāleñ ne bilür o yār-ı sermest⁵⁹⁰
Dem-i ‘ ömr-i nāzenini ne içün tebāh idersün⁵⁹¹

⁵⁸² 2a Bağlanup Ü2] Bağlayup Ü3 Ü4 R1 R2 R3 N E / zülfine dil kendüyi Ü2] kendüyi dil zülfine Ü3 / rüsvā Ü2] rüsvāy Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 N E

⁵⁸³ 3a bād-ı Ü2] dest-i R1 R2 Mil1 E

⁵⁸⁴ 4a ğiçsün Ü2] çeksün Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / dünyāyı Ü2] hicrānı R2 / şafāsı Ü2] cefāyı Ü5

⁵⁸⁵ 5a ferāğız Ü2] ferāğı R2

G.70: Ü1 22a, Ü2 32b, Ü3 38a, Ü4 10a, Ü5 96a, Ü6 127b, R1 74a, R2 195b, Mil1 11a, Mil2 12b, N 44a, AE 13a, E 50a

⁵⁸⁶ 1a řāhuñ Ü2] řūḥuñ Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 Mil2 N E / penāh Ü2] tebāh R1

⁵⁸⁷ 1b ya Ü2] ne Mil1 / ey Ü2] – Ü3 AE

⁵⁸⁸ 2a ırgürürseñ Ü2] ırgürürsin Ü4 R1 R2 N E

⁵⁸⁹ 2b tā ki Ü2] řāyed Ü1 Ü3 Ü4, cā‘iz R2 Mil1 / nigāh Ü2] günāh AE

⁵⁹⁰ 3a Şeb ü rüz āh u Ü2] Şeb rüz āh-ı Ü4 Ü5 AE

⁵⁹¹ 3b ne içün Ü2] ya n’içün Ü1 R1 E

4. Dil-i nā-murāduñ ey çarḥ ne recāsı var senden
Kimedür bu şıve vü nāz kime ‘arz u cāh (idersün)⁵⁹²
5. Eşiginde yer gerekse saña ‘İşmeti o māhuñ⁵⁹³
Dil ü cānı bir dem evvel aña rû-be-rāh idersün⁵⁹⁴

71

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Ḥaberdār olmadı gitdi olsun āh u enīninden⁵⁹⁵
Şikāyet şehir-i ḥüsnüñ bir cevān-ı nāzenininden
2. Nigāh-ı iltifātından ‘adüvler behre-yāb ammā
O meh-rūnuñ cefādur vāyemüz çin-i cebininden⁵⁹⁶
3. Ḥarīf-i bezm-i kām ol perde-püş-ı ‘izz ü nāz eyle⁵⁹⁷
Ḥazer kıl bülbülün ey gönca āh-ı āteşininden⁵⁹⁸
4. Ḥumārın def‘ e ey cān-ı belā-keş çāre bulmazsın
İçersin sākī-i dehrün mey-i dürd-āferininden
5. Münāsibdür kümeit-i kilik-i ṭab‘ um cilvegāh itse⁵⁹⁹
Bu şı‘ rün ‘İşmeti ḥazḡ eyledüm gāyet zemīninden⁶⁰⁰

⁵⁹² 4b şıve vü Ü2] şıve Ü4 / ‘arz u Ü2] ‘arz-ı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E

⁵⁹³ 5a gerekse Ü2] gerek Ü5

⁵⁹⁴ 5b Dil ü Ü2] Dil AE / bir dem evvel aña Ü2] evvel bir dem aña R1, evvel aña bir dem R2

G.71: Ü1 22b, Ü2 71a, Ü3 38b, Ü4 10a, Ü5 96b, Ü6 127b, R1 74b, R2 195a, R3 10a, Mil1 12b, Mil2 12b, N 44a, AE 13a, E 50a

⁵⁹⁵ 1a āh u Ü2] āh-ı Ü1 Ü3 R1 E

⁵⁹⁶ 2b meh-rūnuñ Ü2] meh-rūdan R2

⁵⁹⁷ 3a bezm-i kām ol Ü2] bezmgāh Ü1, bezm-i kām Mil1 / eyle Ü2] olma Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 N E

⁵⁹⁸ 3b āteşininden Ü2] nişininden Ü3

⁵⁹⁹ 5a ṭab‘ um Ü2] ṭab‘-ı şūḡum Ü3 / itse Ü2] olsa Ü4

⁶⁰⁰ 5b Bu Ü2] Bir R1

Mef' ūlū Mefā' ilū Mefā' ilū Fe' ūlūn

1. Dil-ḥasta-i ' ışka nıgeh-endāz degŭlsın
Derd-i dil-i bīmāre řıfā-sāz degŭlsın
2. Sensin yine maḥrem olacaḫ ḡoncaya bŭlbŭl⁶⁰¹
Mānend-i řabā perde-der-i rāz degŭlsın
3. Ey bŭlbŭl-i zār eyleme da' vā-yı maḥabbet
Pervāne-şıfat ' āřık-ı pervāz degŭlsın ⁶⁰²
4. Gŭlzār-ı viřālŭñ ki ḫayāt-āver-i cāndur
Murḡ-ı dile ruḫřat-diḫ-i pervāz degŭlsın
5. Nāleñ ide mi ' İřmetiyā ol gŭle te' řir⁶⁰³
Bŭlbŭl gibi ḫoř-ḫ' ān-ı ḫoř-āvāz degŭlsın ⁶⁰⁴

Fā' ilātŭn Fā' ilātŭn Fā' ilātŭn Fā' ilŭn

1. ' Arz-ḫāl itsŭn nigāhuñ çeşm-i cānuñ şuymasun
Kārını ḫarf-ı recā ḡorsŭn zebānuñ şuymasun
2. Ğamze ursun yāre ebrŭlar ḫaberdār olmasun
Tirŭñ itsŭn kārını ammā kemānuñ şuymasun

G. 72: Ü1 23a, Ü2 33a, Ü3 38b, Ü4 10b, Ü5 96a, R1 74b, Mil2 13a, N 44a, AE 13b, E 50a

⁶⁰¹ 2a maḥrem Ü2] ey dil Ü3 Ü4 R1

⁶⁰² 3b pervāz Ü2] ser-bāz Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 Mil2 N AE E

⁶⁰³ 5a ide mi Ü2] idemez Ü1

⁶⁰⁴ 5b ḫoř-ḫ' ān-ı Ü2] ḫoř-ḫ' ān u Ü1 Ü6 R1 Mil2 AE

G.73: Ü1 23a, Ü2 33a, Mil1 13a, Mil2 13a

3. Bāğ-ı tenhā deyyü bülbül nağme-i bî-bâkde
El-ḥazer ey gonca ḳaşd-ı imtiḥānuñ tuymasun
4. ‘ Ārızuñda ṭāb-ı mey güller bitürsün sāḳiyā
Dīde-i gül-çinüm ammā bāğbānuñ tuymasun
5. Da‘ vet-i feryāde āğāz itdün ammā ‘ İṣmetī
Ol perī-rūdan ḥazer ḳıl bīm-i cānuñ tuymasun

74⁶⁰⁵

Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Çeşmüne gamzeñ ögredür ‘ işve vü nāz n’eydügin
‘ Āşıḳa eşki gösterür semt-i niyāz n’eydügin
2. Remz-i nigāh-ı dilberi fehmi idemez o rind kim
Bilmeye ṭarz-ı ülfet-i meclis-i rāz n’eydügin
3. Rıtl-ı girān-ı şevḳı şun reh-rev-i ‘ ıṣḳa sāḳiyā
Bilmeye tā ki zaḥmet-i şīb ü firāz n’eydügin
4. İtmez idün ümīd-i ḳurb ol şeh-i nāza ‘ İṣmetī
Bilseñ eger ol āteş-i sīne-güdāz n’eydügin

⁶⁰⁵ **G.74:** Ü2 33b, Mil2 13a

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. O reng-i rûy hemân tek bozulmasun tursun
Ḵo dilde ‘ uq̱de-i derdün çözümlēsün tursun
2. Ümîd odur ki ire şaydgāh-ı ğamzeñe dil
Biraz o bāz şikāre süzümlēsün tursun
3. Çekerse de dili bend-i belāya zülfi ne ğam
Hemân o rişte-i bārîk üzümlēsün tursun
4. Bu sūz u tāba şadā virmēsün zevāl ey dil
Ḵo arañuz o güzelle düzümlēsün tursun
5. El urdı ħañçerine yine ‘ İşmeti sākî
Meded görüñ ğam-ı dehri çözümlēsün tursun

Mef‘ ülü Fā‘ ilātü Mefā‘ ilü Fā‘ ilün

1. Ħaṭuñ ğubārı rû-yı dil-ārāña ḵonmasun⁶⁰⁶
Ħüsnüñ çerāĝı tekye-i dehr içre sönmesün⁶⁰⁷
2. Taḥrîre vaşf-ı ħüsni bütānuñ kalem yeter
Küttāb-ı dehr-i dey çalışup ħāme yonmasun⁶⁰⁸

G.75: - Ü2, R2 194b

⁶⁰⁶ Bu gazelden önce (H) nüshasında bir gazel mevcut olup bu nüsha temin edilemediği için gazel buraya kaydedilmedi. Söz konusu şiir, Haluk İpekten’in kitabında 76. gazel olarak yer almaktadır.

G.76: - Ü2, Ü5 96a, R2 194a

⁶⁰⁷ 1b sönmesün Ü5] ḵonmasun R2

⁶⁰⁸ 2b dehre Ü5 [dehr-i R2

3. Şāh-ı bahāra gonca-i zanbağ şikāyete
Deyden bu demde şimdi gelüp rıķ‘a şunmasun
4. Deşt-i fenāda lāle yaķup sīnesine dāğ
Feryād-ı müstemend ü dil-efgāre dönmesün⁶⁰⁹
5. Bīdār eyle ‘İşmetīnūñ çeşm-i bahtını
Bir şem‘ uyandır ki o ‘ālemde sönmesün

77

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Şehā murğ-ı dili kırtardı zülfüñ lāne kaydından
‘İzār-ı alüñ üzre hāl-i müşkīn dāne kaydından
2. Hümā-pervāz olup dil degme bir yerde qarār itmez
Ferāğ-ı bālī vardur şimdilik kāşāne kaydından⁶¹⁰
3. Çıķarsa lücce-i ğamdan bizi bir āšnā olsa
Disem bir bir ne ğavta yutduğum bī-gāne kaydından⁶¹¹
4. Dem-ā-dem bezm-i meyde cām-ı la‘ lüñ şunsañ ‘uşşāķa⁶¹²
Ne var kırtarsañ ey sāķī bizi peymāne kaydından
5. Alursun ‘İşmetī her şeb o şem‘ -i bezm-ārāya
Dem-i şubha irişse kırtulur pervāne kaydından⁶¹³

⁶⁰⁹ İki nüshada da kelime “figārı” şeklindedir. Vezin gereği “efgāre” olarak düzelttik.

G.77: - Ü2, Ü1 22b, Mill 13a

⁶¹⁰ 2b bālī Ü1] bāl Mill

⁶¹¹ 3b yutduğum Ü1] yutduğum Mill

⁶¹² 4a şunsañ Ü1] şunsa Mill

⁶¹³ 5b irişse Ü1] irişseñ Mill

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Fâriğ olmam âhdan dildāra kār itmezse de⁶¹⁴
Sūziş-i dildür ğaraž yār i' tibār itmezse de
2. Sen hemān ayrılma ey dil reh-güzār-ı yārdan
Pāy-māl-i esb-i nāz eyler şikār itmezse de⁶¹⁵
3. Uğrasa murğ-ı ḥadengi şād olur dil bir zamān⁶¹⁶
Âşyān-ı sinede bir dem qarār itmezse de⁶¹⁷
4. Gāh olur ' uşşāķı cānından ider bīzār ' ışk
' Uzlet eyler yārdan terk-i diyār itmezse (de)
5. ' İşmeti pā-māl-i cevri olmaķ yeter ' izzet dile⁶¹⁸
Baḥt anı çeşm-i zaḥm-ı zülf-i yār itmezse de⁶¹⁹

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Bāğ-ı ḥüsnünde ḥazān yer yer nümāyān olmada⁶²⁰
Daḥi zülfüñle ḥaṭuñ dest-i girībān olmada⁶²¹

G.78: Ü1 23a, Ü2 33b, Ü3 38b, Ü4 10b, Ü5 97a, Ü6 127b, R1 74b, R2 198a, R3 10a, Mil1 13b, Mil2 13b, N 44a, AE 13b, E 50a

⁶¹⁴ 1a âhdan Ü2] nâleden Ü3 Ü4 R1 N E

⁶¹⁵ 2b eyler Ü2] eyle AE

⁶¹⁶ 3a olur dil Ü2] olurdı R2 R3

⁶¹⁷ 3b bir Ü2] bu Ü1

⁶¹⁸ 5a ' izzet Ü2] ehl-i R2

⁶¹⁹ 5b çeşm-i zaḥm-ı Ü2] zaḥm-ı çeşm-i Ü1 Ü6 R2 / zülf-i yār Ü2] rüzgār R2

G.79: Ü1 24a, Ü2 33b, Ü3 39a, Ü4 10b, Ü5 97a, Ü6 128a, R1 75a, R2 198a, R3 10a, Mil1 15b, Mil2 13b, N 44b, AE 13b, E 50b

⁶²⁰ 1a yer yer Ü2] bir bir R3 Mil1

⁶²¹ 1b dest-i Ü2] dest ü Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R2 R3 Mil1, çāk-ı Mil2 AE

2. Vefk-i maşşūd űzre dildāra ne műmkin bir nigāh
Çeşm-i bed-bīn-i ‘adűv her dem nighbān olmada
3. Eyleyen ġam-dīdedűr vaķt-ı neşātuñ ‘ālemin⁶²²
Var mı ol ‘ālem meger her çend ġandān olmada
4. Ser-be-ser erbāb-ı dil baķsañ perīşān olmada⁶²³
Hergiz encāmuñ meh-i iķbālī tābān (olmada)⁶²⁴
5. Baķt-ı ser-keş sehldűr fermān-ber olmak ‘İşmeti⁶²⁵
Söz hemān ‘ālemde bir bed-merd-i nā-dān olmada

80

Fā‘ ilātűn Fā‘ ilātűn Fā‘ ilātűn Fā‘ ilűn

1. Ol degildűr derd-i dil kim ķābil-i ta‘bīr ola
Şanmañuz bī-çāreden ‘arz itmede taķşīr ola⁶²⁶
2. Dem-be-dem ‘āķil reh-i tedbīri pāk itmek gerek
Kim bilűr cāyız ki bir kem-pāre dāmen-ġīr ola⁶²⁷
3. Germ olup meclisde ġöndermiş birer duşnām-ı telġ⁶²⁸
Luţf idűp añmış beni ol nev-cevānum pīr ola

⁶²² 3a neşātuñ Ü2] neşātuñ Ü5 R2 Mil1E, neşāt R3 / ‘ālemin Ü2] ‘āleműñ R1 R2 N E

⁶²³ 4a Ser-be-ser Ü2] Ser-te-ser Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / olmada Ü2] rűzgār Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁶²⁴ 4b Hergiz encāmuñ Ü2] Her ġirān-cānuñ Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E, Her ġirān-ġā~buñ Ü3

⁶²⁵ 5a fermān-ber Ü2] fermānı Mil1, fermān E

G.80: Ü1 24a, Ü2 33b, Ü3 39a, Ü4 11a, Ü5 97a, Ü6 128a, R1 75a, R2 197a, R3 10b, Mil1 15a, Mil2 13b, N 44b, AE 14a E 50b

⁶²⁶ 1b itmede Ü2] itmeden AE

⁶²⁷ 2b kem Ü2] keh Ü1 Ü3 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E

⁶²⁸ 3a birer Ü2] bize Ü3 Ü6 Mil2 N E, biri R2

4. Dilberüñ germ olması gelmek ne mümkün hâṭıra⁶²⁹
Tîr-i peykân kendeveş âhum ki bî-te'sîr ola⁶³⁰
5. Bir dem evvel ṭayy olunsa deşt-i hicrân 'İşmetî
Sevmem ol vâdiyi kim pür tâb u bî-taḥcîr ola⁶³¹

81

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Geç o dilberden ki hem-derd-i dil ü cān olmaya
Tünd-bād-ı âhdan zülfi perîşân olmaya
2. Meclisüñden kimseye feyz olmaz ey sâķî-i ğam
Mey midür ol mey ki ḥālet-baḥş-ı yārân olmaya
3. Tā ola bād-ı maḥabbet gerd-ḥîz-i deşt-i ğam
Dem mi vardur dîde-i ümmîd giryân olmaya
4. Ḥ'ân-ı luṭfindan ide lâyıķ mı ğayrı behre-yâb
Dest-i mihmânında kemter pâre-i nân olmaya
5. Ol meyüñ ol dilberüñ meftûnıdır dil 'İşmetî
Neş'esinde derd-i ser vaşlında hicrân olmaya

⁶²⁹ 4a germ Ü2] nerm R2

⁶³⁰ 4b Tîr-i Ü2] Tîr ü Ü5 / kendeveş Ü2] kûzeveş Ü4

⁶³¹ 5b tâb u Ü2] tâb-ı Ü3 Ü4 R1 Mil1 N AE

G.81: Ü2 34a, Mil2 15b

Müfte' ilün Mefā' ilün Müfte' ilün Mefā' ilün

1. Bāde o bādedür anı mest içe hūşyār ola
Şiše o şişedür anuñ neş'esi ber-ķarār ola
2. Ol dem olur mı luṭf idüp ref' ide ḥākdan anı
Nīm-keş-i cefāsına ğamzesi destyār ola
3. Keşti-i baḥr-ı ārzū ğavṭa-ḥ'or-ı maḥabbeti
Sāḥil-i vaşl-ı dilbere irgüre rūzgār (ola)
4. Ḥande-i luṭfına gülüñ bāğda dil virür hezār
Ḥayf o nev-hevāya kim şifte-i bahār ola
5. Eyle du'ā ki 'İşmeti 'ışķ piyāle şunmasun
Yoḥsa dil-i figārda şanma ki ihtiyār ola

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Kadeḥ ser-germ-i mey ol keç-külāḥ-ı nāz mestāne
Nigeh ḥayrān-ı vaşl u ğamze-i ğammāz mestāne
2. Şabā kaldurmasun mı şāhid-i gül-berg-i ra' nāyı
Yine rāḥ-ı çemende öyle bir mümtāz mestāne
3. Göñül ğayret-keş-i bār-ı melāmet zülf ālūde

⁶³² **G.82:** Ü2 34a, Mil2 15b

G.83: Ü2 34a, Mil2 16a

Muğannî ser-be-zânû-yı hacâlet sâz mestâne

4. Ciger şad-pâre-i miḥnet dil-i ‘ışķ-āšnâ ser-mest
Nihân olsun mı sırrum ‘İşmetî hem-râz mestâne

84

Mefâ‘ ilün Fe‘ ilâtün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün

1. Haṭ-ı ruḥın o mehûñ cân-ı zâre gösterme
Dem-i ḥazânı Ḥudâyâ hezâre gösterme
2. Hevâ-yı ‘ışķ ciger-sûz imiş meded ey baḥt⁶³³
O kârı her dil-i nâ-kerdekâre gösterme⁶³⁴
3. Düşerse yâre eger ‘arz-ı sūz u tâb ey dil⁶³⁵
Şikâyetüñ o kadar âşkâre gösterme
4. Zamân sūz-ı derûnuñdan olmasun âgâh⁶³⁶
Çerağ-ı mihr ise de rûzgâre gösterme
5. Niyâz-nâme-i dil ‘İşmetî perişândur
O şekl ile anı zînhâr yâre gösterme⁶³⁷

G.84: Ü1 23b, Ü2 34b, Ü3 39a, Ü4 11a, Ü5 96b, Ü6 128a, R1 75a, R2 196b, R3 10b, Mil1 14a, Mil2 14a, N 44b, AE 14a, E 50b

⁶³³ 2a ciger Ü2] çeker Ü4

⁶³⁴ 2b her Ü2] bu R2 / kerde Ü2] kerd-i R2 R3

⁶³⁵ 3a sūz u Ü2] sūz Ü4 R2 R3 Mil1 N AE

⁶³⁶ 4a Zamân Ü2] Zamâne Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁶³⁷ 5b o Ü2] bu R2

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Olursa dilde n'ola dāğ-ı ārzū tāze
Henūz açıldı o gül daği reng ü bū tāze⁶³⁸
2. Bu demde içmemeye çāre var mıdur ādem
‘Ale’huşūş ola sāķī-i hānde-rū tāze
3. ‘Aceb ne yüzden ola ‘arz-hāl-i hayrānum⁶³⁹
Daği o şūh-ı nev-āyīn-i tünd-hū tāze
4. Çekildüğine göre yār minneti bārī
Olaydı çarh-ı kühen-sāl-i fitne-cū tāze
5. Cefā-yı dehr ile gelmekde ‘İşmetīye fütūr
Her āyīne yine bed-h’āh-ı herze-gū tāze⁶⁴⁰

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Bahār-ı hüsñüññ bil qādrin ey meh cāvidān şanma⁶⁴¹
O gevher degme bir kānda bulunmaz rāygān şanma

G.85: Ü1 23b, Ü2 34b, Ü3 40a, Ü4 11a, Ü5 96b, Ü6 128b, R1 75b, R2 196b, R3 10b, Mill 14a, Mil2 14b, N 44b, AE 14a, E 50b

⁶³⁸ 1b daği Ü2] – R2 / reng ü Ü2] reng-i AE E

⁶³⁹ 3a ola Ü2] olur Ü1 Ü3 Ü5 Ü6 R1 R3 Mill N E

⁶⁴⁰ 5b bed-h’āh-ı Ü2] bed-h’āh R2

G.86: Ü1 23b, Ü2 34b, Ü3 39b, Ü4 11b, Ü5 97b, Ü6 128b, R1 75b, R2 197b, R3 11a, Mill 14b, N 45a, E 50b

⁶⁴¹ 1a qādrin Ü2] qādrini Ü5 / meh Ü2] dil Mill

2. Meyānuñ naķşı çıkmaz bir dem āgūş-ı hayālümnden
Beni ey bî-vefā kendüñ gibi nā-mihribān şanma
3. İraķdan eyle pervāzı tezerv-i bāğ-ı āzārī⁶⁴²
Göñül ser-pençe-i şāhīn-i ğamdur āşyān şanma
4. Düşer fırsat nigāhe ğamzesi ser-mest iken yāruñ⁶⁴³
O tiri her zamān ey cān-ı şeydā der-kemān şanma
5. Mey-i düşīne virmiş yāre dārū-yı ferāmūşı⁶⁴⁴
Gice mestāne nāleñ ' İşmeti hātır-nişān şanma⁶⁴⁵

87

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Bā' iş olmakdur ğaraż germiyyet-i bāzārına⁶⁴⁶
Yoķsa dehrüñ kim tıyar evzā' -ı nā-hemvārına⁶⁴⁷
2. Nağme-i sūz-ı emel gitdükçe oldu sīne-sūz⁶⁴⁸
Muṭrib-i ṭālī' meger zehr-āb içirdi tārına⁶⁴⁹
3. Bir hilāli istese bir demde eyler āftāb⁶⁵⁰
Āferīnler sāķī-i siħr-āferīnüñ kārına

⁶⁴² 3a pervāzı Ü2] pervāz ey Ü1 Ü3 Ü5 R1 Mil1 / āzārī Ü2] āzādum Ü4 R1

⁶⁴³ 4a nigāhe Ü2] nigāhı E

⁶⁴⁴ 5a yāre Ü2] – R2

⁶⁴⁵ 5b nāleñ Ü2] alduñ R2

G.87: Ü1 23b, Ü2 35a, Ü3 39b, Ü4 11b, Ü5 97b, Ü6 128b, R1 76a, R2 196b, R3 11a, Mil1 14a, Mil2 14a, N 14a, AE 14b, E 50b

⁶⁴⁶ 1a germiyyet-i Ü2] germiyyet ü Mil1

⁶⁴⁷ 1b Yoķsa Ü2] Yoķsa R2 / tıyar Ü2] duyar Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

⁶⁴⁸ 2a Nağme-i sūz-ı emel Ü2] Nağme-i sāz-ı emel Ü1 Ü5 Ü6 R1 Mil1 Mil2 N AE E, Nağme-sāzān Ü3

⁶⁴⁹ 2b içürdi Ü2] içürmiş Ü1 Ü3 R1 R2 R3 Mil1 / tārına Ü2] bārına R2 Mil1

⁶⁵⁰ 3a bir Ü2] her Ü4

4. Gerçi mestüñ bir zamān olmaz girībānı dürüst⁶⁵¹
Kimse yapışmaz hele dāmān-ı istiğfārına

5. Geç o naḥl-i tāzenüñ berg ü berinden ‘İşmeti⁶⁵²
Māye-i cān olsa da güçdür taḥammül bārına⁶⁵³

88

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Göñlümi vīrān idüp a‘ dāyı dil-şād eyleme
Ey şeh-i ḥüsn ü behā dād eyle bī-dād eyleme⁶⁵⁴
2. Pençe-i şāhīn-i ḡamzeñden amāndur dostum⁶⁵⁵
Dām-ı zülfüñden meded dil murḡın āzād (eyleme)⁶⁵⁶
3. Cām-ı ‘ işkuñ müsteḥakḡın gözle luṭf it sākīyā
Ḳābil-i feyz olmayan yārān irşād eyleme⁶⁵⁷
4. Virme hecrüñle felek güncişke bülbul ‘ālemin⁶⁵⁸
Gördigüñ her beççe-i zāḡı perī-zād eyleme⁶⁵⁹
5. Bezm-i rindān ‘İşmeti ḡalvetgeh-i esrārdur
Mest-i şevḡ olduñsa da zīnhār feryād eyleme⁶⁶⁰

⁶⁵¹ 4a olmaz Ü2] kalmaz Ü1 Ü3 Mil1

⁶⁵² 5a o Ü2] bu R2

⁶⁵³ 5b Māye-i Ü2] Pāye-i Ü4

G.88: Ü1 24a, Ü2 35a, Ü3 39b, Ü4 11b, Ü5 97b, Ü6 128b, R1 76a, R2 197b, R3 11a, Mil1 15a, Mil2 14b, N 45a, AE 14b, E 50b

⁶⁵⁴ 1b ḥüsn ü Ü2] ḥüsn-i Ü1 Ü4 R3 AE

⁶⁵⁵ 2a Pençe-i Ü2] Pençe Ü3 Ü5

⁶⁵⁶ 2b meded dil murḡın Ü2] göñül murḡını Ü1

⁶⁵⁷ 3b yārān Ü2] yārānı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E, nādānı R3

⁶⁵⁸ 4a hecrüñle Ü2] siḡrūñle Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / ‘ālemin Ü2] ‘ālemüñ R2, ‘ālemi E

⁶⁵⁹ 4b beççe-i Ü2] peççe-i Ü5

⁶⁶⁰ 5b olduñsa da Ü2] olduñ ise Ü1 Mil1

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Sūzum artar ol şeh-i bî-dād ger dād itse de
‘İşk ider kārın dil-i vîrānum ābād itse de
2. Sūz-ı dil bulmaz sükūn üstād-ı şîrînkār-ı ‘ışk
Her bün-ı mūyumda bir ser-çeşme bünyād itse de⁶⁶¹
3. Çāre var mı Kays-ı kadrin bulmağa āşüfte-dil⁶⁶²
Bāğda gün başına bir serv āzād itse de
4. Ehl-i bezm efsürde dilber mest ‘āşık n’eylesün⁶⁶³
Gūş olunmaz nağmesi biñ kerre feryād itse de⁶⁶⁴
5. Rūzgārımdan yine bulmam tesellî ‘İşmeti⁶⁶⁵
Kendüyi zūr eyleyüp ihsāne mu‘ tād itse de⁶⁶⁶

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Açılsa goncaveş dil geşt-i bāğ itsem bahār olsa
Bir elde sāğar-ı la' lîn bir elde dest-i yār olsa

G.89: Ü1 24a, Ü2 35a, Ü3 40a, Ü4 12a, Ü5 97b, Ü6 129a, R1 76a, R2 196a, R3 11b, Mil1 14b, Mil2 14b, N 45a, AE 14b, E 50b

⁶⁶¹ 2b bün-ı Ü2] debn-i AE

⁶⁶² 3a Kays-ı Ü2] feys-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 AE / kadrin Ü2] kadrün R2

⁶⁶³ 4a bezm Ü2] dil R2

⁶⁶⁴ 4b olunmaz Ü2] olunca R2

⁶⁶⁵ 5a yine Ü2] hele Mil2 AE

⁶⁶⁶ 5b Kendüyi Ü2] Kendümi Ü4, Kendüñi R2

G.90: Ü1 23b, Ü2 35b, Ü3 40a, Ü4 12a, Ü5 97b, Ü6 129a, R1 76b, R2 197a, R3 11b, Mil1 13b, Mil2 15a, N 45b, AE 15a, E 51a

2. Çemende hemçü nergis âteşin bâdeyle ‘ıyş itsek⁶⁶⁷
Neşât *aḥsentü*⁶⁶⁸-ḥ̣ān olsa dil-i ğam dāğdār olsa⁶⁶⁹
3. Çekilmez zaḥmet-i firḳat ḳarār itmez dem-i vuşlat⁶⁷⁰
Göñül tıflına bir bâzîçe bulsam pâydar olsa
4. Olup hem-ḥāl zülfünle bulurdı tesliyet diller⁶⁷¹
O ğisûlar da bir müddet perişân-rûzgār (olsa)
5. İder bir bir ḥikāyet eşk ü āhuñ ‘İşmeti yāre
Ne deñlü mâcerā-yı derd-i ‘ışkuñ bî-şumār olsa

91

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Yāre ‘azm itdüm vücūdum ḥāk-ı dergāh itmege⁶⁷²
İstemem sāyem bile bu yolda hem-rāh itmege⁶⁷³
2. Cism-i yāri ḥāk-i pāyine götürse cū-yı eşk⁶⁷⁴
Ḳor mı devrān çeşm-i ḥ̣āb-ālūdın āgāh itmege⁶⁷⁵
3. Belki ğuş eylerdi cānān bu dil-i müştākda⁶⁷⁶
Olsa ḳudret dāstān-ı hecri kütāh itmege

⁶⁶⁷ 2a âteşin Ü2] âteş E / bâdeyle Ü2] bâde ile Ü5 R2 Mil2 E

⁶⁶⁸ Aferin, mükemmel.

⁶⁶⁹ 2b olsa Ü2] – Ü4 N

⁶⁷⁰ 3a vuşlat Ü2] firḳat Mil2

⁶⁷¹ 4a Olup Ü2] Olmadı E / diller Ü2] ḥatır Ü3 Ü4 R1 N

G.91: Ü1 23a, Ü2 35b, Ü3 40b, Ü4 12a, Ü5 97a, Ü6 129a, R1 76b, R2 197a, R3 11b, Mil1 13b, Mil2 15a, N 45b, AE 15a, E 51a

⁶⁷² 1a ‘azm Ü2] ‘arz Ü1 Ü3 Mil1

⁶⁷³ 1b bile Ü2] daḥi Ü3

⁶⁷⁴ 2a yāri Ü2] zārı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E / götürse Ü2] gösterse Ü4 / cū-yı Ü2] ḥūn-ı AE

⁶⁷⁵ 2b çeşm-i ḥ̣āb-ālūdın āgāh Ü2] dāstān-ı hecri kütāh Ü4, dāstān-ı hecri āgāh R1 N

⁶⁷⁶ 3a müştākda Ü2] müştākdan Ü1 R2 Mil1, müştākı da Ü4

4. Çünkü kaçd-ı cān ider gelsün ḥadengi sīneye
Bulımaz hıç öyle bir vādī güzergāh itmege⁶⁷⁷
5. Virmedi bir dem ḥicāb-ı ʿışk ruḥṣat ʿİşmetī
Meclis-i vuşlatda dil-ḥāh üzre bir āh itmege

92

Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilün

1. ʿĀrif-i Cem-meşrebüñ mestāne dirler göñline
Her belā-keş ʿāşıkun dīvāne dirler göñline
2. Ehl-i istiʿ dāde enfāsı ḥired-sūz olmada
Pīr-i deyrün āteşin peymāne dirler göñline⁶⁷⁸
3. Fiʿl-meşel olsa perī-ḥāne dil-i dünyā-perest
ʿĀkıbet bünyān anuñ büt-ḥāne dirler göñline⁶⁷⁹
4. İşılāḥ-ı ehl-i dilde nükte-sencān-ı hevā
Zāhid-i ḥod-restenüñ eyā ne dirler göñline
5. ʿİşmetinüñ ḥātırı biñ kerre ābād olsa da
Dermendüñ çāre yok vīrāne dirler (göñline)

⁶⁷⁷ 4b bulımaz Ü2] bulamaz Ü1, hıç bulunmaz Ü4, bulunmaz AE

G.92: Ü1 24a, Ü2 35b, Ü3 40b, Ü4 12b, Ü5 97b, Ü6 129b, R1 76b, R2 197b, R3 12a, Mil1 15a, Mil2 15a, N 45b, AE 15b, E 51a

⁶⁷⁸ 2b Pīr-i Ü2] Tīr-i Mil1 / deyrün Ü2] dehrün R2

⁶⁷⁹ 3b bünyān Ü2] bīnān Ü3 Ü6, bünyād Ü4 / büt-ḥāne Ü2] dīvāne R2

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Mīve-i vaşlına yāruñ gönül iḳdām itme⁶⁸⁰
Olacaq nesne degüldür ṭama‘ -ı ḥām itme⁶⁸¹
2. Yād-ı la‘ lile anuñ eyle ḵanā‘ at ey dil⁶⁸²
Bezm-i ḡamda heves-i bāde-i ḡülfām itme
3. Germ olup meclis-i meyde lebüñe ey sāḵī⁶⁸³
Cāmdan ḡayrıya iḥsān idüp in‘ ām itme⁶⁸⁴
4. Baña cev eylemeyüp dirseñ eger yār dilā⁶⁸⁵
Aña n’eylerseñ idüp sevdigün i‘ lām (itme)
5. Pendümi ḡuş idüp ey ‘ İşmeti mengüş eyle
Yārsız cennet olursa yerüñ ārām itme

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Kaşlarıñ ‘ aksi şehā bu çeşm-i pür-ḡün-ābda
Beñzer ol mähilere oynar miyān-ı ābda

G.93: Ü1 24a, Ü2 35b, Ü3 40b, Ü4 12b, Ü5 97a, Ü6 129b, R1 77a, R2 196a, Mil2 15b, N 45b, AE 15b, E 51a

⁶⁸⁰ 1a gönül iḳdām Ü2] ṭam‘ -ı tām Ü3

⁶⁸¹ 1b nesne degüldür ṭam‘ -ı ḥām Ü2] nesne degül ey gönül iḳdām Ü3

⁶⁸² 2a eyle Ü2] – Ü4

⁶⁸³ 3a meclis-i Ü2] meclisde Ü4 / lebüñe Ü2] lebüñi Ü1 Ü3 AE

⁶⁸⁴ 3b Cāmdan ḡayrıye Ü2] Cām-ı ḡayrıye Ü3 / iḥsān idüp in‘ ām Ü2] in‘ ām idüp iḥsān Ü1

⁶⁸⁵ 4a eylemeyüp Ü2] eylemesün Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 N AE E

G.94: - Ü2, Ü5 97a, R2 196a

2. Ey gül-i bāğ-ı leṭāfet ağızıñ içre dişlerüñ
Kaṭre kaṭre jālelerdür gonca-i sīr-ābda
3. Sāḳiyā cām-ı lebün ṭab‘ a ne hoş ḥālet virür
Görmedüm ol ḥāleti hergiz şarāb-ı nābda
4. Rūzgār el virmeyüp baḥr-ı ğam içre fülk-i dil⁶⁸⁶
Döne döne ḥāşılı kaldı yine gird-ābda
5. ‘İşmeti ümmid-i vaşlından ferāgat eyle var
Kimseler görmez anı illā ḥayāl-i ḥ‘ābda

95

Nazīre-i ‘İşmeti⁶⁸⁷

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1. İtmez şanemā mihr-i cihān-tāba teveccüh⁶⁸⁸
‘Ālemde iden sen meh-i tābāna teveccüh
2. Meyl itse n’ola ḥançer-i bürrānuña göñlüm
Dil-teşne olan lā-büd ider āba teveccüh
3. Nāz uyḥusuna varur o dem giryeler itsem
Yārān olıcaḳ kişi ider ḥ‘āba teveccüh
4. Deryā-yı melāḥatde bulunmaz aña hemtā⁶⁸⁹
Kim eylemez ol gevher-i nā-yāba teveccüh

⁶⁸⁶ 4a Rūzgār el Ü5] Rūzgāruñ R2

G.95: - Ü2, Ü5 97b, R2 198b, AE 15a derkenarda

⁶⁸⁷ Başlık: - R2 [AE

⁶⁸⁸ 1a şanemā R2] şānemā AE

⁶⁸⁹ 4a aña R2] saña Ü5 AE

5. Reşg-i leb-i la' lile anuñ 'İşmeti şimdi⁶⁹⁰
İtse n'ola her demde mey-i nāba teveccüh

96

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Baḡsa kim germiyyet-i 'ışkıla ger dīdāruña
Bir içim şudur hemān ol la' l-i gevher-bāruña
2. Ḥastayam geldüm senüñ dārü's-şıfā-i kūyuña
Ey ṭabīb-i cān tīmār eyle ben bimāruña
3. Māh-rūlarda senüñ gibi ḡanı bir pāk-rū
Şāflıkde reşg ider āyīneler ruḡsāruña
4. Servi ḡayretde ḡoyup bülbülli lāl eyledüñ⁶⁹¹
Şad-hezārān āferin reftāruña ḡüftāruña
5. 'İşmetiye bezm-i ḡamda būseler va' d eyledüñ⁶⁹²
Döndüñ ammā durmaduñ peymāneveş iḡrāruña

97

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Kūnc-i ḡamda nā-ümīd olmam vişāl-i yār(ı)la
Dem-be-dem Ḥaḡdan ümīdüm var yine dīdārla

⁶⁹⁰ 5a la' lile anuñ R2] la' lüñle senüñ Ü5

G.96: - Ü2, R2 198b, AE 13b derkenarda

⁶⁹¹ 4a Servi R2] Serv AE / bülbülli R2] - AE

⁶⁹² 5a va' d R2] 'ahd AE

G.97: - Ü2, R2 198b, AE 13b derkenarda

2. Ğam yemem şād u feraḥ bī-gāne şeklin bağlasa
Āşnāyam çün ğam-ı dilber gibi dildārla
3. Rāzıyam öldüğüme yāruñ firākıyla dilā
Görmesün tek gözlerüm anı hemān aġyārla
4. Sırr-ı ‘ışķım ‘āleme fāş itdi āhumla sirişk
Bildiler anı muḥaşşal çāre yok inkārla
5. Dil aġız virmez yatur ğam pisterinde ‘İşmetī
Ḥasta-ḥāl olmuş yine bir gözleri bīmārla

98⁶⁹³

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Gerçi bakmaz ‘āşıķuñ ol meh dil-i bīmārına
Kimseler bakmaz anuñ da vaķt olur ruḥsārına
2. İhtirāz itmek gerek sūz-ı dilinden ‘āşıķuñ
Kā’ināt itmez taḥammül āh-ı āteş-bārına
3. Şafḥa-i idrāke taşvīr eylemiş maḥv olmaz ol
Naķş-ı ‘ışķun āferīn üstād-ı şīrīnkārına
4. Mevc-ḥīz olmakda gitdikçe yem-i ğam el-ḥazer
Pür-ḥaṭardur bakma ey dil gevher-i şehvārına
5. Ḥalkla germ-ūlfet olmak ārzū itmez gönül
Tıfl-ı dil itmez taḥammül kimsenüñ āzārına

⁶⁹³ G.98: - Ü2, Ü5 97a

6. Sāğar-ı leb-rîzi elden dūr tutma ‘İşmeti
Vā‘ ız-i dil-mürdenüñ tutma qolın güftârına

99⁶⁹⁴

Nazîre-i Be Ğazel-i Yetimî (...)

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Qadrla menzilüñ ey meh ne var eflāk ise de
Hāline ehl-i dilüñ eyle nazar hāk ise de
2. Şāh-ı ‘ışqam atım öñinde revā peyk şabā
Şanma kim her ne qadar çāpük ü çālāk ise de
3. Nedür ey pîr-i muğān meyde olan ol hālet
Nerm ider her ne qadar yār ğazabnāk ise de
4. Almazam sāķî-i nā-dānlar elinden ayağı
İçi ger zehr-i ğama top tolu tiryāk ise de
5. Esb-i nāza binüp ey şāh-ı cihān ‘İşmetîyi
Pāy-māl eylemek olmaz ne qadar hāk ise de

⁶⁹⁴ **G.99:** - Ü2, AE 15a derkenarda

Mef' ülü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Ey mäh dil çeker ten-i pür-yäreye seni⁶⁹⁵
Pür-äteş itseler de o bî-çäreye seni⁶⁹⁶
2. Ey dide-i gâfil nedimân-ı bezm-i rāz⁶⁹⁷
Küteh nazar dimişler o meh-päreye seni
3. Ey zevrağ-ı ümîd ne gam rûzgârdan
Emvâc-ı baht bir gün atar käreye seni
4. Kâr-âšnâ geçinme haber bizdedür gönül
Nerrâd-ı 'ışk hîç komamış areye seni⁶⁹⁸
5. Şimdi hâzefle yok güherüñ farkı 'işmeti⁶⁹⁹
Kim rağbet eyler almağa bir päreye seni

Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilün

1. Âh-ı dil-süz o mehi şayda medâr olsun mı⁷⁰⁰
Pençe-i düd-ı derün mihre şikâr olsun mı⁷⁰¹

G.100: Ü1 25a, Ü2 36a, Ü4 12b, Ü5 98a, Ü6 129b, R1 77a, R2 199a, Mil1 17a, Mil2 15a, N 46a, AE 15b, E 51a

⁶⁹⁵ 1a pür-bäre Ü2 [pür-yäreye Ü1 Ü4 Ü5 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE, bî-çäreye Ü6 E

⁶⁹⁶ 1b Pür äteş Ü2] Bir äteş R1

⁶⁹⁷ 2a dide-i gâfil Ü2] dide gâfil olma Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N E, dil gâfil olma AE / rāz Ü2] yār Ü1 Ü4 R1 R2

⁶⁹⁸ 4b Nerrâd-ı Ü2] Mezâd-ı Mil1, Ne dād-ı AE

⁶⁹⁹ 5a hâzefle Ü2] hâzefle Ü1 Ü5, - R2

G.101: Ü1 24b, Ü2 36a, Ü3 40b, Ü4 12b, Ü5 98a, Ü6 129b, R1 77a, R2 199a, R3 12a, Mil1 16a, Mil2 16b, N 46a, AE 16a, E 51a

⁷⁰⁰ 1a medâr Ü2] şikâr Ü4

2. Niçün ol meh şıkılur nâlelerümden bilsem⁷⁰²
Bülbülüñ nağmeleri hiç güle ‘ār olsun mı
3. Tutmasun dāmen-i zülfüñ dil-i şeydā n’itsün⁷⁰³
Haşre-dek rāh-ı mezelletde ğubār olsun mı⁷⁰⁴
4. Yār olmazsa murāduñca gehī incinme
Yā hemān her didigün ey dil-i zār (olsun mı)⁷⁰⁵
5. ‘İşmetī bezmde lutf eyleye sāgar şuna yār
Dil-i şūrīdede hiç şabr u qarār olsun mı

102

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. H̱āstkār-ı cāme vir ey meh o zer peymāneyi⁷⁰⁶
Ben komam elden sıfāl-i köhne-i mey-ḡāneyi
2. Bir zamān görmezdi bir hūşyār çeşm-i rüzgār⁷⁰⁷
Şimdi devrān çok görür bir bezme bir mestāneyi⁷⁰⁸
3. Ol şeb-i ḡurrem ki pertev-baḡş ola şem‘ -i ḡayāl⁷⁰⁹
Kim recā itmez Ḥudādan devlet-i pervāneyi⁷¹⁰

⁷⁰¹ 1b mihre Ü2] mihr Ü3 Ü5 Mil1 AE / şikār Ü2] medār Ü4, hezār AE

⁷⁰² 2a bilsem Ü2] bilmem Ü4 Ü6 R1 N

⁷⁰³ 3a zülfüñ Ü2] zülfin Ü3 R2 Mil1

⁷⁰⁴ 3b rāh-ı Ü2] ḡāk-i N

⁷⁰⁵ 4b dil-i şeydā Ü2 [dil-i zār Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N AE E

G.102: Ü1 25a, Ü2 36a, Ü3 41a, Ü4 13a, Ü5 98a, Ü6 130a, R1 77b, R2 199b, R3 12a, Mil1 16b, Mil2 16b, N 46a, AE 16a, E 51a

⁷⁰⁶ 1a H̱āstkār-ı Ü2] H̱āstgān-ı Ü5 / meh Ü2] mihr R2 R3 Mil1

⁷⁰⁷ 2a bir hūşyār Ü2] biñ hūşyārı Ü3

⁷⁰⁸ 2b görür Ü2] – AE / bir Ü2] biñ Ü1 Mil1

⁷⁰⁹ 3a ḡurrem Ü2] ‘iṣyān Ü3 Ü4 R1 / ola Ü2] olup Ü3

⁷¹⁰ 3b pervāneyi Ü2] peymāneyi Ü1

4. Geç o naḥlūñ ārzū-yı pāy-būsından gönül⁷¹¹
Dāmen-i zūlfūñ ḳomaz biñ pāre itseñ şāneyi⁷¹²
5. Vaḳti geçdi bāğda ‘ıyş u şafānuñ ‘İşmeti⁷¹³
Şimdi ben dünyāya virmem kūşe-i vīrāneyi⁷¹⁴

103⁷¹⁵

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Elinden içmemek yāruñ ne mümkün cām-ı pūr-şūrı⁷¹⁶
Çeker meclisde ḥānçer sīnem üzre çeşm-i maḥmūrı
2. Görüp mest olduğum ta‘ n itme fermān-ı maḥabbetdür⁷¹⁷
Tutar ehl-i mürüvvet zāhidā ma‘ zūr me’ mūrı
3. Taḥammül bāde-i ḥüsn ü cemāle ḥayli müşkildür⁷¹⁸
Kemīne reşḥa-i cām-ı tecellī mest ider Tūrı
4. ‘Araz sūz-ı dili bir dem ferāmūş itmedür sākī⁷¹⁹
Bir iki cāmıla luṭf eyle yād it cān-ı maḥmūrı⁷²⁰
5. Umulmaz ‘İşmeti ‘uşşāḳa meyl ol serv-ḳāmetden
Berāt-ı ḥüsnine ebrūsı çekmiş ḥaṭṭ-ı mağrūrı⁷²¹

⁷¹¹ 4a pāy-būsından Ü2] būs-ı pāyından Ü3

⁷¹² 4b Dāmen-i zūlfūñ Ü2] Dāmen-i zūlfīn Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E / pāre Ü2] kerre R3

⁷¹³ Bu beyit (N) nüshasında yoktur. Onun yerine 100. gazelin 5.beyti kayıtlıdır. / u Ü2] - Ü1

⁷¹⁴ 5b vīrāneyi Ü2] mey-ḥāneyi Ü3 Ü4 R1 R2, ḡam-ḥāneyi N

G.103: Ü1 24b, Ü2 36b, Ü3 41a, Ü4 13a, Ü5 98b, Ü6 130a, R1 77b, R2 199b, R3 12b, Mil1 16a, Mil2 16b, N 46a, AE 16a, E 51a

⁷¹⁵ Başlık: - Ü2] Müzeyyel Ü4

⁷¹⁶ 1a şūrı Ü2] sūzı Ü6

⁷¹⁷ 2a maḥabbetdür Ü2] ta‘ accübdür Ü4 R1 N

⁷¹⁸ 3a ḥüsn ü Ü2] ḥüsn Ü1 Ü4 R1 Mil1

⁷¹⁹ 4a ‘Araz Ü2] ‘Arz Ü3 R3

⁷²⁰ 4b maḥmūrı Ü2] mağrūrı Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 E

⁷²¹ 5b mağrūrı Ü2] ma‘ zūrı Ü3

6. Ümîd oldur ola üstâd-ı mümtâz-ı felek kâdrüñ
Bu naķş-ı nâ- pesendüm dîde-i ‘afv ile manzûrî
7. ‘İmâdü’ d-devle zîb-efzâ-yı câh-ı şeyhü’l-islâmı
Ola hemvâre zâtı hânedân-ı devletüñ nûrî⁷²²

104

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. Baħr-ı ‘ıķķuñ fûlk-i dil hîç bir kenârın bulmadı⁷²³
Zevraķ-ı mihr-i maħabbet rûzgârın bulmadı⁷²⁴
2. Deķt-i sînemde ĥayâlün bir dem ârâm eylemez⁷²⁵
Beñzer ol vâdîde ķeķmüm ķeķmesârın (bulmadı)
3. Sûz-ı dil oldı sebeb tâb-ı cemâl-i dilbere
Devlet-i ĥüsninde ammâ i‘tibârın bulmadı
4. Seyl-i eķķüm ķalmadı tâb-ı temûz-ı hecr ile
Bâd-ı âteķ-bâr-ı âh ammâ ķarârın bulmadı⁷²⁶
5. Gerdiķ-i câm-ı emel bulmaz nihâyet ‘İķmetî
Kimse ol bezm ehlinün bir ĥuşyârın bulmadı⁷²⁷

⁷²² 6. ve 7. beyitler -Ü2 [Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 R1 R2 R3 Mil1 N E

G.104: Ü1 24b, Ü2 36b, Ü3 41b, Ü4 13b, Ü5 98b, Ü6 130a, R1 78a, R2 199b, R3 12b, Mil1 15b, Mil2 17a, N 46b, AE 16b, E 51b

⁷²³ 1a kenârın Ü2] ķarârın Ü4

⁷²⁴ 1b - Ü2] ü Ü1 Ü3 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N E

⁷²⁵ 2a Deķt-i Ü2] Dest-i R2 / eylemez Ü2] itmedi Ü1 R2 Mil1

⁷²⁶ 4b âteķ-bâr-ı Ü2] âteķ-bâre Ü1 E

⁷²⁷ 5b bir Ü2] her AE

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Ğam-ı cihānı ne bilsün o şüh-ı her-cāyī
Çeken bilür ğam-ı tākāt-rübā-yı dünyāy⁷²⁸
2. Mişāl-i ğonca olur mı nühuftē āteş-i dil
Nesīm-i āh olıcağ şu‘ le-ḥîz-i rüsvāy⁷²⁹
3. Şağın şağın ki muğaylān-ı rāh-ı kūy-ı emel⁷³⁰
Hezār-pāre ider dāmen-i temennāy⁷³¹
4. Niyāz ḥaṇçer-i āzār-baḥş-ı ğamze-i nāz⁷³²
Girişme lāzime-i şîve-i dil-ārāy⁷³³
5. Cihāne od urur sūz-ı ‘ışk ‘İşmetiyā⁷³⁴
Eger güşāde idersem dehān-ı şekvāy⁷³⁵

Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün Müfte‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Āhına hem-reh oldı dil şîb ü firāzı bilmedi⁷³⁶
Şevk-i ruḥuñla zaḥmet-i dūr u dirāzı bilmedi⁷³⁷

G.105: Ü1 25a, Ü2 36b, Ü3 41b, Ü4 13b, Ü5 98a, Ü6 130b, R1 78a, Mil1 16b, Mil2 17a, N 46b, AE 16b, E 51b

⁷²⁸ 1b ğam-ı Ü2] yem-i Ü4

⁷²⁹ 3a kūy-ı Ü2] kūh-ı Mil1

⁷³⁰ 4a ğamze-i nāz Ü2] ğamze-i yār Ü6 E, rüsvāy Ü3

⁷³¹ 4b şîve-i Ü2] şîve Ü3 E

⁷³² 5a od Ü2] āteş Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 Mil1 Mil2 N AE E

G.106: Ü1 24b, Ü2 37a, Ü4 13b, Ü5 98b, Ü6 130b, R1 78a, R2 200a, Mil1 16b, Mil2 17a, N 46b, AE 16b, E 51b

⁷³³ 1a Āhına Ü2] Ehline N / hem-reh Ü2] hem-rāh R2 / şîb ü firāz Ü2 [şîb ü firāzı Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 Mil1 Mil2 N, şîb-i firāzı AE E, şeb-i firāzı R2

⁷³⁴ 1b dūr u Ü2] dūr-ı Ü5 AE E, rāh-ı R2 Mil1

2. Hün-ı sirişk-i rû-yı zerd şandı ki kâr-sâz ola⁷³⁵
Hayf ki Qays-ı nâ-murâd tarz-ı niyâzı bilmedi
3. Sîne de zaḥm-ı ḥaṇçerin gördi tegâfûl itdi yâr⁷³⁶
Yâreme merhem olduḡın şîve vü nâzı bilmedi⁷³⁷
4. Qoynına girmege gülûñ himmet umar bahardan
Daḡı şabâ ol âteş-i sîne-güdâzı bilmedi⁷³⁸
5. Nakş-ı bahârı ‘İşmetî bâḡda ‘andelîb-i mest
Gördi ḥaḳîḳat añladı nakş-ı mecâzı bilmedi⁷³⁹

107

Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

1. Bâzû-yı baḥt ger pür iderse kemânumı
İster verâ-yı Qâfa qosunlar nişânumı
2. Bî-hûde gerd-i evc-i ḡamum rûzgârdur⁷⁴⁰
Bu ârzû ile qomuşam âşyânumı⁷⁴¹
3. Ğarḳ-âb-ı eşk ü âteş-i mevvâc-ı ḥasretem⁷⁴²
Ḥall eylesem bu remzi kim añlar zebânumı

⁷³⁵ 2a sirişk-i Ü2] sirişk ü Ü5 R1 Mil1 AE / rû-yı zerd şandı ki Ü2] rû-yı zerd şanki R2, verd-i zer şandı ki AE E / ola Ü2 olur Ü4 Ü6 R1 R2 E

⁷³⁶ 3a Sîne de Ü2] Sîne AE

⁷³⁷ 3b olduḡuñ Ü2] olduḡın Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 Mil1 Mil2 N AE E

⁷³⁸ 4b sîne-güdâzı Ü2] sîne-güzârı AE

⁷³⁹ 5b nakş-ı Ü2] ‘ışḳ-ı Mil2 AE

G.107: Ü1 24b, Ü2 37a, Ü3 41b, Ü4 14a, Ü5 98a, Ü6 130b, R1 78b, R2 199a, R3 12b, Mil1 15b, Mil2 17b, N 46b, AE 17a, E 51b

⁷⁴⁰ 2a gerd-i evc-i Ü2] evc-i gerd-i R2 / rûzgârdur Ü2] rûzgârda Ü3 Ü6 E

⁷⁴¹ 2b Bu Ü2] Bir Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 N E / - Ü2] ben R2

⁷⁴² 3a âb-ı Ü2] âb u Mil2 / eşk ü Ü2] eşk-i Ü3 / mevvâc Ü2] emvâc Ü1 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 E / ḥasretem Ü2] ḥayretem Ü5 Mil1 N

4. Derd-i dile bulunmadı bir çāre-sāz hayf
Hengām-ı ʿizz ü nāze düşürdüm zamānumı
5. Elbetde ʿİşmeti görünür sâhil-i ümîd⁷⁴³
Mühlet virüp Hudā eger almazsa cānumı

108

Mef ʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

1. Hecrinde dil ü zāre belā rüz şeb oldu⁷⁴⁴
Haqqā ki ğam-ı ʿışkla hālüm ʿaceb oldu
2. Ey dil қо bu şeydālığı ol tāze nihālün
Ser-keşligine eşk-i revānum sebeb oldu
3. Meclisde mecāl olmadı dildāre niyāze⁷⁴⁵
Güyā ki baña sāgar-ı mey mihr-i leb oldu
4. Āvāreligün zevkını almışdı dil-i zār⁷⁴⁶
Ümmîd ʿinān-gîr-i semend-i tarab oldu⁷⁴⁷
5. Kesb-i emelüm feyz-i hevā eyledi şād-āb⁷⁴⁸
Maḥşûl-i recā ʿİşmetiyā bî-taʿb oldu

⁷⁴³ 5a Elbet de Ü2] Elbet Ü1 Ü3 Ü4 Ü5 Ü6 R1 R2 R3 Mil1 Mil2 N E

G.108: Ü1 25a, Ü2 37a, Ü3 42a, Ü4 14a, Ü5 96b, Ü6 130b, R1 78b, R2 200a, Mil1 17a, Mil2 17b, N 47a, AE 17a, E 51b

⁷⁴⁴ 1a Hecrinde dil ü zāre Ü2] Hecründe dil-i zāre Ü3 Ü5, Hecründe dilün zād-ı Ü1 Mil1, Hecründe dilün zādı Ü4 Ü6 R1 N, Hecrine dilün zār-ı R2, Hecrinde dil-i zāre Mil2 AE, Hecrinde dilün zādı E / rüz Ü2] rüz u Ü3 R2, rüz-ı Ü4 Ü6 R1 N E

⁷⁴⁵ 3a mecāl Ü2] muḥāl Mil1 R2

⁷⁴⁶ 4a dil-i Ü2] dili AE

⁷⁴⁷ 4b ʿinān-gîr-i semend-i tarab Ü2] ʿinānuñ hele şimdi taleb R2

⁷⁴⁸ 5a Kesb-i Ü2] Kışt-i Ü1 Ü3 Ü4 Ü6 R1 R2 Mil1 N E

Mef'ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Bir mihre eyleyüp yine dil āšnā beni
Mānend-i zerre eyledi ser-der-hevā beni
2. Sevķ itdi ' ıřķ kūy-ı ħarābāta uğradum
Ġāyet ħicāba koydı bu tāk u ħabā beni
3. Bir cām-ı pūr-řarāb ile yād itdi bendesin
Luťf itdi āndı ħayr ile ol meh-liķā beni
4. Her dem elümde ' İřmetiyā kāse-i niyaz
Mānend-i mihr der-be-der itdi Ĥudā beni⁷⁴⁹

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilātün

1. Nedür bu ħafletün ey dil dem-i bahār ħalur mı
Ġiçer leťāfet-i gülzār ħüsn-i yār ħalur mı
2. Bu gice sīneye çekdük ħayāl-i dilberi ammā
Senün de yanına ey çeşm-i eşk-bār ħalur mı
3. Şikest iden dilümi bād-ı āhumdan ħazer itsün⁷⁵⁰
Ki yerde şöyle mi iñler bu inkisār ħalur mı

G.109: Ü2 37b, Mil2 18a

⁷⁴⁹ 4b itdi Ü2] itmiş Mil2

G.110: Ü2 37b, Mil2 18a

⁷⁵⁰ 3a āhumdan Ü2] āhdan Mil2

4. Nedür netīce-i resm-i vefā vü devlet-i vuşlat
Bu ıstılāḥ ṭurur mı bu i‘tibār ḳalur mı
5. Hemīşe ‘İşmetiyā ‘aḳl-ı pīr pend ider ammā
Yine hevā vü hevesden dil-i figār ḳalur mı

111

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

1. Hecrinde çeşm-i ter aḳıdur eşk-i alini
Besler hemīşe ḥūnla naḥl-i ḥayālını
2. Mağrūr imiş müsā‘ade-i vaşl-ı dilbere
Añsun biraz raḳīb kemālün zevālını
3. Cāmın hemān pūr itdi şurāḥī-i ḡoncadan⁷⁵¹
Güller hevālaruñ göricek i‘tidālını
4. Sūzān cemende micmer-i lāle nihāl-i bāḡ⁷⁵²
Farḳ-ı güle yine büridi sebz şālını
5. Her şi‘ri kem diye götürür yāre ‘İşmeti
Bi’z-zāt pādişāha virür ‘arz-ḥālını

G.111: Ü2 37b, Mil2 18a

⁷⁵¹ 3a Cāmın Ü2] Cāmını Mil2

⁷⁵² 4a nihāl Ü2] nihān Mil2

Mef'ûlû Fâ' ilâtü Mefâ' ilû Fâ' ilün

1. Tâ fikr-i zülfi cân-ı belâ-zâde gelmedi
Evtâr-ı çeng-i dil ser-i feryâde gelmedi
2. Meclisde mümkün olmadı dildâre 'arz-ı hâl
Dil-ı hâhum üzre mest olacağ bâde gelmedi
3. Bil kıadr-i teng-i vâkt-ı niyâzı gönül dağı
Şahbâ-yı nâz dide-i bî-dâde gelmedi
4. Virmişdi gerçi neşve-i mey ruşşat-ı niyâz
Nâm-ı ümîd hâtır-ı nâ-şâde gelmedi
5. Nüzhet-serây-ı 'ışka dağı 'işmeti gibi
Şûrîdekâr bir dil-i âzâde gelmedi⁷⁵³

G.112: - Ü2, Ü1 25a, Ü5 98a, Mill 17a

⁷⁵³ 5b âzâde Ü5] âvâre Ü1

(TARİHLER)

1

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

TARİH-İ KAŞR-I SULTÂN İBRÂHİM⁷⁵⁴

1. Şehinşâh-ı mu‘ azzam Hâzret-i Sultân İbrâhîm
Odur devletle şimdi vâriş-i mülk-i Süleymânî
2. Serîr-i saltanatda zât-ı pâki ber-devâm olsun
Hudâ virsün o şâh-ı ‘ âleme ‘ ömr-i firāvânî
3. Yine himmetle bir kaşr-ı hümayûn eyledi bünyâd
Ki tarh u tarzınûñ heb cümle ‘ âlem oldı hayrânî
4. O deñlü irtifâ‘ ı var o kaşr-ı dil-pesendûñ kim⁷⁵⁵
Sipihruñ pestdür nisbetle aña tāk-ı eyvânî
5. Nesīmāsā hevāsı rûh-baḥş âbı hayât-efzâ
Muḥaşşal ḥüsninûñ fehminde ‘ âciz ‘ aql-ı insânî⁷⁵⁶
6. O bî-hemtâ serây-ı dil-keşûñ târiḥ-i itmâmın
Didi hâtif ‘ aceb a‘ lâ müferriḥ kaşr-ı sultânî

T. 1: - Ü2, Ü5 99b, R2 200a

⁷⁵⁴ Başlık: Târiḥ-i Kaşr-ı Sultân İbrâhîm Ü5] – R2

⁷⁵⁵ 4a dil-pesendûñ Ü5] dil-pezirûñ R2

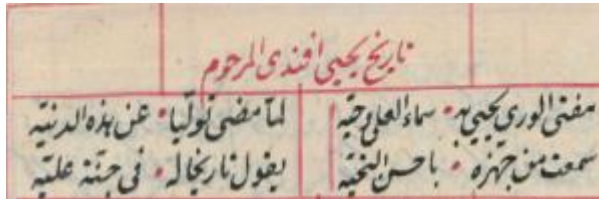
⁷⁵⁶ 5b fehminde Ü5] kıymetde R2

Mef' ūlū Mefā' ilū Mefā' ilū Fe' ūlūn

TĀRİḤ-İ FETH-İ BAĞDĀD⁷⁵⁷

1. Hakk eyleye sultān-ı cihān Ḥān Murāduñ
Hemvāre çerāğ-ı gül-i iqbālını rūšen
2. Bağdādı yine kuvvetle eyledi teşhīr
Ber-geşte olup kahrı ile devlet-i düşmen
3. Sebt eylemege vaqt-i sa' idin bu cihāduñ
Feyz isteriken 'İşmetiyā fazl-ı Ḥudādan⁷⁵⁸
4. Tebrīk-i ġazā eyleyüp ol zıllu'l-lāha⁷⁵⁹
Hātif didi tārīḥini fethūke müteyemmin (1048)

TĀRİḤ-İ YAḤYĀ EFENDİ EL-MERḤŪM

T. 2: - Ü2, Ü1 17b, Ü5 99b, R2 200b, Mil1 3b

⁷⁵⁷ Başlık: Tārīḥ-i Feth-i Bağdād Ü5] – Ü1 R2, Tārīḥ-i Feth-i Bağdād Behişt-i Ābād Mil1

⁷⁵⁸ 3b isteriken Ü5] istedigüñ R2

⁷⁵⁹ 4a zıllu'l-lāha Ü5] zıll-ı ilāha Ü1 R2 Mil1

T.3: - Ü2, Ü5 99b

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. *Eyyeda'l-lāh*⁷⁶¹ zihī zāt-ı mekārım-üslüb
Eyledi kâh-rübâ-yı keremi cezb-i kılüb
2. Gösterirler beni engüşt ile mănend-i hilāl⁷⁶²
Hāk-i dergāhına bir kâh da olsa mensüb
3. Hüsni hulkı çü gül-i nev-res-i gülşen memdüh
Eşer-i himmeti çok nüsha-i sāgar mergüb⁷⁶³

2⁷⁶⁴

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Nāle-i dil-süz-ı bülbül dil-nevāz-ı gıncadur⁷⁶⁵
Şanma āh-ı āteş-i 'ışret-güdāz-ı gıncadur
2. Hār-ı miḥnetden şikāyetdür şanurlar nālesin
Bülbülüñ ammā ki maḫşūdı niyāz-ı gıncadur

Naz. 1: Ü2 38a, Ü5 99a, R2 200b, Mil2 18b

⁷⁶⁰ Başlık: Kıt'a Ü2 [Nazım R2, Rubā'ıyyāt Ü5

⁷⁶¹ Allah'ın eli manasında Arapça bir tabirdir.

⁷⁶² 2a beni Ü2] anı da R2

⁷⁶³ - Ü2 [R2

Naz. 2: - Ü2, Ü4 14a, R1 79a, N 47a

⁷⁶⁴ Başlık: - Ü2] Rubā'ı Ü4

⁷⁶⁵ Bu şiirden önce (H) nüshasında bir şiir daha mevcut olup, bu nüsha temin edilemediği için şiir buraya kaydedilmedi. Söz konusu şiir Haluk İpekten'in kitabında 2. nazım olarak yer almaktadır.

(KITA)

Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Ramazān-ı şerīf gitdi deyü
Dide-i sūfiyān pākīdür
2. Bir iki tūp ki atılır şeb-i ‘id
Felegūñ āh-ı şu‘ lenākīdür

(RUBAİLER)

1

Mef‘ ülü Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fa‘

Mehcūr ideli bendesini cānāne
Hem-sāyeler oldı cümle hep bī-gāne
Yārān-ı şafā gibi belā güncinde⁷⁶⁶
Ayrılmadı āferīn ğam u hicrāne⁷⁶⁷

2

Mef‘ ülü Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fa‘

Dil-beste olan zülfine hem-çün şāne⁷⁶⁸
Bir çāre bulur mı çākī-i dāmāne

Kıt.: Ü4 14a, R1 78b, N 47a

Rüb.1: Ü2 38a, Ü5 99a, Ü6 131b, R2 201a, Mil2 18b, E 51b

⁷⁶⁶ 2a güncinde Ü2] güncinden Ü6, E

⁷⁶⁷ 2b ğam u Ü2] ğam Ü5 Ü6 R2 Mil2 E

Rüb.2: Ü2 38a, Ü5 99a, Ü6 131b, Mil2 18b, E 51b

⁷⁶⁸ 1a hem-çün Ü2] hem-çü Ü5

Bî-ķayd görindi dil bu ŧeb zülfinde
Zencîrini kırmason ŧaķın dîvâne

3

Mef' ūlū Mefā' ilūn Mefā' ilūn Fa'

Seyr eyleriken naķŧ-ı ruķ-ı dildārı
ŧanma ola görinen ħaķ-ı ruķsārı
Dögmîŧ yer yer çekerken ūstād-ı cemāl
Ol çeŧm-i siyāhına sürme-i bîmārı

(MÜFRETLER)⁷⁶⁹

1

Mef' ūlū Fā' ilātū Mefā' ilū Fā' ilūn

1. Ey pādîŧāh-ı ħüsn ne ŧeh-bāz olur gözün
Dil murķı n'etsün aña ħümālar ŧikār olur

2

Mefā' ilūn Fe' ilātūn Mefā' ilūn Fe' ilūn

1. ŧabūķ-ı sāĝar-ı ħūrŧîd ider ĝüşāde hemān
Dem-i seķergeh ola ĝonca-i çemen maķmūr

Rüb.3: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 131b, E 51b

⁷⁶⁹ Bu başlık altındaki ŧiirler (Ü5)te 'Müfredāt' başlığı altında kayıtlıdır.

Müf. 1: Ü2 38a, Ü5 99a, Ü6 131b, E 51b

Müf. 2: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 131b, E 51b

Mef'ülü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Luṭf eyle 'İşmetīyi süründürme dostum
Çokdan esir-i zülf-i siyāh-ı dü-tā imiş

(MATLALAR)

1

Mefā' ilün Fe' ilätün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Dimeñ ki rāh-ı vişāl içre ḥār u ḥaṣ çokdur⁷⁷⁰
O ḥārzārı açar āteşin nefes çokdur⁷⁷¹

2⁷⁷²

Müfte' ilün Mefā' ilün Müfte' ilün Mefā' ilün

1. Her ne zamān ki vaşf idem nazm-ı şafā-şī' ārumı
Hüsn-i ḳabül-i būs ider dāmen-i iftiḥārumı

Müf. 3: - Ü2, Ü5 99a

Mat. 1: Ü2 38a, Ü5 99a, R2 201a, Mil2 18b

⁷⁷⁰ 1a Dimeñ ki rāh-ı vişāl içre Ü2] Reh-i vişāle şanmañ ki R2

⁷⁷¹ 1b ḥārzārı Ü2] ḥār-rāz Ü5

⁷⁷² **Mat.2:** Ü2 38a, Ü5 99a, Ü6 132a, Mil2 18b, E 52a

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Açdı yine gülleri bād-ı bahār⁷⁷³
Dağların tazeledi rüzgār

Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Gel ey hayāl-i dost hevādār-ı hātır ol
Şahın-ı serāy-ı dīdede bir şeb misāfir ol

Müstef' ilün Fe' ülün Müstef' ilün Fe' ülün

1. Bezm-i çemende bülbül eyler nevā perīşān
Gerçi murādı zāhir ammā edā perīşān

Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Dest-i bahār açınca hum-ı gonca-i teri
Her gül hemān pür eyledi gülşende sāgarı

Mat. 3: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 131b, E 51b

⁷⁷³ 1a açdı Ü2] açıldı E

Mat. 4: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 132a, E 52a

Mat. 5: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 131b, E 51b

Mat. 6: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 132a, E 52a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Hudā i' zāz idüp Sultān Murād-ı dād-mu' tādı
Semend-i devletine itdi pāy-endāz Bağdādı

8⁷⁷⁴

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Hemīşe şanma ' aşık şem' veş āh-ı kebūd eyler
Hābābāsā hemān bir āhla maḥv-ı vücūd eyler

9

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Dil senüñ memnūn-ı luṭfuñdur gerek şād eyleme
Bende-i dīrīnedür isterseñ āzād eyleme

Mat. 7: - Ü2, Ü5 99a, Ü6 132a, E 52a

⁷⁷⁴ **Mat. 8:** - Ü2, Ü5 97a

Mat. 9: - Ü2, Ü5 97a

DİZİN

Kişi İsimleri Dizini

A

Abdulkadir Efendi, 6
Abdurrahimzâde Mehmed Efendi, 5
Ali Emîrî, xii, 11, 81, 82
Ali Hâdî, 80
Âmirzgâr, 106
Astarıcı Sinanzâde Mehmed, 5
Azmizâde Hâletî, 13

B

Bâkî, 11, 67, 82
Belîğ, 6
Beşir Ağa, 79
Beyânî, 26
Beyâzî Hasan Efendi, 5
Bihzâd, 127
Bolevî Mustafa Efendi, 5
Bostan-zâde Ahmed Efendi, 4
Bostanzâde Efendi, 5

C

Caferzâde Abdalbâkî Efendi, 5
Cem ü Key, 116
Cemşid, 50, 102, 149

D

Dahhâk, 32

E

Ebu Eyyup El-Ensârî, 5
Ebû Sâid Efendi, 14
Esad Efendi, xii, 81
es-Seyyid İsmail, 80

F

Fahri Bilge, 79
Ferhâd, 84, 90, 113, 127, 144, 145
Ferîdün, 32, 107
Feyzî, 6
Fuzûlî, 82

G

Güftî, 9
Gümülcineli Ali Efendi, 4

H

Halîl, 21
Haluk İpekten, v, 4, 24, 98, 106, 164, 194
Hasan Efendizâde Şeyh Mehmed, 5
Hâzret-i Sulţân İbrâhîm, 34, 192
Hisâlî, 13, 14
Hz. Muhammed, 10, 31
Hz. Süleyman, 34

I

I. Ahmed, 1
I. Mustafa, 4
IV. Mehmed, 32
IV. Murat, 35

İ

İsmail Ünver, 95
İsmetî, iv, iii, iv, v, vi, vii, xi, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,
11, 12, 13, 14, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 38, 39, 43, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 82, 94, 95

K

Kanuni Sultan Süleyman, 1,4
Kâtipzâde, 75
Kays, 88, 174, 187
Kedkenî, 59
Kelîm, 82
Kethüda-zâde el Hac Mehmed b. İsmail, 80
Köprülüler, 1
Kudsizâde Şeyh Mehmed, 5
Küçük Ali Ağa-zâde Mustafa, 79

L

Leylâ, 154
Leylî, 16, 19

M

Mecnûn, 132, 152, 154
 Mehmed, v, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 29, 31, 32, 80, 218,
 219, 220
 Mehmed Birgivi Efendi, 29
 Mesîhâ, 27
 Mezâkî, 82
 Muhammed Yümnî, 74
 Müezzinzâde Abdülkadir Efendi, 5
 Münîrî, 80

N

Nâ'ilî, 2, 24
 Nâdirî, 11, 12, 82
 Nâilî-i Kadîm, 24
 Nazmî, 6
 Nef'î, 2, 13
 Neşâtî, 2, 25

Ö

Ö Ārif-i Cem, 25, 60, 176
 Ö İsi, 15
 Ö İşmetî, 8, 10, 11, 27, 28, 40, 41, 42, 51, 52, 55, 56,
 58, 66, 67, 70, 72, 73, 78, 79, 83, 98, 106, 107,
 109, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121,
 122, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133,
 134, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146,
 148, 149, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160,
 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172,
 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182,
 183, 184, 185, 187, 188, 190, 191

P

Pir Ali, 4

R

Reşîd, 82
 Rıza, 9
 Rızâyî Efendi, 30
 Rüstem, 92

S

Sabrî, 82
 Safâyî, 3, 9
 Serdar Yüksel, v
 Seyyid İbrahim Edhem, 80
 Sırrı Çelebi, 80
 Sultan III. Mustafa, 79
 Sultan IV. Mehmed, 31
 Sultan İbrahim, 34
 Sultan Murat, 38
 Sulţân Meĥammed, 32, 41, 107
 Sulţân Meĥammed Hân, 32, 107
 Sulţân Murâd, 38, 77, 81, 199
 Süleymânî, 34, 192

Ş

Şeyh Fazullah Efendi, 4
 Şeyhî, 4, 6, 8, 82
 Şeyhî Mehmed Efendi, 4, 8
 Şeyhülislâm Yahyâ, 4, 6, 9, 13, 14, 25, 26, 35
 Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, 4, 6, 9, 35

T

Toganî Ahmed Dede, 4

T

Tûlay Söĥüt, v

V

Vücûdî, 11, 12, 82

Y

Yahya Paşazâde Mehmed Nutki Efendi, 5
 Yetimî, 11, 82

Z

Zâl, 119

Yer İsimleri Dizini

A

Almanya Milli Kütüphanesi, 82
Anadolu, vii, 5, 55, 65, 96

B

Bağdād, 38, 77, 81, 193, 199
Bağdat, 35, 38
Balıkesir, 4

Ç

Çin, 106, 142

E

Edirnekapısı, 6

G

Galata, 5

İ

İngiltere Milli Kütüphanesi, 8
İstanbul, vii, xv, 1, 3, 4, 5, 6, 26, 32, 43, 56, 58, 65,
67, 68, 73, 74, 75, 76, 95
İstanbul Üniversitesi, xv, 3, 67, 73, 74, 75, 76, 95
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, xv,
73, 74, 75, 76
İzmir, 5

K

Kāf, 187
Kalenderhane Medresesi, 5
Kanlıca, 6

M

Madrid Milli Kütüphanesi, 82
Mısır Milli Kütüphanesi, 82
Millet Kütüphanesi, xiv, 11, 81
Milli Kütüphane, xiv, 79

N

Necef, 20

Nuruosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, xiv, 80

ç

ç Adn, 27

O

Osmanlı Devleti, 1, 2, 67

R

Revan, xv, 77, 78
Rumeli, vii, 5, 6

S

Sahn Medreseleri, 5
Selanik, 5
Siyavuş Paşa Sultan Medresesi, 4
Süleymaniye Kütüphanesi, xiv, 81

Ş

Şam, vii, 5, 6
Şeyhülislâm Zekeriya Efendi Medresesi, 4

T

Tatār, 106
Topkapı Sarayı, xv, 73, 77, 78

Ṭ

Ṭūr, 184

V

Vâlîde Sultan Medresesi, 5
Vatikan Kütüphanesi, 82
Vefâ, 23

Y

Eser İsimleri Dizini

E

et-Tarîkatü'l-Muhammediyye, 29

İ

İsâ-zâde Tarihi, 29
İsmetî Divanı, v, 14, 31, 33, 43, 46, 52, 53, 54, 55, 57,
61, 62, 64, 69, 94

M

Metâli'ü'n-Nezâ'ir, 13, 14

T

Terceme-i Tarîkatü'l-Muhammediyye, 29
Tevârih-i Devlet-i Aliyye, 29

SONUÇ

İsmetî Divanı (İnceleme-Metin-Dizin) adını taşıyan bu çalışmayla *İsmetî Divanı*'nın tenkitli metnini ortaya koymak ve şairin hayatı, sanatı ve *Divan*'ı hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda *İsmetî* ve *Divan*'ı ile ilgili şunlar söylenebilir:

İsmetî, ilmiye sınıfına mensup bir ailede yetişen bir şairdir. Kendisi de şairliğinin yanı sıra müderris, kadı ve kazaskerlik vazifelerinde bulunmuştur.

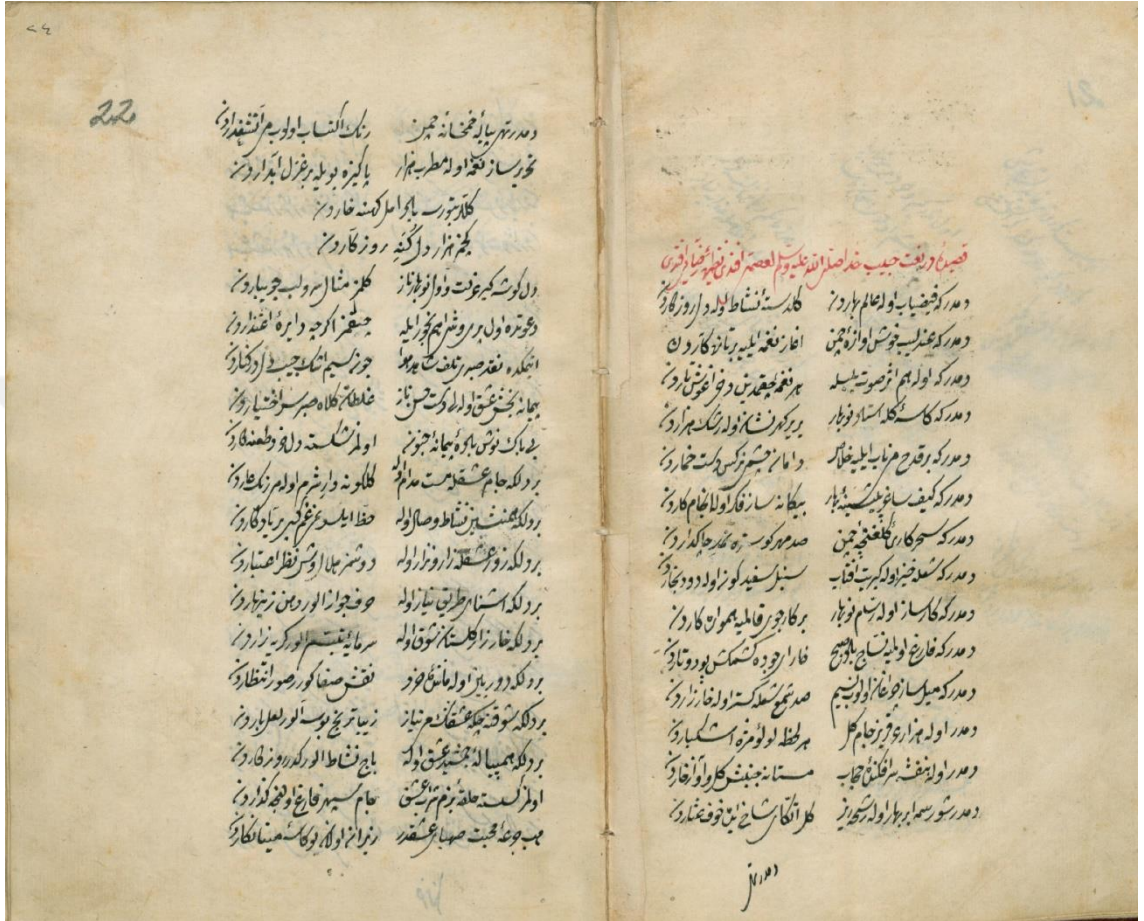
Şairin en önemli eseri *Divan*'ıdır. *Divan*'ın Türkiye kütüphanelerinde 16, yurtdışı kütüphanelerinde 9 olmak üzere toplam 25 yazma nüshası bulunmaktadır. Türkiye kütüphanelerinde bulunan iki nüsha temin edilememiş 14 yazma nüsha temin edilmiştir. Bu 14 nüshanın, müellife mi müstensihe mi ait olduğu anlaşılamamış bu sebeple bütün nüshalar tenkite dahil edilmiştir.

İsmetî, Sebk-i Hindî üslubuna bağlı olarak şiirler yazan bir sanatçıdır. Üslubun birçok özelliği *Divan*'ında görülmektedir. Somutlaştırma ve alışılmamış bağdaştırmalar, yeni kelime ve terkipler, mübalağa ve tezat, üslub-ı muadele, konuşma diline yer verme, acı, ıstırap ve ben dilinin yoğun olarak kullanımı, birleşik yapılar, vâsuht aşk ve sevgiliden yüz çevirme gibi özelliklere manzumelerinde yer vermesi Sebk-i Hindî'nin ayırıcı vasıflarına sahip olduğunu göstermektedir.

Şiirlerinin konusunu aşk, sevgili, aşkın hâlleri oluşturmaktadır. Bir dönem Mevlevîlik tarikatına intisap etse de şiirlerinde tasavvufa çok fazla yer vermediği anlaşılmaktadır.

İsmetî çok fazla şiir yazan bir şair değildir. Buna rağmen tezkirelerde övücü vasıflarla anılmıştır. Dönemindeki diğer şairler kadar kudretli olmasa da *İsmetî*'nin şairliğiyle döneminde saygı kazandığını söylemek mümkündür.

YAZMA NÜSHA ÖRNEKLERİ

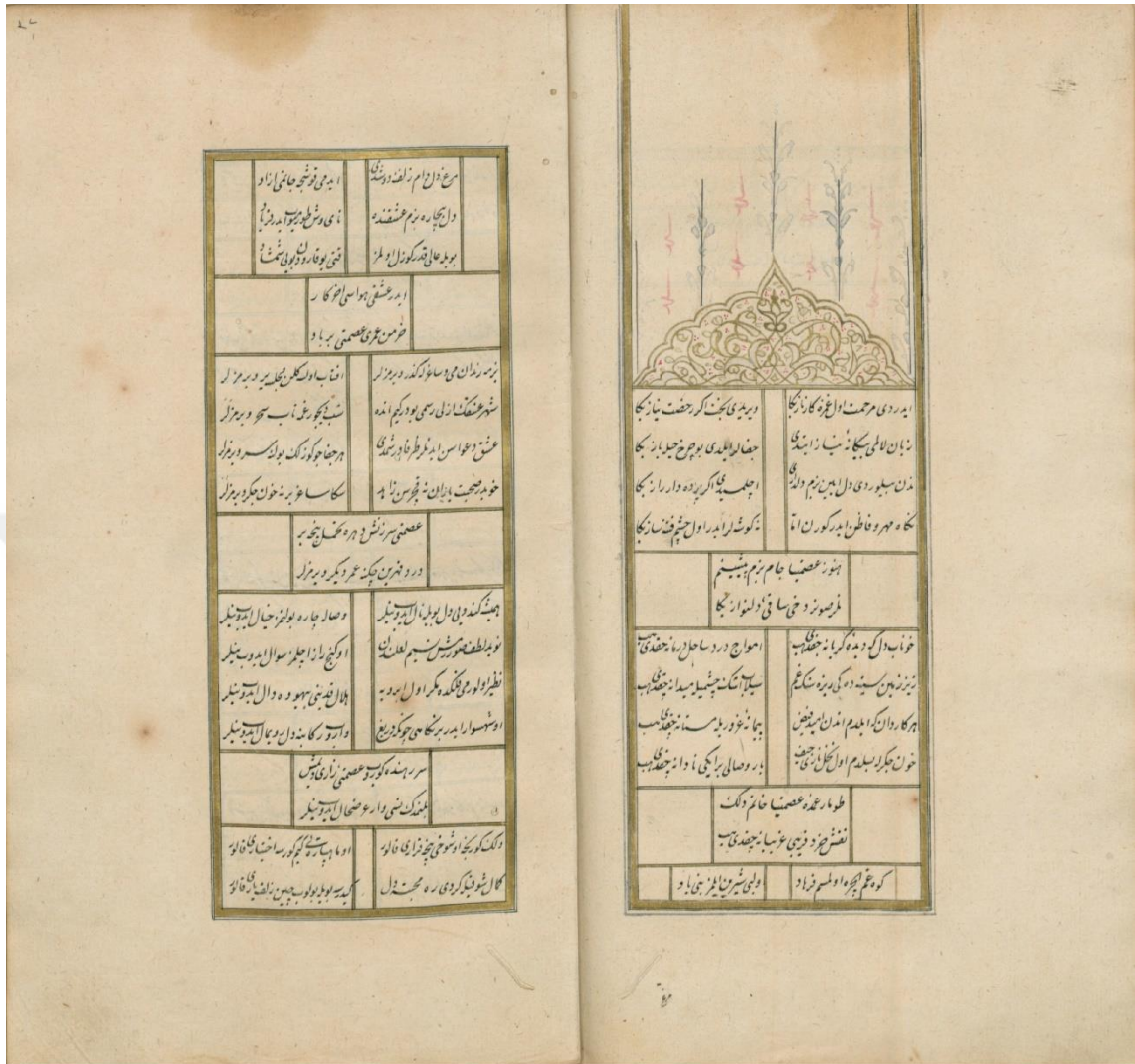
Istanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 391 / 3 nüshasından

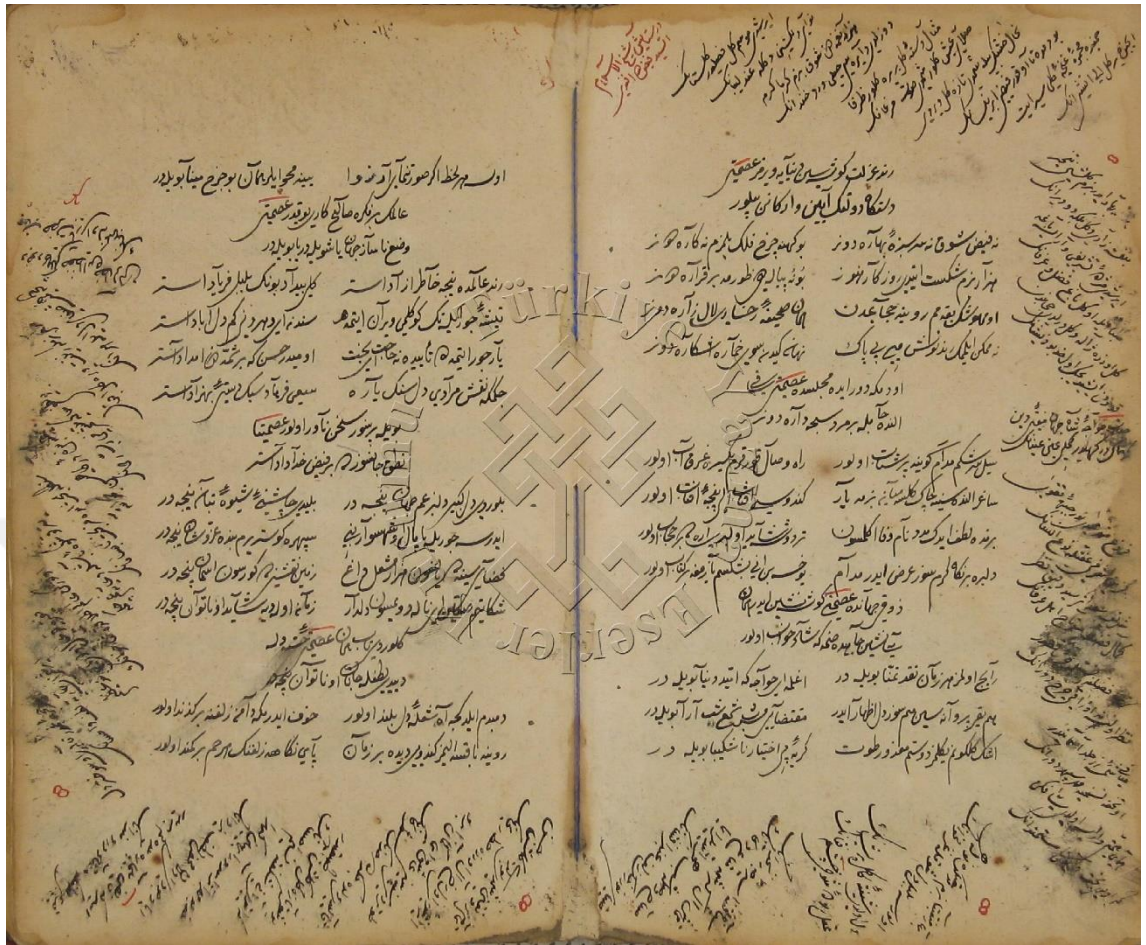
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 978 / 1 nüshasından

Istanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 1597 / 2 nüshasından

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2838 / 2 nüshasından

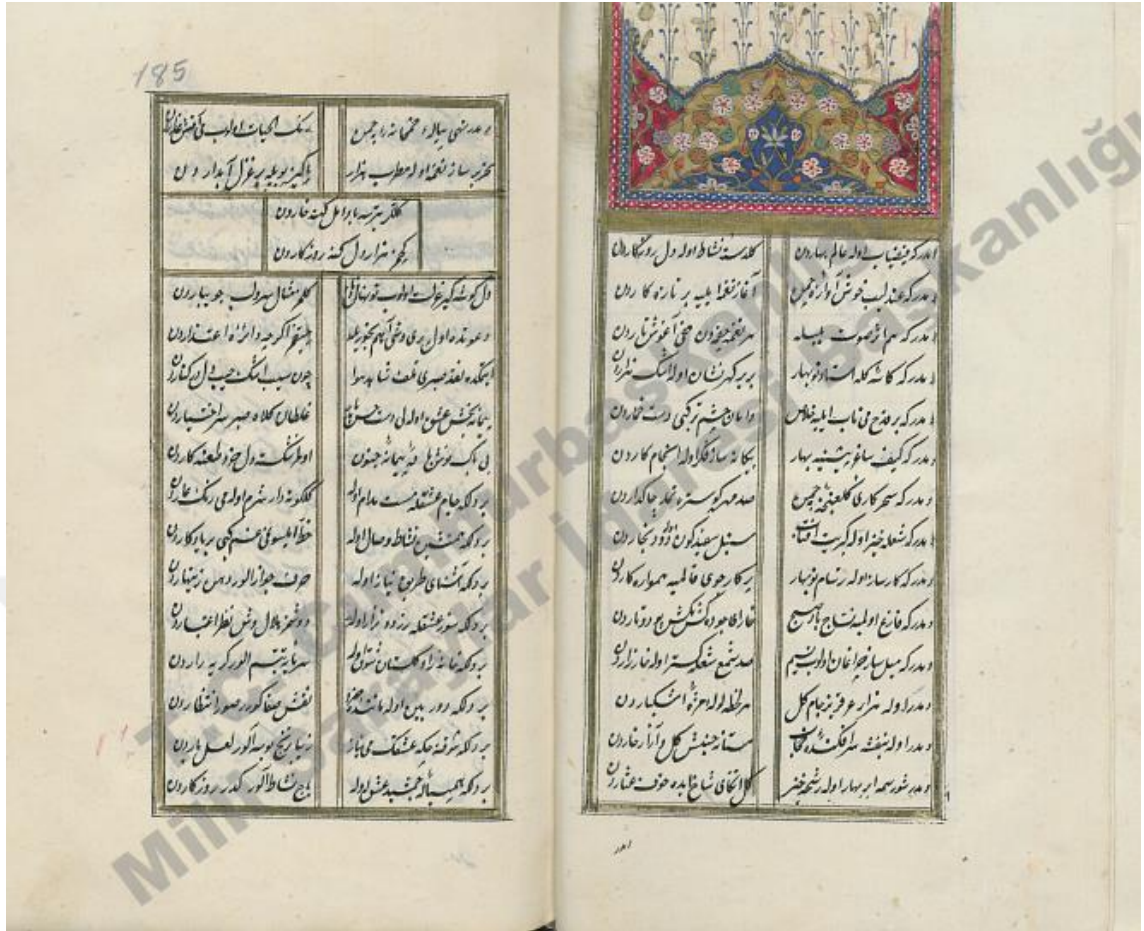
Ali Emirî Efendi Manzum Eserler (Millet Kütüphanesi), 298 / 1 nüshasından

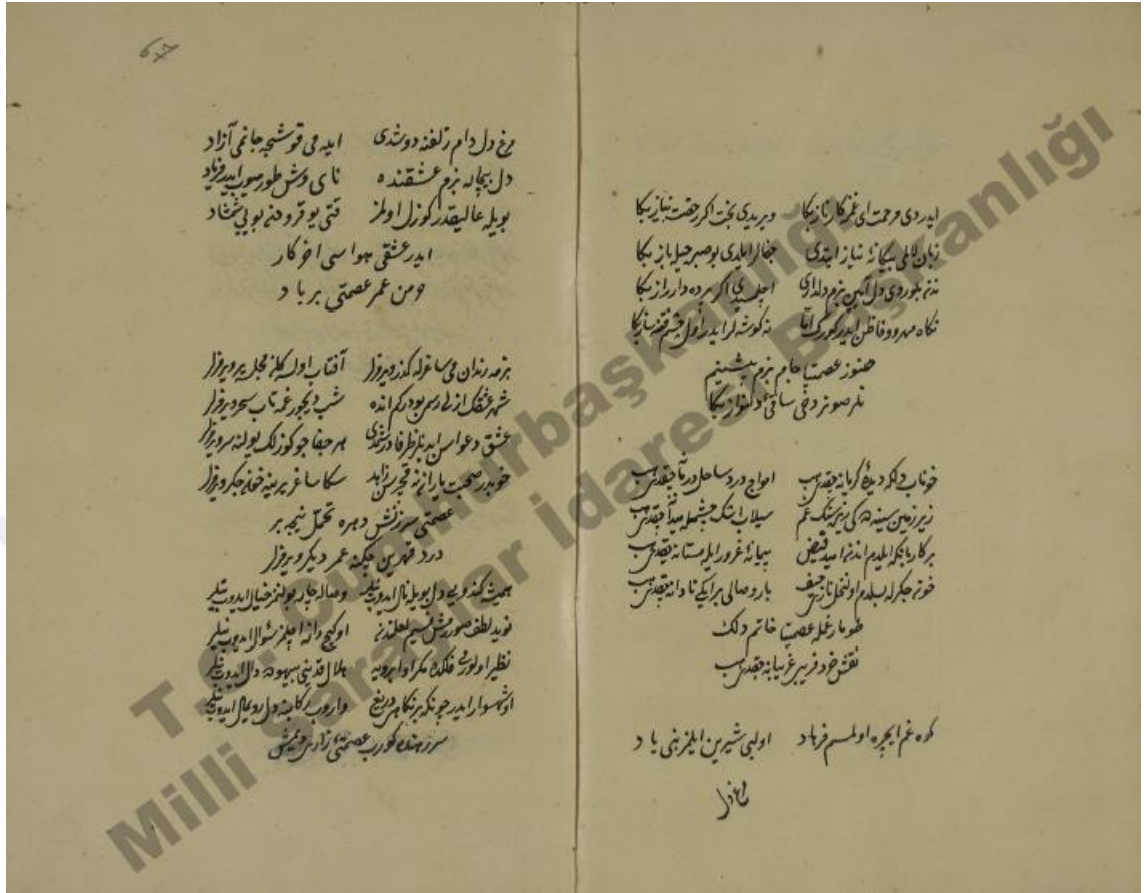
Esad Efendi (Süleymaniye Kütüphanesi), 3798 / 3 nüshasından

Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 789 / 1 nüshasından

Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 798 / 3 nüshasından

Revan (Topkapı Sarayı Kütüphanesi), 764 / 2 nüshasından

KAYNAKLAR

- ABDULKADİROĞLU Abdullah, *İsmail Belîğ Nubetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübtetü'l Eşâr*, Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 8, 1985.
- AKÜN Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, 3. b, İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- ALPARSLAN Ali, “Gubârî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 14, 1996.
- ATAK İlhami, *İBB Atatürk Kitaplığı MC Yz K 0131 Numarada Kayıtlı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuların Sistemik Tasnifi Projesine (MESTAP) Göre Tasnifi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ATASEVEN Yusuf, “Mesîhî Divanı’nda Gündelik Hayat Tezâhürleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 50, 2017, ss. 224-236.
- AYDEMİR Yaşar, ÇELTİK Halil “Redife Farklı Bir Bakış: Divan Şiirinde Ön Kafiye ve Ön Redif”, *Bilig*, S. 46, 2008, ss. 193-214.
- BABACAN İsrail, “Sebk-i Hindî Şiirinde Teşbîh ve İstiâre Tercihindeki Farklılıklar”, *Turkish Studies*, Volume 5 / 1 Winter 2010, ss. 756-773.
- BABACAN İsrail, *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara: Akçağ, 2012.
- BAŞ Fatma, “17. Yüzyıl Divanlarında Köprülü Ailesinden Sadrazamlara Sunulan Kasideler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 2, Winter 2016. ss. 35-50.
- BAŞPINAR Fatih, *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî’nin Divan’ı İnceleme-Tenkitli Metin*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

- BATMAZ Şakir, “Osmanlı Devleti’nde Bir Merasim Kaidesi Olarak Topla Selâmlama (1800-1900)”, *Bilimname*, XII, 2007, ss. 187-199.
- DEMİRBAĞ Ömer, “Dîvân Şiirinde Kıskançlık”, *Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 45, 2019, ss. 13-30.
- DEMİREL Şener, “17. Yüzyıl Sebk-i Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm’in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar”, *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebk-i Hindî*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2006, ss. 34-88.
- DEVELİ Hayati, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara: TDK Yayınları, 1995.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25. b., Ankara: Aydın Kitapevi, 2008.
- DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 8. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- EKİNCİ Ramazan, *Vekâyi ‘u’l Fuzalâ Şeyhî’nin Şakâ’ik Zeyli*, C.1, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- ERCAN Özlem, *Sâfi Dîvânı Hayatı-Sanatı-Karşılaştırmalı Metin Sözlük-Dizin*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2014.
- ERDEMİR Lokman, *17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Islahat Ve Yenileşme Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- GÖKÇE Aziz, “Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu”, *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring, 2009, ss. 991-1012.
- GÜL Kebiran, *Milli Kütüphane FB-464 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (v.1b-109b) İnceleme-Metin, Çeviri Yazısı*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- İNBAŞI Mehmet, “Dördüncü Murad’ın Bağdat Seferi Masraf Defteri”, *Erzurum, AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 1999, ss. 277-287.

İPEKTEN Haluk, *Nâilî-i Kadîm Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3645, 2019.

İPEKTEN Haluk, TEKİN Şinasi, “XVII. Asır Şâirlerinden İsmetî”, *Tarih Dergisi*, C.XIII, 1963, ss. 103-118.

İsmetî Birgili-zâde Mehmed Efendî, *Divan*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Efendi, No. 298/1.

KALYON Abuzer, *Peşteli Hisâlî Metâli 'ü'n-Nezâ'ir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, (Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

KAPLAN Mahmut, *Neşâtî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3650, 2019.

KARTALLIOĞLU Yavuz, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?” *Turkish Studies*, Volume 3/6 Fall, 2008, ss. 449-470.

KAVRUK Hasan, *Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3147.

KAYA Bayram Ali, *Azmizâde Hâletî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3524, 2017.

KAYA Bilge, *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâli 'ün Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

KESİK Beyhan, “Koca Râgıp Paşa'nın Şiirlerinde Sebk-i Hindî Tesiri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2., 2009, ss. 150-169.

KURNAZ Cemal, ÇELTİK Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, 1. b., Ankara: H Yayınları, 2010.

KÜÇÜK Sabahattin, *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, 2. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

KÜLEKÇİ Numan, *Gani-Zâde Nâdirî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserler: Dîvânı ve Şeh-nâmesinin Tenkidli Metni*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1985.

Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 240.

Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, No. 34 SÜ-Tarlan 67/1.

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 578.

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 Hk 578.

Mecmû'a-i Müntehabât-ı Eş'âr, Nuruosmaiye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 34 Nk 4967/1.

MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 13. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

MUM Cafer, “Sebk-i Hindî’de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyulama”, *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebk-i Hindî, 29 Nisan 2005 Bildiriler*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2006, ss. 108-242.

ÖZCAN Abdulkadir, “Mehmed IV” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 28, 2004, ss. 414-418.

ÖZTEKİN Özge, “Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-i Hindî’nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği”, *Turkish Studies*, Volume 4 / 1 Winter 2009, ss. 519-528.

PALA İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 19.b., İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.

SARAÇ Yekta, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*, 3. b., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013.

ŞAHİN Esmâ, *Bâkî Divanı’na Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

TOPUZ İsa, *İslam Muhâkeme Hukukunda Şâhitte Aranan Şartlar*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

TÖKEL Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, 1. b.,
Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

ÜNLÜ Osman, “Müzeyyel Gazellerde Fahriye”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 31,
2012, ss. 33-53.

ÜNVER İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *AÜDTCF Türkoloji
Dergisi*, C. XI, S. 1 1993, ss. 51-89.

ÜZER ALTUNER Nuran, *Safâî ve Tezkiresi*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk
Edebiyatı Anabilim Dalı, 1989.

YAVUZ Kemal, “Türk Şiirinde Nazire”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10,
2013, ss. 359-424.

YILMAZ Kâşif, *Güftî-Teşrifâtü's Şuarâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3646, 2019.

YÜKSEL Emrullah, “Birgivî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 6,
1992.

ZAVOTÇU Gencay, *Rızâ Tezkiresi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler
ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3550, 2017.

ZÜLFE Ömer, *Hecrî Kara Çelebî Muhyî'd-dîn Mehmed Dîvân*, Ankara: Kültür ve
Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2010.

<http://teis.yesevi.edu.tr/arama>

<http://teis.yesevi.edu.tr/arama>

<http://www.yazmalar.gov.tr/>

